

Степан Кищак

Лемківські різьбярі

у Львові після депортациї

1945-1947 років

Степан Кищак

*Лемківські різьбярі
у Львові після депортациї
1945-1947 років*

Історичні нариси

Львів
СПОЛОМ
2013

ББК 85.120.8

К 46

У книжці висвітлено життя і діяльність Степана Кищака; особливу увагу звернено на розвиток різьбярства у Львові; подано також “Словник різьбярів” (з доповненнями й уточненнями), вибрані статті Степана Кищака про діячів української культури та ін.

На обкладинці світлина (1959 р.) лемківських різьбярів з головою Львівської спілки художників Яковом Чайкою, 1-й ряд 2-й зліва; 1-й ряд зліва направо – Одрехівський Павло, Кищак Іван, Бенч Григорій, батько Олі Бенч, колишньої заміністра культури і спорту (2009 р.), Паньків Володимир – директор етнографічного музею та художнього промислу, Орисик Степан; 2-й ряд: Стецяк Іван, Захаров Роман, невідомий, Сухорський Андрій, Кищак Василь, Фіголь Антін, Іляш Іван; 3-й ряд: Амбіцький Мирон, Одрехівський Іван, Стецяк Федір, Сухорський Онуфрій.

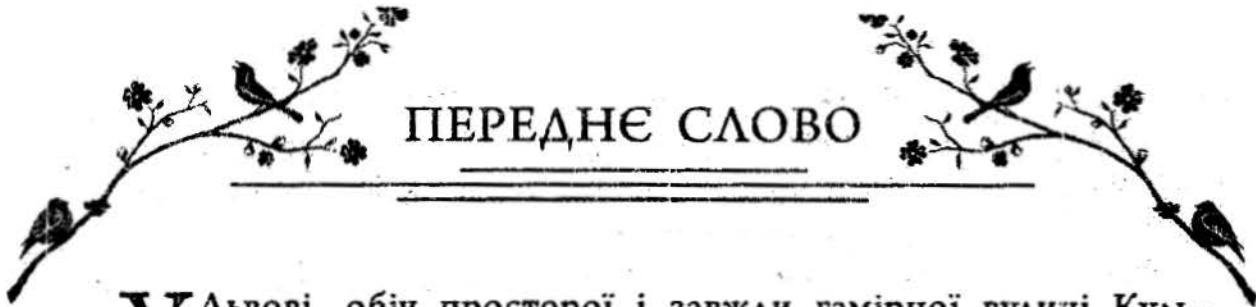
На презентації книжки-альбома С. Кищака “Корені лемківської різьби” (2003 р.) в ЛНАМУ доктор мистецтвознавства Галина Стельмащук сказала: “Лемківські різьбярі заповнили “білі” плями в українському мистецтві”.

Книжка видана коштом автора.

© Кищак С.І., 2013

ISBN 978-966-665-799-5

© В-во “СПОЛОМ”, 2013

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

У Львові, обіч просторої і завжди гамірної вулиці Кульпарківської, простягнулася невелика вуличка Ранкова. Увібралши в себе сучасне обличчя великого міста у вигляді висотних будинків з одного боку, з іншого вона зберегла ознаки давнішнього життя – звідсіль із-за садових дерев і квітучої зелені виглядають чепурні осібнячки. В одному з цих обійстів і знаходиться родинне гніздечко Степана та Терези Кищаків. Якщо уважніше придивитися до цього двоповерхового помешкання, то можна помітити, що воно будувалося не один рік, і цілком відмінне від тих розкішних вілл, які тепер стрічаються у приватному секторі.

Ця, без перебільшення, хата-музей, яка зводилася довгі роки, має цікавий початок і, треба сподіватися, не менш цікаве продовження. Адже тут зібрано цілу колекцію лемківської різьби, створену руками господаря, його батька та тих, для кого різьлярство стало оберегом на все життя. Вона міститься у невеличкій кімнатці, що колись слугувала пану Степанові за домівку й була споруджена його власними руками ще в юнацькі роки. То вже згодом до неї наче “приліпилися” інші кімнати – вітальня, кабінет, дитяча, в яких протікає звичне життя великої сім'ї і де просторіше й вільніше. Усе ж чомусь саме тут, у тісній і приземкуватій кімнатці, обставленій старовинними меблями й ручними знаряддями праці, дихається легше, думаеться краще, серце радіє, а душа мовби молодіє. Той дух і надбання лемківських майстрів господарі понад усе прагнуть зберегти й передати прийдешнім поколінням.

Різьбарською справою Степан Кищак захопився ще у дитинстві. Ця любов передалася йому від батька та діда-прадіда – бо весь рід його володів мистецтвом різьби по дереву. Живучи серед розкішних лісів у селі Балутянка (Сяноцький повіт, Польща), його предки обробляли дерево, втілюючи в ньому свої одвічні мрії й самобутню культуру. Свій перший витвір він виготовив у сім років, за що отримав похвальне слово від батька – відомого різьбяра у Лемківському краї. І це було найвищою нагородою, стало стимулом у подальших творчих пошуках, справою усього життя.

– Різьба – чи не найкраща пластична форма, яку колись відчула людина, – каже Степан Іванович. – Вочевидь, муки її творчої появі найбільше нагадують народження людини. Це є своєрідний синтез внутріш-

ніх зворушень, думок і відчуттів, які шукають втілення у реальній формі.

Ніколи цього не почуєш від ремісника. Таке тонке сприйняття властиве лише справді творчій особистості, яка вміє оживити матеріал і наповнити його реальним змістом.

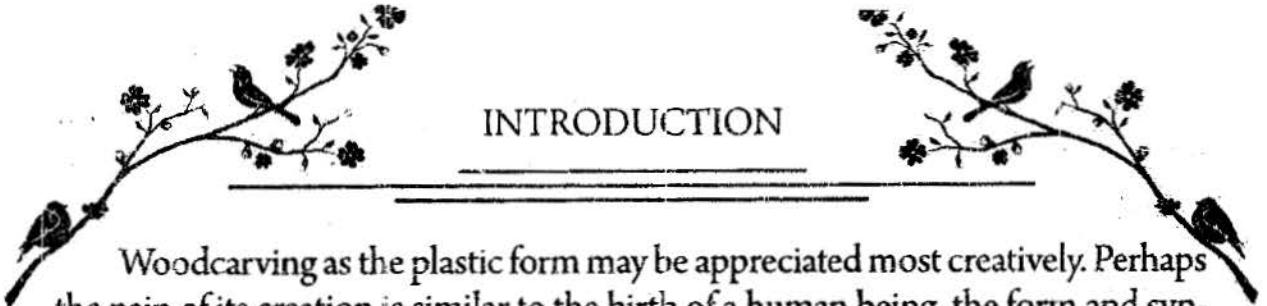
Різними шляхами водила доля Степана Кищака. Довелося пережити воєнне лихоліття, складні роки депортациї, які дощенту зруйнували дитячі мрії. Та щоразу віднаходив у собі сили для становлення і нових злетів. Він ніколи не падав духом, не втрачав надії, а щонайбільше покладався лише на працю своїх рук. І ніколи не зраджував своєму покликанню. Навчаючись у Львівському державному університеті ім. І. Франка, у 1948-1949 роках йому вдалося зібрати розрізнених лемківських майстрів у цех надомників при артілі ім. Лесі Українки у Львові. З цього цеху вийшли дев'ять членів Спілки художників України та колишнього СРСР, а також кілька заслужених діячів мистецтв України і заслужених майстрів народної творчості України. Сам Степан Кищак належить до Спілки художників іще з 1962 року. Багато років він працював старшим викладачем у Львівському політехнічному інституті, зараз викладає у Львівській академії мистецтв, де отримав звання приват доцента.

Кілька років тому Степан Кищак видав книгу-альбом "Корені лемківської різьби", у якій вміщено фотоілюстративну інформацію про колишні та сучасні осередки лемківського різьбярства, окремих майстрів, часто малознаних і забутих.

Як для Степана Кищака улюбленою справою стало різьбярство, так і для його дружини Терези – писанкарство. Вчителюючи усе своє життя, вона отримала звання народного майстра ужиткового мистецтва України. Її барвисті життерадісні витвори випромінюють добро і гармонію. Уособлюючи в собі жагу до життя, вони передають особливості народних звичаїв. Своєї майстерності пані Тереза навчає усіх, хто прагне оволодіти цим неповторним мистецтвом. Окрім того, нещодавно вийшла її книга "Традиційні лемківські страви", у якій авторка ділиться з краянами своїми знаннями з кулінарської справи.

Свято оберігає духовні цінності нашого народу подружжя Кищаків. А тому радо приймає усіх гостей, ділячись з кожним своїм Богом даним талантом.

Любов Залеська

INTRODUCTION

Woodcarving as the plastic form may be appreciated most creatively. Perhaps the pain of its creation is similar to the birth of a human being, the form and synthesis of inner feelings, thoughts and sensations that are looking for a real form.

Folkcarving is an ancient form of this art. Some relics have survived in Ukraine since the 15th and 17th centuries. The art of woodcarving among Ukrainian population of the Carpathian Mountains; in Hutsulshchyna, Boykivshchyna and Lemkivshchyna has a long history. Lemkos lived surrounded by mountains and wild forests and had dealt with wood since the times immemorial. They displayed great aesthetic taste and original creative abilities in their works. Their creativity with wood was developing naturally and was interwoven with life.

Woodcarving with vegetable ornaments was used in architecture, namely in the designs of houses, churches, sculptures of saints and Christ, church royal doors, frames for the icons, candlesticks. Carpenters and woodcarvers created genuine masterpieces, carved pieces of furniture, wooden chests, wooden dishes and blocks for printing patterns on cloth, parts of carriages, sleighs and yokes. Historian Ivan Krypiakevych wrote that the different categories of wood work had existed since the medieval times, as evidenced for example by the names such as "Woodcarver", "Carpenter" etc., given to their masters.

The poem by Antonych "The Carpenters are making sledges from silver" is another instance of this tradition.

The poet from my native Lemkivshchyna (my village was Balutianka) sang about the work of the handcraftsmen. I recollect that carts, wheels, chests, chairs, benches and staffs, all the things necessary in the house, were made of wood, from cradle to coffin.

Folk artists created small sculptures of domestic animals, such as roosters, sheep, horses, ducks, geese, dogs, and wild wolves, bears, camels, eagles, foxes and hares. They gave them typical features. Masters studied their nature and implemented it in the plastic form in their works.

The aspiration to create thematic compositions has furthered the development of the bas-relief genre carving. The small sculptures of wild animals (especially in Vilka) and thematic compositions were frequently combined with flat carving superseded by plant motifs, floral sprays, sour grapes, leaves of different trees and plants (Balutianka).

Folk artists of Lemkivshchyna brought their beautiful art of woodcarving to the rest of Ukraine after the deportations of 1944-47.

In Lviv, between 1948 and 1950, the carvers became organized in art associations and worked along the lines of traditional Lemko carving. Some of them graduated from art institutions, such as the Lviv Academy of Arts. Talented Lemko folk artists dedicated their thematic works to prominent events in the life of their people and to themes from their historical past; to outstanding people, hetman Bohdan Hmelnytskiy, the Kozaks and their leaders, to great Ukrainian writers and poets such as Ivan Franko, Taras Shevchenko, Bohdan Igor Antonych, Lesia Ukrainka, Nykyfor Drowniak and some others.

The woodcarving art of Lemkivshchyna has been the subject of much scientific research and of outspoken critics in Ukraine and abroad for a long time. Please, see the appended bibliography, for example, Roman Odrehivskiy's research monograph "The woodcarving of Lemkivshchyna" or Anton Budzan's "The woodcarving in the Western region of Ukraine". Our contribution is to add to the list other masters and to show their works in our book-album so that more is known about our woodcarving and its creators.

The idea of writing about Lemko woodcarvers has always appealed to me.

When I was a child, the woodcarvers of our village used to gather in our house, among other houses in Balutianka and Vilka villages. They were discussing and working out new art projects. My father, Ivan Kyshchak, was the famous woodcarver who represented the art of Lemko woodcarving at the exhibitions in Zakopane (1935), in Visla (1937), in Krynytsya and Syanok, and I as an eight-year-old boy accompanied him to these exhibitions.

I recall one memorable event in Zakopane. Everywhere in the pavilion there were shelves filled with the woodcarvings from Hutsulshchyna, Boykivshchyna, and Lemkivshchyna. My father was standing at the table with Dmytro Shalayda and Oleksa Stetsyak, a well-known master, was sitting next to them as I was standing nearby, observing with great interest.

The president of Poland, professor Ignatsy Mostsitskiy, came up to our table, viewed our woodcarvings and picked up the graceful figure of the balet dancer created by Oleksa Stetsyak. That work became the pass for the young woodcarver to the Academy of Arts in Krakov and that occasion allowed me to appreciate more the value of the things that my father and our neighbors had been creating all their lives, day after day. That is why I have retained a passionate fidelity to woodcarving throughout my life.

In 1944-47, the people of Lemkivshchyna were deported to different regions of the Ukrainian Soviet Socialist Republic and Poland.

The woodcarvers from Balutianka and Vilka appeared in the Odessa region, then in Ternopil, Lviv and Ivano-Frankivsk regions, to where they had

been moved, lacking not only the suitable conditions for woodcarving but also the means of sustenance.

I was lucky enough to organize some of the woodcarvers from Lemkivshchyna into the art association of house workers named after Lesya Ukrainka, in Lviv, and to head it until 1953. This seemed to be the impulse for the fruitful development of the Lemko woodcarving in Ukraine.

Nine artists from this association were recognized as members of the artist union of the USSR and Ukraine: Honoured Worker of the Arts of Ukraine Vasyl Odrehivskiy; Honoured Masters of National Creativity of Ukraine Andriy Suhorskiy, Vasyl Shpak and others. We are proud that Andriy Suhorskiy's sons, Volodymyr and Andriy are the creators of Taras Shevchenko monument and of the Jurij the Dragon Fighter monument in Lviv. But not all the woodcarvers had the opportunity to gather in the Lviv and Ternopol art centres. Many of them were dispersed throughout other parts of Ukraine and abroad and not all of them were able to receive higher art education.

The Polish critics denied the originality of Ukrainian Lemko woodcarving and tried to prove that these woodcarvers are the followers of the Polish Zakopane school (end of 19th century).

However, the material evidence testifies that woodcarving was widely spread in Lemkivshchyna from times immemorial. Two icons from the 15-16th centuries, one from the Syanok Museum and the other from Novaya Ves', depicting the birth of the Holy Virgin, prove this fact already stated in Roman Odrehivskiy's book "The Woodcarving of Lemkivshchyna". It is also worthy to note the existence of carved wooden Royal Doors in the 15th century iconostasis from Balutianka village, presently in the Syanok Museum of History, Poland, as was noted by the Polish art critic Biskupski¹. The woodcarvers of Lemkivshchyna aesthetically represented nature, the vegetable ornaments prevailing in their works. If we compare these Lemko ornaments to those from Zakopane, we will clearly see that they are products of two opposite art styles and two different kinds of technique. The woodcarving school in Zakopane was organized only in 1876, whereas the works of Lemko masters exposed at the Lviv Industrial Exhibition of 1877 had already been touted as aesthetically and technically perfect works². Moreover, it is documented that customers from Zakopane had been purchasing woodcarvings in Lemkivshchyna and sold them at the Zakopane market in the 1930-1939 period.

Presently, almost 70 years after the deportation of the Ukrainian population from Lemkivshchyna, there are only five woodcarvers in the villages of Balutianka, Iwonitch and Posada Hirna on the territory of Lemkivshchyna under Poland. The well-known woodcarving village of Vilka, where the Hon-

¹ Biskupski R. Sztuka Ludowa. 1985, 3-4 st. 154

oured Worker of the Arts Vasyl Odrehivskiy, Myhailo Orsyk, Oleksa Stetsiak, Suhorskiy Andrei, Bench Vasyl and many others were born, disappeared in 1946. This more than anything else supports the fact that the tradition of woodcarving in Lemkivshchyna belongs to its indigenous Lemko population, who had been nurturing it since the old times in Balutianka, Vilka and other villages and that many famous Lemko Ukrainian artists come from there.

It is curious that the director of the art school in Zakopane, professor Antoniy Kenar, was born in Iwonitch near Vilka. When he was young, he often visited Vilka and was personally acquainted with many of the Lemko woodcarvers. He also greatly appreciated their work.

We hope that this book-album will provide additional information for the research into this subject and recall the names of the Lemko woodcarvers of the 19-20th century. We equally hope that it will define the phenomenon of Lemko woodcarving in time and in space, thus testifying to the continuity of this Ukrainian tradition.

THE TRIBE OF LEMKIVSHCHYNA ARTISTS

The artistic creativity of Lemkivshchyna is the pride of Ukraine. Lemko folksongs are sung by such honoured national singers as the Sisters Bayko, the National Lviv Chorus "Lemkovyna" and other Lemko choruses from Boryslav, Kalush, Dolyna, Loshniv, Ivano-Frankivsk and others. The unique pysankas of Lemkivshchyna, its woodcarvings and wooden architecture, traditional uniforms, and folklore are well preserved for posterity in museums.

In this book-album we describe the tribe of Lemko artists from the villages Balutianka and Vilka and some folk artists from the villages of Doshno, Vorushowa, Steznytia, Bilyanka, Florynta, Krynytsya, Ustryky Dolishni, Prusyky, Rayske and others.

We illustrate the ornaments and carved animals created by the masters from the villages Balutianka and Vilka before the deportations, as well as and their creativity in Ukraine; their exhibitions in Ukraine and abroad. We present the folk artists of pysankas: Kyshchak Tereza and Stankevych Marya, who are well-known from the exhibitions of their works in Ukraine and abroad. We also dedicate a special chapter to the following famous artists and sculptors of Lemkivshchyna in Ukraine and all over the world.

1. Hryhoriy Petsuh (Poland)	6. Ivan Kyshchak (Lviv, Ukraine)
2. Nykyfor Drovnyak (Poland)	7. Oleksa Stetsiak (Lviv, Ukraine)
3. Emmanuel Mysko (Lviv, Ukraine)	8. Yuriy and Myron Ambitskiy (Lviv, Ukraine)
4. Luka Bihanych (Lviv, Ukraine)	9. Myroslav Padovskiy (Lviv, Ukraine)
5. Dmytro Solynko (Lviv, Ukraine)	

10. Vasyl Odrehivskiy (Lviv, Ukraine)
 11. Andriy Suhorskiy and his sons
 Vołodymyr and Andriy (Lviv,
 Ukraine)
 12. Mykhailo Chereshnovskiy (USA)
 13. Andriy Varhola (Andy Warhol)
 (Slovakya)
 14. Vasyl Madzelan (USA)
 15. Pavlo Lopata (Canada)
 16. Ivanna Ivanusiv (Canada)
 17. Juliy Mushka (Slovakya)
 18. Pavlo Markovych (Slovakya)
 19. Myliy Dezyderiy (Slovakya)
 20. Dmytro Blazheyovskiy (Rome,
 Italy)
21. Mykhailo Orsyk (Hutysko,
 Ukraine)
 22. Volodymyr Ropetskiy (Lviv,
 Ukraine)
 23. Omelyan Mazuryk (France)
 24. Ihor Grabar (Hungary)
 25. Stephan Hamak (Slovakya)
 26. Ivan Rusenko (Ternopol region,
 Ukraine)
 27. Ivan Merdak (Ternopol, Ukraine)
 28. Stephan Kyshchak (Lviv,
 Ukraine)
 29. Andriy Homyk (USA)
 30. Volodymyr Odrehivskiy (Lviv,
 Ukraine)

2 Katalog Krajowej Wystawy Rolniczej i Przemysłowej we Lwowie.
 Lwow, 1877.

Literature:

Krasovskyy I. Men of Science and Culture. Directory, Toronto-Lviv, 2000.

Bohdan I. Nikifor Drovnyak. 1895-1968, Visnyk. P.P-232-237.

Kyshchak S. The Roots of Woodcarving of Lemkivshchyna. mag. Lemkivshchyna, 4, 1994 USA

Kyshchak S. Emmanuel Mysko is 70/Nashe Slowo. Warsaw, 04.07 1999.

Kyshchak S. Nykyfor Drovnyak – the Pride of Ukrainian and World Culture, Nashe Slowo, 30. 20. 07. 1997.

We recollect in our book-album the famous scientists of Lemkivshchyna who are related to woodcarvers, the chorus "Lemkivshchyna" and their researchers.

1. Sobolevskiy Roman, a senior teacher and musical expert of Lemko songs.
2. Maychyk Ivan, composer of Lemko songs.
3. Hyzha Orest, a doctor and musical expert of Lemko songs.
4. Krasovskiy Ivan, a historian-ethnographer.
5. Chulyk Illya, a well known scientist, Master of Sciences of Ivan Franko Lviv National University.
6. Olesnevych Lyubomyr, a senior lecturer of economy.
7. Pyrtey Petro, senior teacher, the author of Lemko dialect dictionary.
8. Kogut Petro, a publicist, the founder of Lviv organization "Lemkivshchyna".
9. Scherba Ivan, a Professor of Lviv Ivan Franko National University and the president of the World Federation of Lemkos.

10. Homyk Vasyl, a Lemko poet and ethnographer.
11. Shvyagla Jaroslav, the leader of the Lviv Foundation of Research of Lemkivshchyna.
12. Wenhrynovych Oleksandr, the president of All Ukrainian Lemko Society "Lemkivshchyna".
13. Krynytskiy Stephan, the president of Lemko Society of "Lemkivshchyna" in Ivano-Frankivsk.
14. Priest rev. Duda Anatol, priest for Lemko population in Lviv, Ternopol and Ivano-Frankivsk regions.
15. Mushynka Mykola, Doctor of Philology, a researcher of the culture of Lemko people.
16. Sopolyha Myroslav, Doctor of Historical Sciences, ethnographer, a public figure in Slovakia.
17. Tavpash Andriy, economist, general director of "Svitoch" company, sponsor of Lemko culture.
18. Pysarchuk Petro, a deputy of the Supreme Soviet of Ukraine, a well-known economist, sponsor of Ukrainian culture.
19. Tereshko Volodymyr, a well-known economist, Lemko culture activist.
20. Pikh Bogdan, Lviv railway leader, sponsor of Ukrainian culture.
21. Kashytzkyy Volodymyr, economist, sponsor of Ukrainian culture.
22. Slaboshpytzkiy Mykhailo, sponsor of Ukrainian culture.
23. Koval Lubomyr, sponsor of Ukrainian culture.
24. Nazar Volodymyr, patron of Ukrainian art.
25. Maykovych Stephan, patron of Lemko culture.
26. Chaban Jaroslav, Canada, Chaban Volodymyr, Lviv, active members of the lemko culture.
27. Dubovyi Borys, sponsor of Ukrainian culture.

An important contribution to research into the culture of Lemkivshchyna was made by Oleg Ivanusiv, his wife Bozhena and the family, with the assistance of Pavlo Lopata and Roman Radyletzkyy: the album "Church in Ruins". It was devoted to the millennium of Christianity in Ukraine and illustrates the architecture of the churches of the joined Eparchies of Peremyshl, Sambir and Syanok and of other churches no longer in existence today. The Ivanusiv family supported the construction of the church of Saint Olga and Volodymyr in Lviv, in 1992. Oleh Ivanusiv, as a member of the Canadian Society of Lemko People, actively helped to research the art, science and the culture of Lemkivshchyna.

In the latter segment of this introduction, we would like to combine some intriguing aspects of the Lemko experience in the WW II period and beyond,

room was No. 9, on the first floor. When the director, the above mentioned from Mystozova village, Yaselsky region, He ordered us to clean the rooms. Our students. The head of the hostel was Vasyl Klytk, a fourth year student directed the students. Professor Kubiyovych and professor Kulchitsky visited the director O. Tisnyk, professor Kubiyovych and professor Kolomyi. One treated. Our hostel at the Seminary was called "the Professor's Colony". One having managed to get four buildings where the German soldiers were to be Seminary rather often because director O. Tisnyk and he founded it in 1940, director of the Seminary at the time. Volodymyr Kubiyovych used to come to our Kulchitsky came to the Krynytsya Seminary. Omelyan Tisnyk was the director September day in 1941, Professor Volodymyr Kubiyovych and professor Krynytsya, architectural monuments and the culture of Lemkivschyna. Both taught us to see the beauty in the native mountains, to know their mineral resources, architectural monuments and the culture of Lemkivschyna. Olea Kulchitska. Andriy Mazykevych was the teacher of geography. They

"Natalia Volochnyska was our teacher of drawing and the pupil of the artist Krasovskiy and Stephan Kyshchak:

Krasovskiy. Here are some recollections of the former seminary students L. woodcarving. He was a classmate of the author of this book and historian, Ivan Krynytsya Teachers Training Seminary, Volodymyr Tishon learned the art of carving workshop in the resort town of Krynytsya (Poland). A student at the Between 1940 and 1943, M. Matviyevsky was the chief of the wood-

160 of them died there.

We recall the pedagogical talent of the Lemko woodcarvers. The career of Mykhailo Matviyevsky (1911-87), who was born in Wysowa resort, Goritsky region (Poland), is a good example of the kind. Rev. Stephan Dzubyna, a great patriot of Lemkivschyna, was born in Hladyshev, near this village. He went through the hell of the Polish concentration camp in Jaworzno for his brutal destiny with their flock. Thousands of people from Lemkivschyna Ukraine Catholic faith. Other Ukrainian Greek-Catholic priests shared that

were imprisoned in the Jaworzno concentration camp after the war, and over

the 1947-50 period, you could see dozens of woodcarvers from Lemkivschyna at the regional city markets and resorts of Morshyn, Truskavets, Nemyriv Petro Verma (Kyiv region), Vasyl Svyda (Transcarpathian region). However in period, Ukraine only knew such woodcarvers as Yakov Usyk (Poltava region), It should be reiterated that before the deportation of the Lemko population from Lemkivschyna by the Polish authorities in the immediate post-war

from the perspective of the artisan woodcarvers and as it relates to the traditional territories outside of Lemkoland.

professors and our teacher Andrey Mazykevych entered our room, Ivan Krasovskiy and I were drawing the map of Ukraine. Volodymyr Kubiyovych looked at our map, asked about the borders of Ukraine in the north and in the east and suddenly saw the portrait of Stepan Bandera. He asked us who the artist was. The author of this book answered quietly that it was he. When asked who taught us drawing, I answered that it was Natalia Voloshynska. The recognition that we received from him made me feel like an artist from that moment. Afterwards, the students posed for a group photograph with the professors in front of the hostel".

But let us interrupt these memories and travel to Lviv with Matsiyevskiy. He stopped there to work at the art school named after Ivan Trush. Myroslav Padovskiy was a student at that school. He remembers: "M. Matsiyevskiy, a woodcarver from Lemkivschyna, had taught us not only the carpenter's job but the complex science of surviving, to earn a living by means of woodcarving. He told us not to banish the customer but to listen to him and to help him as best we could. We finished and varnished the furniture under his guidance. He also taught us to respect and protect the instruments. He said that the chisel was the only beautiful thing. Some of his artworks are in the Kyiv museum of Taras Shevchenko and in the Museum of Markiyan Shashkevych in Zolochiv".

The well known artists of the genre of church iconostasis were Y. Adamyak from Perunka, who painted the iconostasis in the village of Klymkivka and P. Adamskiy from Solotvyny near Krynytsya, whose artwork is in the church of Smerekovets.

In the Ukrainian SSR, Lemko woodworkers practiced their art usually at the markets and health resorts. After the carpentry workshop was opened in Lviv, attached to the Lesia Ukrainska artel, the Lemko carvings were being popularized at the state level.

Presently, the majority of Lemko woodcarving masters reside in the health-resort localities of Truskavets, Morshyn, Lublin and Nemyriv, where they sell their wares. As a result of such concentration and the undue influence of the supply on demand economics, many tend to lose their creative individuality. Also, many amateurs and some master apprentices entered the market prematurely, caning to earn money in the resorts, thus aborting or perverting their traditional creative development in the art.

Volodymyr Pankiv, the former director of the Ethnographic Museum of Lviv, who was fond of the popular art, contributed significantly to the preservation of the traditional Lemko woodcarving and published the book "Lemko Cutters", Kyiv 1953. Other authors, Anton Budzan, Mykola Mozdzyr and Mykhailo Stankevych, also published important works in this field.

Later on, the more accomplished masters renamed the Lesia Ukrainska's artel to the Society "Artist" and afterwards to "Artist Fund". Between 1950 and 1990, Lviv became the artistic center of Lemko woodcarving. Under the influence of the heads of the Artists' Association of Lviv, V. Scolozdra, I. Chaika, E. Mysko, A. Bokotey and sculptors I. Samotos, I. Bihanych the Artistic Councils were created. L. Levitskyy, M. Batih, the sculptor V. Odrehivskiy, Prof. Y. Zapasko, Prof. V Otkovych and U. Ambitskiy observed, evaluated and facilitated the creative tendencies and the development of the individual styles of woodcarving. Consequently, the majority of the Lemko masters started to participate actively in the regional, republican, all-union, and foreign exhibitions. In the press, magazines and catalogues popularized their work. Their better works occupied prominent places in the museums of Lviv, Ternopil, Ivano-Frankivsk, Kyiv and Moscow were also exhibited abroad: in the USA, England, Austria and Germany. One copy of the carved traditional Lemko walking stick was presented to the U.S. President Jimmy Carter (artist G. Bench, from the village of Vilka) and another stick with ornamental foliage was presented to the Pope John Paul II in 2001 by the author of this book-album.

Within Lemkivshchyna, the centers of Lemko woodcarving in the Syanok region were in the villages of Balutianka (50 houses) and Vilka (34 houses). It is here that I would like to start my recollections about my native village of Balutianka and its woodcarving neighborhood, before the forced deportations to the Ukrainian SSR in 1945-1946. The reader may view the sketches of these two woodcarving villages and the photo of Vilka which in 1946 disappeared from the face of the Earth.

Artwooden bas-relief of the Pope Benedict XVI was presented to him by the author of this book in 2008 for his jubilee.

З любов'ю до отчого краю

Мій життєпис

Я народився 12 січня 1928 року у селі Балутянка (гміна Риманів, Сяніцького повіту) в сім'ї Івана Кищака і Параски Одрехівської. Мій батько походив з родини різьбярів. Його вуйко, Петро Петрівський, відомий різьбяр, проживав у селі Дошно. У 1936 році він виїхав до Krakova, щоб оздоблювати архітектуру в Krakovі. Петро Петрівський був молодим учнем різьбярської школи в Риманові-Здрою, яку заснувала графіння Потоцька зі своїм чоловіком у 1878 році, щоб помогти здібним гірським хлопцям ефективно різбити, а також рекламиувати цей курорт. Батько моєї мами, Теодор Одрехівський, був війтом. Село було без школи, усього 50 дворів. Писати він не знав, ставив хрестик. Згодом сприяв побудові школи в Балутянці в 1911-12 роках, куди ходили й діти зі села Вілька. Він побудував також капличку, яка досі знаходиться в селі Балутянка.

Мої дитячі роки були цікаві, веселі і водночас важкі та сумні. Коли я народився? Того не пам'ятаю, бо я був дуже малий, але з оповідання родичів я довідався, що тоді була "паскудна" зима. Дерева тріщали від морозу. Моя бідна мама барз тішилася, що народився другий хлопець, огрівала мене, щоб я не помер. А я помирати не хотів. Та потрібно було робити якісь хрестини. Тато пішли просити хресної мами Катерини, яка походила зі сусіднього села Дошна, в якому колись Філарет Колесса записував лемківські пісні. За хресного батька тато запросив Петра Красівського, різьбяра із Вільки. До хрещення належало просити інших кумів, така була традиція в селі. Перший кум Петро заходив до підказаних батьком хат і його обов'язком було від імені родича просити кумів до хрещення. Він так просив: "Казав вас кум Іван Коваль (так звали нас) барз красні просити до Кресту святого". Відмовити не було вільно, бо то був великий гріх.

Кожний запрошений брав мірку лляного полотна (яке кожна хата виробляла) як крижму і йшов до церкви на хрещення. Від того часу він чи вона були для родичів кумами, а для народженого і охрещено-

го – хресними батьками. Охрестили мене і дали ім'я Степан (Штефан), яке було у календарі. Мама була дуже рада, бо її рідний брат теж Штефан. Священиком у Дошні, де була наша парафія, до якої входили також села Вілька, Волтушова і Посада Гірна, був отець Володимир Вахнянин, який охрестив мене: “Крещається раб Божий Степан”. Потім, як належало, відбулися хрестини. Хрестини були традиційні, так як робили лемки.

Дитинство мое було активне, я був дуже енергійний, організовував усіх дітей моого віку біля школи і церкви для різних забав. Освіченою людиною в селі був Іван Орисик (1918 р.) – різьляр, вчився в Подебрадах, у його хаті було 5 різьлярів – Семен (війт), Олекса, Федір, Григорій, Дмитро. Він зумів організувати в селі Кооперативу (свято різьлярів), приватну бібліотеку в Каракасі. Впливав на формування моого світогляду, позичав мені книжечки, вчив мене любити рідний край, культуру лемків, творив карту Лемківщини. Його колега – лемко Пишник з Гирови. Оба їздили до Гданська, на Балтику. Я постійно бував у їхній хаті на Коцябівці. Його цінні поради супроводжували мене все життя і показували вірний шлях любові до Лемківщини.

Наша хата була курна, без комина, покрита кичками (соломою). Як мама палила в пецу, то полум'я бухало аж над челюсти, а іскри летіли високо до чорной од сажи полави. Дим опадав нижче і нижче аж по вікна. В повалі була квадратова діра, котрою дим виходив на під, але не весь дим містився у цій дірі, званій вожнице, то необхідно було відчинити двері і випускати його до сіней. Як випалювалося в пецу, то залипалися двері і вожницю, тоді в хаті ставало тепліше. Над пециом була грядка, де складали сухі дрова до підпалювання. Сушили там ліскові оріхи, буковицю. На закінченому трагарі висіли вінці часнику, цибулі, солонини або округле сало, стиснене двома дощечками.

На пецу в куті під грядком було мое місце. То був найвищий пункт в хаті, звідтам я спостерігав, що в хаті діється. Ми часто сиділи з братом Василем на пецу і треба було сидіти тихо, бо ремінь висів на цвяшку внизу.

Взимку приходили до хати жінки і дівчата з куделями прясти. Пряли переважно лен. Мама давала їм сушених сливок або грушок на слину, бо прядиво з лену треба було слинити, інакше не можна було прянсти. Серед хати була довга лавка з дірками на куделі, де пряли. Я сидів на пецу і слухав різні приповідки, їхні пльотки і співанки. Але не все до нас приходили прянсти, бо батько був різьляр і приходили часто різьбити. Саме на цій довгій лавці були порозкладені різьлярські

різні долота, які мали номер або назву: пласке, криве, канчасте тощо. Були рядом ямкові стільці, щоб можна довго сидіти і рядом стояв бруск в цебрику, на якому точили свої долота. Я з великим вдоволенням крутив бруск, а батько з відомими майстрами – Шалайдою Димитром, Орисиком Іваном, Коцябою Онуфрієм, Боляком Іваном та іншими проектували, рисували різні взірці: листя клена, явора, папороті, винограду до церковних рам, а також малих скульптур. Моїм завданням було після роботи піднести тріски на купку.

Мій батько був прогресивний у селі, навчився якось читати, знав письмо і цифри, і навчив мене букви і письмо. Я, сидячи на пецу, активно з братом вивчав букви і засвоював читання. Маючи шість років, я вже читав "Дзвіночок" Юри Шкрумеляка, газету "Народна справа", які батько виписував, а також "Наш Лемко" Ю. Тарновича. З великою радістю я читав газети різьбярам, які мене дуже хвалили. Але я надто цікавився різьбою, пробував різьбити, часто калічив руки і ноги, і було крику, і плачу на цілу хату, заливали рані нафтою, але це мене не зупиняло. У шість років я вирізьбив гарний листок, копію якого маю в музеї.

Мій старший брат Василь уже краще різьбив, бо був на два роки старший. Його завдання було пасти худобу. Як сніг згинув, то гнали зме худобу в поле з іншими пастухами. А паслося всюди, бо був такий звичай, що до св. Юрія можна було пасти де хотів. Виганяли ми худобу аж до Угліск. Сусіднє село із заходу було польське Любатова. На межі села стояв камінний хрест на честь зняття панцини. Поряд йшла стежка із лемківських сіл – Завадка Риманівська, Кам'янка – до Риманова. Нею лемки ходили на ярмарок зі своїми продуктами (різні ягоди, яйця), на які дуже чекали поляки. Мушу сказати, що мешканці села Любатова розібрали церкву в Кам'янці, Дошні, Волтушовій і знушилися над лемками. П'ять сімей поляків, що проживали в селі Балутянка, не дали, на щастя, розібрati нашу церкву.

Як мечі пішов шостий рік, то мама єдного дня вбрала мене в чисту сорочку, штаники з конопель своєї роботи і пішла зі мною записати мене до школи, бо я дуже хотів вчитися. Тато купили мені табличку і рисік, буквар я мав вже дома. Зробили мені деревляну торбу, на якій можна було взимку з горба возитися замість санок. Школа була поряд з нашою хатою, там був один клас на 25-30 школярів. Школа була чотирикласна (powszechna) і ходили до неї сім років, щоб закінчити її.

Учителькою була полька Беднарчик, яка зі своєю сім'єю жила в школі і торгувала горівкою. Вона вчила польською мовою всі предмети

ти. Ми, лемки, мало розуміли її “*język ruski*”. На предмет була тільки одна година. Згодом її вигнали з села через горівку.

У селі в 1937-38 роках “на чудо” з'явилася учителька Софія Попель, дочка священика. Софія Попель була високоосвічена, любила співати. Її в селі дуже любили, а також в гміні. Мала двох братів, які загинули у Львові з приходом СРСР.

Я вчився на “відмінно” і вона домовилася в семикласній школі ім. Юзефа Пілсудського в Риманові, щоб прийняли мене до п'ятого класу, де я провчився в 1938-39 роках.

Батько розумів важливість освіти, купив мені роверик і я доїжджав до Риманова до школи в п'ятий клас навесні та влітку. Взимку я замешкав у родині Крукарів. Бабця Долинська походила з Балутянки. Зараз її родич Крукар закупив землі різьбярського села Вілька, яке після депортaciї людей в 1945 р. зникло з лиця землі. Він домагався ремонту нашої церкви Успення пресв. Богородиці, яка була побудована у 1820 році. Царські врата ніби з XV століття знаходилися в музеї Сянока. Їх вже там немає, лише копія. Нахабно вивезли до Ланцута в музей!

У 2006 році сини моого брата Василя – Богдан, Олег і Орест Кища-ки перефотографували всі ікони нашої церкви з Балутянки, і в майому музеї є шість ікон. Копію ікони св. Миколая я передав до лемківської церкви св. Володимира і Ольги у Шевченківському гаї у Львові в 2011 році, а копії чотирьох ікон буде організовано передачу до церкви всіх святих українського народу під патронатом пароха храму Володимира Ольшевського (Львів, вул. Петлюри, 32).

У березні 1937 року сталася трагедія в моїй родині. Померла моя мама, маючи 36 років. Не було пеніциліну. Нас лишилося троє сиріт. Я, сестра Марійка з 1929 року і брат Василь 1926 року народження. У сім’ї з’явилася чужка людина – Ірина, яка обслуговувала нас. Жити з нею було нелегко.

Під час німецької окупації почали організовувати українські школи: в Криниці (семінарія), Ярославі (гімназія), Холмі, Сяноці (торговельна школа, садочки, курси бухгалтерів).

У 1940 році Романові (Риманові) проходили бухгалтерські курси. Я, малий хлопець в маминій гунці, латаних штанах, закінчив ці курси. На курсах були Іван Красовський з Дошина і багато кооперативних працівників з Лемківщини, з Балутянки був Василь Шалайда, з Королика Волоського – Іван Сенчакович, з Гирови – Дідич, з Одрехови – Зенько та багато інших.

Були організовані курси хліборобської молоді в Риманові, які я закінчив, щоб бути добрим агрономом. Німці не були ворожо налаштовані до нашого навчання. Щоб далі вчитися, я вступив до Криницької семінарії, яка була створена гуцулом Омеляном Цісиком.

Пригадую, як в липні місяці двоє озброєних німців на конях приїхали до села мене ловити. Я був вдома і моя друга мама каже: "Степане, утікай, бо то за тобою приїхали". Я вискочив через вікно і давай утікати. Німець з коня витягнув автомат і пустив за мною серію, але я вже склався і Бог мене врятував.

У 1941 я вступив до учительської семінарії в Криниці. Але не закінчив її. Була перерва. Я докладно описав про це навчання у книжці.

1944 року йшли страшні бої біля Дуклі. До нас приїхала комісія переселяти (депортувати) людей. Але ніхто не хотів їхати. Хочу згадати ширше про депортaciю лемків з рідної української землі – Лемківщини, Надсяння, Любачівщини, Холмщини, Підляшшя.

9 вересня 1944 року була підписана угода між урядом УРСР і Польським комітетом національного визволення, утвореним в Любліні, про евакуацію українського населення з Польщі і польських громадян з території УРСР. У цій угоді написано "евакуація", але це була "депортaciя" із застосуванням насильства, використанням силових структур, а з кінця літа 1945 року – регулярного польського війська.

Питання депортaciї вирішувалося в Москві, а не в Києві чи Любліні. У Польщі за даними 1939 року було 300 лемківських сіл, в яких проживало понад 200 тисяч мешканців – лемків. Лемки сотнями років стояли, мов ті дуби, на своїй споконвічній землі. Чи може бути щось ганебніше як насильне вигнання сотень тисяч українців із своїх земель, у той час, коли мільйони українських солдат та лемків з Лемківщини брали участь у боях за визволення Європи. Не одна тисяча із них полягла в цих боях. Депортaciя за угодою від 9 вересня 1944 року завершилася наприкінці 1946 року. Проте певна кількість поляків не захотіла переселятися до Польщі. На Лемківщині, Надсянні, Холмщині, Підляшші також залишилась певна кількість людей, які зуміли уникнути депортaciї. Але їх всіх на підставі акції "Віслы" насильно вигнано із своїх сіл і розсіяно по декілька родин на західних і північних землях післявоєнної Польщі. Варто наголосити, що акція "Віслы" проводилася уже в мирний час силами регулярного війська та корпусу безпеки. Всіх депортованих везли під конвоєм. Понад три тисячі з них опинилися в концтаборі Явожно. Це філія нацистського концтабору "Освенцім". Понад 160 осіб було там за-

мордовано. Мешканці найбільш західних лемківських сіл Біла Вода, Чорна Вода, Шляхтова, Явірки були депортовані пізніше, у 50-60 рр.

12 січня 1944 року наш товарний потяг був заповнений депортованими лемками із сіл Балутянка, Вілька (частково) на станції Вороблик-Риманів. У вагонах були корови, коні, кози, птиці, чути було плач жінок, діти плакали, ні води, нічого їсти, бо не встигли люди взяти через нагальну депортацію. Поляки лише сміялися і старалися обікрасти депортованих, відчепити вагони з худобою і кіньми. Представники радянської влади нічого їм не боронили, а людям казали: "Все буде хорошо, езжайте на восток".

Пам'ятаю 12 січня (мій день народження), день наступу Червоної армії на Ясло, Сандомир. Наш товарняк рушив нарешті через Заршин, Сянік, Лісько до річки Збруч. Коли минали станцію "Монастирець" за Сяноком, я викинув конверта з товарного вагона для знайомої Ліди Маркович, яка вчилася в Криниці. Повідомив, що нас вже вигнали і може її колись знайде цей листочек. Наш товарняк ішав, мов слімак, до кордону. Доїхали до Збрucha за два тижні. А які умови були у вагонах? Страшні. Перед границею – поля оброблені, межі між полями господарів, хати нормальні, туалети біля хат, а коли потяг переїхав річку Збруч зовсім інша картина – рівнина, на полях скирти соломи, села рідкі, хати бідненькі, запущені. Інакший світ. Жінки і чоловіки у вагонах розпачали: Куди нас везуть? Чого нас везуть? Чого нас вигнали? Вдома на Лемківщині така краса була: гори, потічки, ліси, все зеленіло влітку, зозулі кували, птиці співали, хати прекрасні, церкви, дзвіниці, мінеральні води на курортах Криниці, Висовій, Івоничу, Риманові, прекрасна архітектура церков, будинків, цвинтарі, а тут ми побачили зовсім інший світ: ні церкви, ні цвинтаря, ні каплиці, ні хрестика.

Коли потяг перетинав границю на Збручі, до вагону зайшов військовий контроль. Солдати мали список усіх евакуйованих (так були оформлені), але змушували усіх, хто мав якийсь чемодан, відкрити. Мені сказав солдат: "Открой чемодан!" Я відкрив, там була білизна, три хлібини і фотоапарат, який я собі придбав два роки раніше. "Это трофейный аппарат" – і забрав його. Я просив віддати, але нічого не помогало. Я пішов до якогось начальника, а він лише засміявся. Я тоді зрозумів – куди ми ідемо. Зі мною були у вагоні моя стрижна – Марія Стецяк, Олена Фольчик – моя друга мама, Василь Шалайда, який мусів утікати, бо закінчив бухгалтерські курси в Риманові, був "ученим", та багато лемків з Рудавки і Тернавки. Безли нас цілий місяць товарняком. Страхіття! У вагонах не було туалетів, сморід, бруд. Нарешті

нас завезли за Одесу, до Овідіополя. Далі – лиман і море. Ми втомлені, ледве живі, брудні, воши в повискаювали з вагонів і чекаємо, чекаємо. До поїзда приїжджають гарби, запряжені у воли, і якийсь голова – комуніст розпорядився розвести нас по дві родини по хатах. Ми привезли зі собою коней, корів, та все забрали до колгоспу “Первая пятилетка”.

Район Овідіополь поділявся на дві частини, дві Акержі. Село знаходилося подалі від центру Овідіополя. Мою маму, мене, і ще одну сім'ю призначили до старенької хати. В ній жив старий дідусь і сказав: “Радянська влада стойть на високій горі і все бачить, і може зробити все. В нас теж колись було добре до радянської влади”.

Люди там, на Україні, добрі, ширі, не хитрі, гостинні, але дуже бідні. Палять соломою і кізяками. Куди ми потрапили? Овідіополь лежить над Дністровським лиманом, тут Дністер впадає в Чорне море. Лиман замерзає взимку і тамтешні люди зі санчатаами переходили лиманом на другий бік, де був Акерман – Білгород-Дністровський. Звідти перевозили зерно за обмін. Мені доводилося теж це робити. Під весну, а тоді вже була весна, траплялися випадки ламання льоду і затоплення людей. Таку пригоду пережив і я, але, оскільки було близько до берега, то я врятувався.

Я почав працювати в колгоспі “Первая пятилетка”, його головою був Кінгер (імені не пам'ятаю). Він призначив мене агрономом, бо надходила весна 1945 року, я мав вимірювати і надавати колгоспникам городи. Маючи великий циркуль, я це робив старанно, за це мені писали трудодні, але не давали нічого – ні зерна, ні хліба, ні грошей. Ми побачили, що тут біда і все. Лемки почали думати як назад вертатись. Ходили до колгоспу, збиралі солому у степу, щоб зварити їсти. Нам, депортованим переселенцям, давали позику, я взяв 5 тисяч в банку у Овідіополі на свою біду! За ці гроші я купив трохи продуктів для мами, тютюну (я не курив, але для гендлю), який возив через лиман на молдавську сторону, щоб обміняти на продукти, бо в Акермані люди мали що їсти.

В Акермані відкрилися курси для підготовки вчителів на Україну. Я знав про це і вступив на курси завдяки трьом моїм друзям, а саме: Федя, Коля, Борис, а також Ліза, які були переселені з Волині до Молдавії. Вони побачили, що я “худяк”, одні штани, штаночки і якась блузка, взяли мене до себе мешкати і допомагали вижити. (Дуже цікаво, чи вони ще живі і де є?). Директором курсів був інвалід, учасник війни Нестеренко. Це було у квітні 1945 р. Червона армія добивала фашист-

ську Німеччину. Пам'ятаю 9 травня 1945 року, яка була радість, коли ми почули, що закінчилася війна з Німеччиною. "Hitler Caput" лунало на всіх вустах.

Я написав два листи батькові (один він отримав), щоб зі села Балутянки та Вільки ніде не їхали, хіба перед смертю, якщо змусять, тай то в Західну Україну і нехай беруть зі собою навіть цвяхи. Я довідався, що депортовані різьбярі з Вільки Василь Одрехівський, Василь Бенч, Іван Бенч, Іван Красівський і його брат Петро були виселені в село Цебульовка Одеської області.

Якось я зв'язався з Василем Одрехівським і двоюрідним братом Іваном Бенчом і вони обое приїхали до мене в Акерман якраз на 9 травня 1945 р. Іван Бенч привіз з собою акордеон, і ми в школі 9 травня відсвяткували нашу зустріч на Україні в день закінчення війни.

Я довідався, що моя стрийна Марія Стецяк, її син Іван, Пилип Прожералик, які жили в Овідіополі, з моєю мамою вирішили пішки з коровою по Дністру вверх вертатися додому, до Балутянки. Їм вдалося з трудом дійти до кордону з Польщею через Устрики Долішні та й далі.

Стрийна Марія і Пилип Прожералик якось перейшли кордон, а її сина Івана упіймали прикордонники і завернули назад. Потім ми довідалися, що коли Марія Стецяк прийшла назад до Балутянки, в ту ж ніч спалили її нову хату.

Після закінчення вчительських курсів нам давали скерування до Ізмаїльської області. Але я дізнався, що на Україні є село Підгайці. Згодом я поїхав до Підгаєць у Тернопільську область, де зустрів своїх батьків, односельчан з Балутянки і Вільки, які сиділи вже два тижні на станції Потутори.

Різьбярі зі сіл Балутянки і Вільки розділились. Деято з різьбярів під керівництвом моого батька, Івана Кицака, поселилися в селі Гутисько Бережанського району, бо там є гори, ліс і залізнична станція. Інші ж захотіли бути фермерами. Вихідці з Вільки і Балутянки поселилися також у Старому місті, Почмайстрівці біля Підгаєць.

Село Гутисько – колишнє польське невеличке село. Наші різьбярі сюди заселилися. Моя рідня також: батько, брат Василь і сестра Марійка і колишня працівниця в нашій сім'ї Ярина. Батько з моїми братами почали різьбити, щоб вижити. Носили різьбу на ярмарок до Бережан та інших міст. До речі, село нагадувало рідну сторону.

Я оселився в 1945-46 рр. у Бережанах, де закінчив екстерном школу, директором якої був Колос. Я працював продавцем у книгокультурі. Одержаніши атестат, в 1946 році вступив до Львівського університета.

ту імені І. Франка на англійську філологію. Щоб забрати свої манатки з Овідіополя, я поїхав туди у серпні і повертаєсь на даху товарного вагона. Тут мене злодії обікрали, побили і залишили у вагоні. Міліція мене знайшла в Тернополі у вагоні, поклали у лікарню. Я почав заїкатися, лежав місяць у лікарні, згодом вилікувався. До університету я запізнився на один місяць, але завдяки декану Кобіву, який викладав латинську мову і бував на Лемківщині, мене не відрахували з університету. Він мене врятував. Щиро вдячний молодій лікарці, яка заопікувалася мною в Тернополі.

Я прибув до Львова на навчання, однак треба було мати паспорт, у мене його не було. Батько тоді вирізьбив начальнику міліції в Бережанах орла, щоб я отримав паспорт і приписався у Львові на вулиці Чехова, буд. 9. Там уже мешкав мій знайомий з Криниці Антін Турок, згодом я знайшов Володимира Масляка (майбутній відомий лікар-проктолог). Спостерігаючи, як мої односельчани з торбинами на плечах ходили з різьбою по базарах, щоб вижити, я дуже тим перейнявся і хотів якось допомогти.

По дорозі до університету на вулиці Костюшка знаходилась артіль українських вишиванок ім. Лесі Українки. Тут директором працював культурний чоловік Андрюк. Я познайомився з ним, розказав йому про лемківську різьбу і привіз взірці різьби свої, батька і брата Василя і сказав, що в селі Гутисько є багато моїх друзів-різьбярів. Він радо погодився на мої пропозиції організувати в артілі цех лемківської різьби надомників. Я до артілі привів молодих різьбярів зі села Гутисько: Михайла Стецяка, Данила і Миколу Долинських, Андрія і Степана Орисиків, Романа Орисика та ще інших.

Це було в 1948 році. Я намовив батька зі сім'єю переїхати до Львова. Згодом намовив також Василя Одрехівського переїхати у Львів і жити зі мною на вул. Чехова, 9. Його родина проживала у Почмайстрівці біля Підгаєць. Я заходив в етнографічний музей, директором якого був Володимир Паньків. Він дуже радо прийняв різьбярів, організував квартиру моєму батькові на Горішніх Павлінів та Андрієві Сухорському, який теж приїхав до Львова. Володимир Паньків подбав про те, щоб чернець Гураль зі столярських майстерень Митрополита Андрея Шептицького передав сім'ї Кищаків верстат для різьби. Цей верстат сьогодні знаходиться в Музею лемківської різьби і писанок імені Богдана-Ігоря Антонича, в моєму помешканні по вулиці Ранкова, 16. Молоді різьбярі-надомники активно привозили свої твори в артіль імені Лесі Українки. Тут я був майстром цеху різьби до 1953 року, одночасно навчаючись в університеті імені Івана Франка.

Одного дня в 1948 році до університету на мій факультет, до моєї групи з'явився культурно вдягнений чоловік і викликав мене з аудиторії. Я вийшов з дозволу викладача, дивуючись, що він хоче. Він сказав: "Пошли". Я питаю: "Куди?" Він сказав: "На Дзержинського". Привів мене на вул. Дзержинського і посадив у підвальній кімнаті. Я був страшенно знервований. На щастя, по дорозі ми зустріли Василя Одрехівського, який відразу зрозумів, куди мене ведуть. Василь негайно доповів Володимирові Панькову, а цей - голові Львівської області Стефанику, а Стефаник подзвонив до Києва Чередниченку, який очолював Спілку митців України, а саме Міжоблхудожсоюз, куди належала також артіль ім. Лесі Українки.

Мене звинувачували у тому, що я вороже ставлюся до заснування колгоспів, які в 1948-49 рр. організовували, і зумів зібрати 10 молодих різьбарів й оформити їх надомниками. Директор Чередниченко подзвонив начальнику КДБ у Львові і сказав: "Создание искусства в западной Украине имеет такое же самое значение как создание колхозов". Три дні мене тримали, потім випустили, вибачаючись. Так мені обійшлося створення цеху надомників лемківської різьби у Львові при артілі ім. Лесі Українки. Далі я працював заочно майстром цеху, організовував виставки і продовжував різьбити.

21.VIII.1950 був призначений на посаду викладача англійської мови в залізничну школу № 12 ст. Станіслав, де я працював по червень 1951 року і вчився заочно у Львівському університеті. У Станіславі я познайомився з лемком зі Смереківця Петром Пиртеєм, викладачем німецької мови, який закінчив учительську семінарію ще в 1940 році й активно впорядковував матеріали для "Короткого слова лемківських говірок", який згодом видав після його смерті Інститут української мови Національної академії наук України у 2004 році. Петро Пиртей був великим патріотом лемківської пісні. За його старанням у Івано-Франківську було створено товариство "Лемківщина", а згодом - лемківський хор "Бескид". У Івано-Франківську я запізнав моого земляка з Кам'янки, активного лемка Івана Кирпана, який у 1953 році переїхав до Львова і долучився до громадської праці: працював інспектором товариства "Лемківщина", надрукував брошуро про депортaciю лемків із села Кам'янки, про страхітливe ставлення поляків Любатови до лемків, подав низку статей до журналу "Лемківщина" (США). Помер у Львові у 2000 році. Невдовзі я познайомився з родиною П. Пиртея, а також з колишньою випускницею Криницької семінарії пані Ольгою з Тилича, Антоном Папачом.

У моїй рідні у Львові сталася друга страшна трагедія. Я отримав телеграму від брата Василя, що моя сестра Марійка дуже хвора. Приїхавши до Львова, дізнався, що її поклали до лікарні по вул. Кульпарківській. Там я познайомився з її лікаркою, вона сказала, що немає нічого страшного, сестра має стреси, це мине. Невдовзі моя сестра Марійка Кищак, писанкарка, вродлива і працьовита людина, померла. Її поховали на Кульпарківському цвинтарі, а згодом вдалося перевезти її останки на Личаківський цвинтар (поле 42, біля батька).

На канікулах я поїхав з різьбярем Михайлом Стецяком на Кавказ, відвідали Сочі, Гагри, Батумі. Михайла Стецяка я влаштував жити в Гаграх. Здібний різьбар виставляв свою лемківську різьбу в Тбілісі. Його твори знаходяться в Тбіліському музеї. Серед них: "Захар Беркут", "Орли і мавпи". Помер Стецяк у Трускавці 1998 року.

Після оглядин краєвидів Грузії я повернувся до Львова, бо навчався заочно у Львівському університеті і ще пильнував своїх різьбярів у артілі. Хочу сказати, що Львівське управління культури дбало про поширення народного мистецтва у Львівській області, а саме килимарства, ткацтва, вишивки, а також різьби по дереву, кераміки тощо.

Мене від артілі ім. Лесі Українки в червні 1951 року відрядили до Загорська, що біля Москви, разом з гуцульським різьбярем Пилипчуком. Нам було цікаво побачити Кремль, Мавзолей.

У Загорську багато монастирів. Колись тут був різьбярський центр Росії. Нас ввічливо прийняв старий різьбар Рижов, показував різьбу своїх земляків, яку я знав уже з літератури. Про лемківську різьбу він нічого не знав. Я йому розказав про Лемківщину, її долю і показав нашу лемківську різьбу. Вона йому дуже сподобалася. Ми обмінялися сувенірами. Він з жалем говорив нам про занепад російської різьби. Два його сувеніри я зберігаю досі у своєму музеї лемківської різьби. Наша поїздка була цікава. Про гуцульську різьбу Рижов чув, бо гуцульська різьба вже була відома у Кремлі. Містечко Загорськ було для нас нецікаве.

Проживав я разом з Василем Одрехівським різьбярем (ФОТО) на вулиці Харківській, 16 у будинку Панькова Володимира, який підтримував лемківських різьбярів. Харківська, 16 стала лемківським центром, бо пан В. Паньків сприяв лемкам. До нас приїхався Чулик Ілля – лемко – з Краминої, який вчився на математичному факультеті в університеті. Василь Одрехівський вступив до художнього училища ім. І. Труші. До нас приїхався Красовський Іван, на якого ми всі, я, Василь, Ілля мали великий вплив і спонукали його вчитися на історичному фа-

культеті. І. Красовський важко піддавався, бо захоплювався лекціями у товаристві "Знання", але ми зуміли перевиховати його. Він почав успішно вивчати історію, побут, фольклор Лемківщини. Я ж, засновник лемківської різьби у Львові, працював у цьому напрямку. Красовський зобов'язався вивчати побут, історію лемків, Майчик Іван – лемко з Одрехови – композитор, працював над вивченням лемківських пісень, він дуже багато зробив і опублікував. Тож було для нас трьох серйозне рішення щодо вивчення різьби, історії, побуту і пісень Лемківщини.

Паньків Володимир часто спускався в низ в нашу кімнату і вислуховував наші плани, мрії. Ми навіть думали будувати великий спільнний будинок, але Паньків радив нам планувати, крім великої конференційної зали, окремі входи. Ми були всі юні, неодружені, а життя йшло вперед без зупинку. Моя теорія була принципова для нас – шукати серед дівчат у майбутні жінки лемкинь лемківського коріння. І ось Ілля Чулик з чудовим настроєм одного вечора приходить до Харківська 16 і весело заявляє: я знайшов відомих дівчат-співачок – з Лемківщини, які вчаться у Львові в музичній школі. Хто це? Хто це? Не вгамовуючи емоцій спітали я і Василь. Це сестри Байко із Яблониці, повіт Коросно. Вони вже вступили до Львівської консерваторії, чудесно виступають як "тріо", їх дуже підтримують професори консерваторії, а особливо Кос-Анатольський.

Моя мета була обов'язково познайомитись зі сестрами Байко та їхньою родиною, щоб притягнути їх до глибшого вивчення і реклами лемківських пісень на Україні. А найголовніше – коли хлопці побачити красу дівчат, зразу виникла таємна думка у нас всіх, а може... а може... це буде моя майбутнія... Василь Одрехівський був найстарший між нами, звичайно він мав у проекті дівчат знайомих, але не мав часу цим займатись, бо в нього була основна наука в училищі і виступи на художніх виставках.

Я вже був викладачем у Політехнічному інституті. Керівництво артілі різьби я здав Никулі Роману і твердо наполягав на своїй теорії – мати майбутню дружину – лемкиню. Також завжди брав активну участь у виставках. Математик Чулик сприйняв мою теорію позитивно і був зацікавлений дівчатами.

І. Красовський – уже студент історичного факультету теж активно підтримав цю теорію. Знайомство з батьками дівчат (батька не було, його вбила електрика) мав провести Чулик, і він це прекрасно виконав. Таким чином ми всі познайомились зі сестрами Байко, відомими співачками Лемківщини, лауреатами Шевченківської премії.

Сестри Байко дівчата скромні, музикально надзвичайно здібні, і на їхні таланти звернув увагу викладач консерваторії Роман Романович Кокотайло і дав їм земне світло до навчання в консерваторії, а потім Кос-Анатольський, Філарет Колесса, композитор Євген Козак та інші.

Сестри Байко зацікавились нами, але вони не розуміли спочатку моєї лемківської мети. Нашим завданням було втілити в них корінці лемківської пісні зі всієї Лемківщини, і ми це завдання виконали. Сестри Байко стали всесвітньовідомі як оригінальні співачки лемківських пісень, які досліджував Філарет Колесса та інші композитори. Лемківські пісні лунали часто на концертах сестер Байко по радіо, телебаченні не тільки в Україні, Росії, але і в Європі та Америці. Сестри Байко були нагороджені президентом В. Ющенко “Орденом княгині Ольги”.

Сьогодні Марія Байко – народна артистка України, лауреат Національної премії імені Тараса Шевченка, професор Львівської консерваторії, творець антології лемківських пісень, відомий музикознавець і громадський діяч; Ніна Байко, лауреат Національної премії імені Тараса Шевченка, народна артистка України, професор, екс-голова Київського товариства “Лемківщина ім. Б.І. Антонича”; Данила Байко, лауреат Національної премії імені Тараса Шевченка, народна артистка України.

Львів поволі став осередком лемківської різьби. Я сприяв оформленню різьлярів-надомників. Ми з Василем Одрехівським мешкали у колишнього директора Львівського музею етнографії та промисловості, який дуже цінував народне мистецтво. Із Гутиська багато різьлярів працювало в артілі ім. Лесі Українки, між ними – Григорій Бенч, батько Олі Бенч (колишній заступник міністра культури і спорту України) та багато інших. Згодом більшість майстрів лемківської різьби переїжджає до курортних містечок: Трускавця, Моршина, Любienia, Немирова. У 1953 році Володимир Паньків опублікував книжку “Лемківські майстри різьби по дереві”, яка мала велике пізнавальне та інформаційне значення для України і СРСР. Переднє слово написав В. Касіян, народний художник СРСР, дійсний член Академії мистецтв СРСР, Академії архітектури УРСР.

У 1952 році я закінчив університет. Мене рекомендував професор М. Рудницький до політехнічного інституту, де я почав активно працювати. Але мушу сказати, що технічні предмети і знання техніки студентами мене не дуже цікавили. Я запізнав зразу професора Ю. Величка, лемка, – завкафедрою радіотехнічного факультете-

ту, і ми разом почали укладати англійсько-український радіотехнічний словник, бо всі словники були російські. Я склав усі кандидатські екзамени і вирішив працювати над дисертацією, досліджував переклади творів Тараса Шевченка англійською мовою. З цією темою виступав на наукових конференціях в інституті. Цю тему опрацьовував також викладач Ніжинського інституту, згодом я відмовився від неї, бо справою моого життя була популяризація лемківського мистецтва. Як майстер лемківської різьби я брав участь у численних виставках – обласних, республіканських всесоюзних і закордонних, а також у семінарах Львівського політехнічного інституту, про що згадує почесний професор, кандидат фізико-математичних наук Микола Буцко у своїй книжці “Художня самодіяльна творчість студентів та працівників державного університету “Львівська політехніка” (1944-1994 рр.)” (с. 82-85).

У 1950-1990 рр. Львів став справжнім центром лемківської різьби. Під впливом голів Львівської спілки художників України – В. Сколоздри, Я. Чайки, Е. Миська, А. Бокотея, скульпторів І. Самотоса, Л. Биганича утворюються художні ради при художньому фонді та художньому салоні. Головами художніх рад були такі видатні митці, мистецтвознавці як Л. Левицький, М. Батіг, В. Одрехівський, Я. Запаско, Ю. Амбіцький, О. Мінько. Вони консультували майстрів-різьлярів. Більшість лемківських майстрів почала творчо працювати, стала активними учасниками обласних, республіканських, всесоюзних, закордонних виставок. Їхні імена почали з'являтися на сторінках часописів, каталогів, а країні твори увійшли до збірок музеїв України, Львова, Тернополя, Києва, потрапили у престижні колекції за кордоном: у Росії, США, Англії, Австралії.

У Львові з'явилося 9 членів Спілки художників СРСР та України, 2 заслужені майстри народної творчості. Лемки, які отримали вищу мистецьку освіту, а саме сини Андрія Сухорського, Володимир і Андрій створили пам'ятник Т. Шевченку, пам'ятник Юрію Змієборцю; заслужений діяч мистецтв Василь Одрехівський з синами Володимиром і Романом створили бюсти видатних вчених, діячів української культури. В. Ропецький створив у Дрогобичі скульптуру на пам'ять депортaciї лемків. Висококваліфікованим художником став Андрій Хомик, який проживає сьогодні в США; у свій час багато спричинився до оформлення церкви св. св. Володимира і Ольги у Шевченківському гаю. Копія лемківської різьбленої палиці, авторства Григорія Бенча, родом з Вільки, була подарована Президенту США Картеру, а

моя різьблена палиця з рослинним орнаментом Папі Римському Івану Павлу II.

У 1955 році я отримав дозвіл на будівництво хати по вул. Ранкова, 16. Ми з братом Василем і батьком різьбили тільки в сараї. Будова хати, майстерні – справа нелегка. Вона зайняла мені десять років напруженої праці.

1957 року у квітні я створив сім'ю із лемкинею зі села Ростайне Ясельського повіту, Терезою Русиник. Вона працювала учителькою української мови в селі Волчищовичі Судово-Вишнянського р-ну. До речі, у селі Розтайне 3 січня 1903 року народився Юліян Тарнович.

Тереза Кищак, як більшість лемків, співуча, непоганий громадський та шкільний організатор. Вона пам'ятає ще Лемківщину, побут лемків, весільні пісні, одяг та ін. Це допомагало нашій родині у майбутньому відновляти лемківський побут, одяг лемківські традиції. Особливо Тереза запам'ятала розпис писанок своєї мами Ольги Русиник, яка була відома як писанкарка на всій околиці. У нашій сім'ї виросли дві дочки Оля і Маруся. Оля працює вчителькою математики, а Марія – інженер.

У 1962 році мене прийняли у Спілку художників України та СРСР, що дало мені великий поштовх реалізувати, вивчати лемківську різьбу. Я мав дві персональні виставки у 1993 та 1997 роках, під час конгресів Світової Федерації Лемківських Організацій у Львові.

Моя дружина Тереза надрукувала у 1998 році книжку “Традиційні лемківські страви”, а також низку статей: “Лемківські писанки” (Лемківщина; США, 2008), “Розтайне у диму” (Український альманах; Варшава, 1998). “Різдво і Велія на Лемківщині”, “Лемківська писанка” (Дзвони Лемківщини; Тернопіль 2002) та ін. Розробила сценарій лемківського весілля, яке показали у Ждині 2008 року. Згодом у Львові в жовтні 2011 року члени “Молодої Лемківщини” ще раз показали його для шанувальників традицій.

У день Воскресіння Христового – 8 квітня 2007 році у лемківській церкві св. св. Володимира і Ольги, що знаходиться у Шевченківському гаю у Львові, під кінець св. Літургії отець-міграт Анатоль Дуда помолився з усіма присутніми в церкві за всіх лемків, особливо розкиданих по всьому світу, та оголосив програму з’їзду Світової Федерації Лемків, що мав відбутися 4-5 травня у Львові. Також оголосив про наш з Терезою золотий ювілей подружнього життя.

Ювілейна гостина відбулася біля хати-музею після св. Літургії, в якій брало участь понад 100 осіб, а саме народний хор “Лемковина” на

чолі з диригентом Марією Мельник, велика родина Кищаків, сини та внучки покійного лемківського різьбяра Василя Кищака, які подарували стрийкові та стрийні пам'ятну символічну тарілку.

Було багато шанувальників, приятелів і знайомих. Тереза Кищак експонувала лемківські писанки, які посвятив отець А. Дуда разом з пасками, які принесли віруочі.

Із відомих лемківських різьбярів брали участь у святкуванні ювілею різьбяр А. Сухорський, голова обласного товариства "Лемківщина" В. Ропецький з дружиною, його заступники – доктор Секела М., Шніцер К., екс-голова Фундації дослідження Лемківщини Швягла Ярослав з дружиною, голова Фундації дослідження Лемківщини п. Гандяк П. та багато інших.

Моя педагогічна робота закінчилася в політехнічному інституті в 1986 році, хоча міг я працювати довше, але через керівництво ректора Гаврилюка я звільнився. До 1998 року я різьбив. Виставлявся, їздив до Закопаного, до моого приятеля, скульптора світової слави Григорія Печуха, який познайомив мене докладно зі школою Кенара, його творами.

З 1998 року я почав працювати в ЛНАМ. А сталося це так: моя мрія як різьбяра-митця була Львівська академія мистецтв, і я довго дружив з ректором Академії мистецтв, лемком Емануїлом Миськом, який дуже активно підтримував лемківську різьбу, лемківський побут, народний хор "Лемковину" й побудову лемківської церкви.

Завідувачем кафедри був і є Якуб'як Маркіян Васильович, колишній працівник Львівського політехнічного інституту, мій приятель. Він забрав мене до себе старшим викладачем на кафедру мов та літератури, і нарешті моя мрія здійснилася. Тематика викладання мови змінилася, мої студенти – це живописці, дизайнери, скульптори, реставратори мистецтва, творці майбутнього мистецтва, і я ожив як викладач, пробудилась в мене наукова творчість щодо лемківської різьби під впливом загальної мистецької атмосфери академії, виступів професорів, докторів, доцентів і викладачів академії.

За час викладання в академії я підготував дев'ятнадцять студентів-випускників Львівської Національної академії мистецтв, які вступили до аспірантури: Откович Наталю, Данилюка Тараса, Гудиму Андрія, Зварича Ігоря, Стебельського Віталія, Жука Данила, Дідківського Михайла, Глібовецьку О., Ямбарко Ольгу, Демещенка Романа, Янковську Дарію, Федчишина Наталю, Стефанишина Тараса, Приймак Марію, Кvasницю Роксоляну, Душку Ігоря, Войтович Олену, Мартиняк Ольгу, Сидорук Тетяну.

Працюючи в академії я отримав великий поштовх для осмислення творчості лемківської різьби. Я почав збирати матеріали про лемківську різьбу, і у 2003, 2004 роках вийшла моя книжка “Корені лемківської різьби” (два видання). З нагоди 750-річчя Львова мені присвоєно, згідно з Указом Президії від 29 вересня 2006 № 793, почесне звання “Заслужений майстер народної творчості України”. Указом Президента України від 18 серпня 2009 р. № 619 мене нагороджено орденом “За заслуги” III ступеня. Нагородження відбулося в Батурині.

Тут доречно згадати словацького професора, доктора мистецтвознавства, відомого директора Свидницького музею Української Культури п. Мирослава Суполигу, автора наукового збірника музею Української Культури № 19, Пряшів, 1944 р. та багато інших праць.

Серед моїх приятелів – відомий фотожурналіст, лемко Вадик Максимович, коріння його походить з Лемківщини. Батько, Іван Максимович, різьляр зі села Волтушова, а мати – із села Гирова. Коли ми пізналися, то пан Максимович, приїхавши із США (штат Флорида) на лемківську Ватру, закупив у мене 100 книжок-альбомів “Корені лемківської різьби” для отця Дубеця в Горлицях. Він як патріот Лемківщини реставрував цвинтар в Гирові, який на нині має нормальний вигляд. Також він створює і записує на касеті історію лемків, а саме старі довоєнні фото лемків початку ХІХ ст. із сіл Лемківщини, які мають велику історичну і побутову цінність. Його неоціненні записи на Ватрі, “Лемківське весілля”, фотозаписи Служби Божої отця Дуди, отця Блажейовського, якому ми відзначали 100-ліття у нашій лемківській церкві, записи лемківських різьлярів Андрія Сухорського, Степана Кищака; фотозаписи на Ватрі в Монастириськах 2010 р, а також відеозаписи лемківської різьби на виставці в Києві, які організувала Ольга Бенч при Президентові В. Ющенко.

Пан В. Максимович приділив велику увагу фотозаписам творів писанкарства у Львові. Він робив і робить безцінну роботу у вивченні лемківської культури. Наприклад, зробив виставку творів І. Максимовича у Маямі, фото знаходиться в Музеї лемківської різьби і писанок ім. Б. Ігоря Антонича. Маючи дані про лемківського різьбяра Максимовича Івана, я передав його короткий життєпис до Енциклопедії сучасної України.

Серед моїх знайомих – Михайло Слабошицький. На Святу Велию приїхав на запрошення товариства Лемківщина з Києва до Львова поет Михайло Слабошицький, який цікавиться лемками, нашим побутом. Він багато написав про Никифора Дровняка. Після Велиї я запросив його і пана Андрія Тавпаша відвідати свій музей. Вони по-

годилися, оглянули з цікавістю мій Музей лемківської різьби і писанок ім. Б. І. Антонича, а пан Михайло подарував мені свою книжку, за що я йому дуже вдячний. Я порекомендував їм обом поїхати до музею вишиваних образів отця доктора Дмитра Блажейовського. Це була дуже цікава подія для Михайла Слабошицького. Він та Андрій Тавпаш не бачили ще цього музею. Вони побачили великий зал, заповнений вишиваними образами та хоругвами, які також виставлялися у різних країнах Європи і США. До речі, отець-доктор Дмитро Блажейовський був нагороджений орденом Папи Римського "Христос наш мир" 2009 р., орденом "За заслуги II ст." нагороджений Президентом України Ющенком В. А. у 2006 р., "Орденом Лева" – найвищою нагородою Львівської міської ради у травні 2010 р.

21.08.2010 р. львівська громада та адміністрація відзначили 100-річчя від дня народження отця-доктора Дмитра Блажейовського в театрі ім. М. Заньковецької величавим концертом, на якому було понад 20 художніх колективів, солістка опери зі США п. Леся, народний хор "Лемковина" та багато виступаючих (п. Калинець, п. Анна Канич, п. Романяк, О. Падовська та п. Юрій, п. Остап та багато інших). Вів концерт Б. Пастух. Наприкінці концерту слово взяв 100-річний отець – доктор Дмитро Блажейовський. Він розказав про свою життєву діяльність, про лемка з Вишнього Вислока, як він пройшов пішки з Праги до Риму, про церковну діяльність у США, побудову трьох церков і свої вишивки та виставки. Отець Дмитро відправив Службу Божу у лемківській церкві Володимира і Ольги у Шевченківськуму гаї і подарував ікону "Святософійська Оранта". У 2011 році львівська громада похоронила його на Янівському цвинтарі, де він замовив собі гробівець. Музей вишиваних образів і хоругов залишився як філія Музею історії і культури Львова. Варто згадати про отця Ігоря Ковалчука, який весь час опікувався отцем Дмитром Блажейовським і надалі опікується його музеєм.

Хочу ще сказати про хор "Лемковину". Багато депортованих лемків опинилося в місті Львові, селах Рудно, Зимна Вода. Крім особистого горя, лемки привезли в Україну свої лемківські пісні. Пісні лемків – романтичні та мелодійні, оригінальні та гідні подиву. Їх вивчав ще в 1930 роках Філарет Колесса та інші музикознавці. Лемківські пісні зазвучали всюди, де оселилися лемки – у Львові, Рудно, Зимній Воді, на Тернопільщині та ін. Лемківський край завжди славився і славиться пісенною культурою. Про це неодноразово писали Філарет Колесса, Кос-Анатольський, Іван Майчик, Я. Ярославенко, Б. Дрималик та

інші. Коли Україна почула лемківські співанки у виконанні сестер Байко – Даниїли, Марії і Ніни виникла ідея створити оригінальний хор “Лемковина”. У Польщі вже був створений такий лемківський хор. І коли до мене приїхали в цій справі з Польщі Федір Гоч, Павло Стефанівський, Михайло Донський, у нас вже назріла необхідність організації хору. Тут варто згадати Івана Майчика, самодіяльного композитора Романа Соболевського, Павла Юрковського, Федора Націка, родину Новосад, Стефанію Гурей, Дмитра Головатого, його рідних та ін. Всі об'єдналися при Будинку культури в Рудно для створення лемківського хору. У 1969 році був заснований хор “Лемковина”. Щоб затвердили його в обкомі, важливу роль відіграв Петро Когут. Я і моя дружина Тереза постійно допомагали в організації хору. Першим художнім керівником і диригентом “Лемковини” був Роман Кокотайло, якого я декілька років постійно возив у Рудно на репетиції, поки змінив його диригент М. Мокрецький.

До хору записалося понад 70 осіб. Але виникла проблема, як одягнути хор “Лемковина”. Саме Федір Гоч став основним консультантом у справі пошиття одягу для хористів. Він привіз із Польщі взірці лейбіків, сорочок, гуньок, чуганей. У 1970 ріці з'їздили до Словаччини за сукном голубого кольору. А хто буде шити жіночий одяг? Саме тут прийшла на допомогу моя дружина, Тереза, яка працювала учителькою в училищі на вул. О. Кульчицької. Голова обласного партконтролю Батраков розпорядився, щоб директор училища ПФУ № 14 допоміг у цій справі. А чому такий наказ від партії був? Внук Батракова вчився в Політехніці, де я працював. Тому дуже гарно і скоро ми цю проблему розв'язали. Пізніше до цієї справи долучився пан Костик з Гирови, а Ярослав Дудашив одяг в училищі, де працював модельєром.

До 1994 року “Лемковина” зростала якісно. Талант хористів вдосконалювався. В 1978 році за високий мистецький рівень, активну концертну діяльність “Лемковині” присвоєно почесне наймення – народна хорова капела “Лемковина”. Вона успішно виступала не тільки у Львові, а по всій Україні, також у Польщі (Перемишлі, Ждині, Вроцлаві, Шпротаві, Лігниці, Зеленій Горі, Межиріччі, Пшемкові, Любіні, Криниці), Свиднику (Словаччина), м. Рапло (Естонія) у 1986 році. У 1990-91 роках капела виступила на Черкащині, в Шевченківському краю, в Луганській, Харківській областях, у Криму, Закарпатті. Доречно сказати, що Тереза Кищак була першою солісткою у хорі, разом із Ігорем Кузяком вперше виступила по телебаченню у 1973 році. У “Лемковині” співає моя дочка Ольга Кищак, в оркестрі грає на со-

пілці мій внук Роман. У 1993 році я все зробив, щоб “Лемковину” запросили до Німеччини, до Мюнхена. Мені вдалося зв’язатися з головою Об’єднання українських жінок у Мюнхені Ярославою Філь, яка була дружиною моого колеги Миколи Філя. У Мюнхені та Штутгарті відбулося п’ять концертів, співали з особливим піднесенням. На концертах поруч з українцями було багато німців, які уважно слухали спів “Лемковини”. На одному з концертів у німецькій kirche біля мене сидів священик-німець. Коли ми розговорилися, він сказав, що у чині капітана він був на Україні в Миколаївській області під час Другої світової війни.

Під час перерви виступив наш староста не з анекdotами, а розказав подію, яка відбулася в Тернопільській області, де живуть і працюють лемки. Восени на буряковому полі лемкині в холоді збиралі цукрові буряки. Над’їхала темна “Волга”, з якої вийшов солідний чоловік і запитав крайньої робітниці, яка збирала близько від дороги буряки: “Чи Ви не знаєте, де є дорога до Краснопільки, що біля Козови?” Молода лемкиня з померзлими руками підійшла до нього впритул і сказала: “То ти, гаде, дорогу до комунізму знаш, а де наші люди лемки роблят не знаш!” Він поспішно сів у машину і поїхав. Я негайно перевіклав німцеві, а він іншим глядачам, і була велика овація. Нас приймали німці дуже гарно. Про виступи “Лемковини” писала газета “Християнський голос”. Український новий рік, 14 січня, архиєрейську святу літургію відслужив преосвящений владика Платон із місцевими душпастирями.

У 2004 році “Лемковина” знову у Мюнхені. Мені вдалося на запрошення Союзу українок Німеччини організувати цю поїздку. Велика проблема була з оплатою транспорту. Однак і це питання вдалося розв’язати. Хор зупинявся на Лігніччині у Василя Сподарика, Романа Телепа. Вони організували для “Лемковини” ще й концерт. У Мюнхені відвідали могили видатних українців – Степана Бандери, Ярослава Стецька та інших під супроводом о. Мирона Молчка. Хор відспівав панахиду. Увечері хористи поїхали на вечір-Маланку в один з найкращих залів Мюнхена “Королівський”, а решта зустрічала 2004 Новий рік в українській церкві Покрови Пресвятої Богородиці.

14 січня, на Новий рік, Св. літургію правив екзарх Німеччини і Скандинавії Владика Платон Корниляк за участю священиків і хору “Лемковина”. Всі учасники були захоплені співом “Лемковини”. А після літургії у німецькій kirche лунали оплески, подяки, гратуляції. Виконавцям вручили величезні кошики троянд. Концерти “Лемковини” у Мюн-

хені та Штударті відбулися на високому професійному рівні. Прозвучав також церковний спів. Пані Ярослава Філь – голова Союзу українок у виступі-подяці наголосила, що вона горда за хор “Лемковину”, який подарував стільки приємних хвилин українським емігрантам і німцям. Я мав нагоду подарувати до музею при церкві Покрови Пресвятої Богородиці три лемківські різьби і писанки від Терези Кипдак.

Село Балутянка

Якщо їхати гостинцем з Риманова до Яслиськ через Дошно, перед Короликом Польським дорога повертає направо біля малої річки, доплави ріки Табор, яка бере початок з гори Примірок. Там починається село Балутянка. Ліворуч – гора Чорне Болото, праворуч – гора Патрия (висота понад 600 м). Далі на південь дорога в'ється через Королик Волоський та Шкляри до словацького кордону.

Село згадується вперше в 1470 р. як Балутова. В 1589 р. згадується вже друга, справжня назва – Балутянка. Вона пішла мабуть від слова “болото”, адже й досі верх гори по дорозі і до Івоніча має назву “Чорне Болото”. До 1945 р. село нараховувало 50 хат.

Церква дерев'яна, тризубного лемківського стилю, збудована 1820 р. на честь Пречистої Богородиці. Вона дочерна і належала до церкви в Дошні. Тут щотретью неділі відбувалася Служба Божа. Перед виселенням церква нараховувала 250 вірних. У 1911 р. було побудовано початкову школу. Першим учителем був поляк з с. Климківки Казімеж Вайс, досвідчений педагог, який дбайливо ставився до освіти дітей і селян. У селі була цікава капличка, побудована війтом Одрехівським Федором, яка була перенесена, але збереглася. Між с. Балутянкою та польським с. Любатова стоїть кам'яний хрест на знак скасування кріпосного права.

Селяни століттями обробляли камінно-глинясту землю, яка їх годувала, плекали худобу, вівці, птицю, збирала гриби, сунці, малини. Здобутки своєї праці вивозили щопонеділка на торг до Риманова або носили на замовлення курортників з Івоніча чи Риманова Здрою. Крім рільництва, різьбили в кожній хаті... Різьбу збували в основному на курортах, а навіть за кордоном. Коли з'явилися перші різьбярі – невідомо, але пам'ятка XV ст. – різьблені царські врата, що знаходяться нині в історичному музеї Сянока – походять з Балутянки.

У Балутянці проживало 5 родин поляків. Вони дружньо співжили з односельцями, організовували спільні забави, допомагали навзаєм у

праці і також різьбили. Володимир Гінда, Фелікс Барць, Антін Барць, Юзеф Газда і сьогодні продовжують старі традиції лемківської різьби. Володимир Гінда, син Павла, чудовий майстер рельєфної та круглої різьби, жив в Івонічу. Там помер.

У міжвоєнному часі пожвавилося культурне життя. Силами громад засновано читальню, кооперативу. Активним учасником був Іван Орисик, добрий різьляр, який навчався заочно в Подебрадах та Василь Шалайда. В школі збиралася молодь, ставилися вистави і концерти. Учителювали тоді Софія Попель та Юрій Мамчак зі Львова.

У Балутянці не лише зберігалися, але й набули розвитку чудові народні обряди, звичаї, що своїм походженням сягають у дохристиянські часи. Улюбленим святом було Різдво. Увечері вносили в хату солому. В куті ставили сніп з вівса. Після вечеї колядували і ходили по хатах з вертепом переодягнені на Ірода, жида, смерть, ангела, чорта, царів і пастушків. Великдень приносив багато радості. Дівчата писали писанки, щоб дарувати хлопцям, а хлопці обливали дівчат водою. Цілий день дзвонили біля церкви і чудесні мелодії линули по Карпатах. Чудесним було давньослов'янське свято "Купала". Увечері 6 липня на горі Примірки палили собітку – сущені ялівці. Богні мерехтили над Карпатами. Допізна бавилися біля вогню, співали купальні пісні. Кожного року 28 серпня у селі було велике свято на честь Успення Пресвятої Богородиці – "Кермеш". Лемки з дооколишніх сіл приходили на Службу Божу до Балутянки. Під церковним муrom купці розставляли столи з крамом, булочки, всякі печива, цукерки. Це була велика втіха для дітей. Після відправи селяни запрошували на гостину по хатах, гостилися, співали, а увечері в залі школи відбувалася велика забава до пізньої ночі. Часто аж через 2-3 дні гости вертали з кермешу.

Під час німецької окупації молодь вивозили на каторжні роботи. Щоб зберегти молодь, Іван Орисик заснував в Риманові фірму "Лемківське народне мистецтво", де працювало понад 30 різьлярів. Але 1944 р. став тривожним. Коли у лісі біля Вільки було вбито німецького офіцера, село перелякалося. Того ж року до хаті Івана Орисика прийшла польська поліція і знайшла в хаті його брата Олекси револьвер (вони мабуть підкинули його). Всі були обвинувачені за зберігання зброї і погрожували їм розстрілом. Лише великим старанням свідків і впливових людей вдалося врятувати життя родині Орисиків.

Почалося переслідування лемків з боку поляків сусідніх сіл. Павло Риджий, якого вбили на Вільці, походив з Балутянки. Село схвилювалося. 22 вересня 1944 р. в село увійшли радянські війська. За ними – Переселенча комісія. Агітували і записували людей на виїзд в Україну. Бажаючих не було. По ночах приходили польські банди, забирали худобу і грозили вбивством, особливо молоді. Сильно побили Івана Орисика. Молодь села – Василь Шалайда, автор цієї статті і декілька господарів були змушенні депортуватися на Україну в січні 1945 р. Везли нас в товарних вагонах майже місяць в Овідіополь, де Дністер спадає в Чорне море. Розвезли нас гарбами по хатах. Люди ввічливі, щирі, але страшно бідні, нас називали поляками. Побачили ми там страшну нужду, але не було лісу і доводилось у степу збирати соломи, щоби зварити їсти і обігрітись. Продуктів ми більше не мали, на базарі продавалося лише насіння соняшників. Там ми зустріли переселенців з Любачева, Холмщини, Надсяння та Підляшшя, яких евакуювали з рідної землі. Останній одяг зі себе ми возили через Дністровський лиман в Акерман (Білгород-Дністровський) зі санчатаами, щоб обміняти на хліб і продукти. Близче до весни лід у лимані заломлювався і багато топилося. Таку пригоду пережив і автор цієї статті. Працювали у колгоспі. Нам писали трудодні, але нічого не платили. Я написав пегайно листа батькові, щоб зі села Балутянки та Вільки нікуди не їхали, хіба перед смертю, але лише в Західну Україну. Лист дійшов до батька. Навесні, як трава зазеленіла, моя стрижна Марія Стецяк з сином Іваном і Філіпом Прожералик з коровою понад Дністер прийшли до граници польської. Сина Івана завернули, а їй з Філіпом вдалося з коровою прийти до Балутянки. Вона розповіла селянам про “рай” і другої ночі її хата була спалена. Селяни Балутянки і Вільки, бачачи це і не надіючись на жодну поміч, з горем, плачем покидали церковцю, цвинтар, рідні гори і переселялися в Тернопільську область. Місцеві поляки за змогою стримували напади сусідніх сіл. Селянам вдалося звати з села дзвони, але де вони поділися по тому – невідомо й досі. На станції Потутори селяни сиділи голодні три тижні. Поселилися в с. Гутисько Бережанського району, Підгайцях та Теребовлі. Село Гутисько і частково Підгайці стало збором відомих майстрів лемківської різьби. Згодом вони поселилися у Львові, Трускавці, Моршині, Стрию, Немирові, Тернополі. З самої Балутянки на Україну прибуло близько 90 народних майстрів, а з Вільки – близько 45.

Церква в Балутянці залишилася, її не дали зруйнувати родини місцевих поляків, як це було зроблено в Дошні, Волтушовій, Кам'янці.

Хрест і баня, які були пошкоджені розривом бомби, відремонтовані. В селі з'явилися нові хати, в яких живуть польські нові родини. Побудована тут реміза, проведено телефонну лінію.

Мур біля церкви запущений. Смереки, модрини, які росли довкола, повсихали, а дзвіниця стоїть, сумуючи за людьми. Початкова школа не живе колишнім життям. Її продали полякові, її не оживляють більше дитячі голоси, і мені здалося, що почув голос моїх однокласників і голос своєї першої вчительки Софії Попель. Цвинтар у Балутянці діючий. Там – прах наших предків, там могили моєї матері і бабуні. Цвинтар слабо доглянутий, не огорожений, зарослий буйною травою; лише лівий бік доступний, бо там хоронять теперішніх мешканців села. “Кам’яних надгробків немає, лиш горби, горбики залишилися. А під ними – люди... Влітку могили заростають, що і трудно розпізнати, лежить тут людина чи ні...” – спогад Казімежа Гузіка.

До речі, у нещодавно виданій книжці “Низький Бескид. Від Команчі до Бортного” (переклад з польської О. Сурмяк, У. Густей; Львів, Сполом, 2011) згадується також і про мое село. Ось деякі фрагменти з цієї книжки.

Село не належало до ключа перемиських єпископів, а було королівською власністю. Садиба уніатської парафії була у Дошні. До війни власником Балутянки та околиць був граф Ян Потоцький. У селі працювали невеликий водяний млин і оліярня, що витискала олію з льону. Тут проживало близько 50 українських родин і 5 польських (римо-католицька парафія була у Климківці). Після Другої світової війни українське населення виселили до Радянського Союзу.

Багато мешканців Балутянки (а також із сусідньої Вільки) займалися різьбою по дереву. Почалося то з діда-прадіда. Графіня Потоцька всіляко заохочувала місцевих жителів до різьбярства, давала їм зразки, навіть відкрила для цього в Риманові різьбярську школу. Перед війною засновано такий цех. Вироби продавали гостям навколоїшніх курортів – Івонича та Риманова. Різьбярські традиції збереглися не лише в Балутянці, але й серед нащадків колишніх мешканців села, що тепер живуть в Україні.

Тепер у селі проживають поляки, що прибули здебільше з Любельщини. У горішній частині села, неподалік школи, знаходиться стара церква, тепер костел Успення Непорочної Діви Марії.

Церква була збудована у XVII ст., відновлювалася у 1820 і останній раз – у 60-х роках ХХ ст. Церква дерев’яна, зрубна, тридільна,

орієнтована на схід. Вона прямокутної конструкції, без світлиці. Дахи не увінчані типовими для церкви бароковими банями. Нова перекрита восьмигранним увінченням і зрубовою перевязю. Над вівтарем восьмипільна баня. Іконостас скомпоновано із двох: барокового (II пол. XVII ст. – Де Ісус) і пізньобарокового (I пол. XVI ст.). Він чотирирядний, архітектонічний, з багатим різьбленим декором. У ряді намісних ікон образи св. Анни з Матір'ю Божою, Матері Божої з Дитятком (Одигітрія), Благословляючого Ісуса і св. Юрія (отже склад нетиповий – без храмової ікони і популярного у цьому регіоні св. Миколая). Царські врата ажурні, з медальйонами; на дверцях – св. Василій Великий та св. Йоан Золотоустий. Дияконські врата ХХ ст. у ряді празників одинадцять образів типової тематики, а дванадцятий представляє сцену заснування. Вище – ряд Деісуся. Увінчаний медальйонами з парами пророків (сучасниками Деісуся). Рококовий головний вівтар, винесений перед іконостасом, заступає церкви врата. Датується 1783 роком, на головному полі образ Непорочної Діви Марії, увінчується Святою Трійцею. Бічні вівтарі переставлені і прикривають частково іконостас. У лівому – св. Миколай у різьбленому окладі (I пол. XVIII ст.) у правому – народна Пієта з XVII ст. На правій стіні знаходиться XIX-вічний образ Кобилянського Христа (мальований на зразок чудотворного образу Христа у Кобилянці). Нові елементи убранства святині (так званий соборний вівтар, ліхтар, хрест та інше) з різьбленим декором виконав один з мешканців села. У 60-х роках працівники музею в Ланцуті забрали з Балутянки кілька цінних ікон і царські врата II пол. XV ст. Натомість обіцяли процесійні хоругви. Обіцянку не виконано! На церковній дзвіниці були три дзвони: Петро, Павло, Йоан (К.С.). Один забрали німці, другий – лемки, що їх виганяли, а третій пропав. Дзвін вивезено у Підгаєчний р-н.

На захід від церкви розташований цвинтар. Тут вісім кам'яних хрестів, подібні до тих, що збереглися у Королику Волоському. Можна вважати, що їх виконали місцеві різьбярі. Вони відрізняються від скульптур з інших сіл малою кількістю деталей і простою формою, прикрашені архаїчними мотивами, наприклад, розетками. Найстаріший надгробок датований 1889 роком. Цвинтар загалом є доглянутий. У 1996 році була проведена реконструкція старих надгробків.

Поблизу церкви стоїть студня 1925 р., вимурувана, як повідомляє напис, на згадку про Першу світову війну.

Кам'яний хрест на межі Балутянки і Любатова над Івоницьким потоком поставлено на пам'ять про знесення панщини.

Українська учительська семінарія в Криници

Щоб з'ясувати, якою великою потребою було зорганізування тієї середньої школи, яка мала завдання готувати вчителів для початкових народних шкіл, треба пригадати про обставини українського шкільництва в Польщі у міжвоєнні часи. Освіта – це сукупність систематизованих знань, умінь і навичок, поглядів і переконань, а також певний рівень практичної підготовки і розвитку інтелектуальних сил людини. Освіта в рідній мові, навчання історії свого народу і його культурних надбань дає озброєння до розвою національної свідомості і сприяє формуванню народного патріотизму.

Пригадуючи ці енциклопедичні знання про освіту, варто підкреслити, що всі окупанти українських земель в різний спосіб обмежували освіту для українського населення, гальмували і придушували культурно-освітній рух українського народу, прагнули придушити національну свідомість аж до винародовлення. Засліплена шляхетською ідеєю великородзинності, польська влада II Речі Посполитої вела шовіністичну політику супроти українського народу, а між іншим і в ділянці шкільництва, силою обмежуючи виникнення української інтелігенції, добачаючи в ній найповажнішу перешкоду в процесах полонізації українського народу. Всупереч своїм зобов'язанням в міжнародних угодах та наперекір власній конституції, польська влада національно гнітила український народ. В ділянці вищої освіти не тільки не дозволено створення українського університету, але й зліквідовано всі українські кафедри і доцентуру у Львівському університеті, які існували за австрійської окупації.

Не дозволяли й обмежували організування середніх, а також і початкових українських шкіл. Прикладом дискримінації українського шкільництва, того, що давало підставу знання рідної мови – початкових шкіл, може послужити факт, що тільки у Львівській округі кількість тих шкіл впала з 2435 (1922-23 навчальний рік) до 457 (1935-36 навчальний рік).

На Волині і Поліссі, де поляки становили тільки 20% населення в 1938 р., було тільки 8 українських шкіл, 1459 польських і 520 двомовних. На Холмщині і Підляшші не було ні однієї школи, в якій ве-

лося б навчання української мови, а також тут велася полонізація методами “prusької гакати” – заборона будь-якої української культурно-освітньої діяльності. Замкнено також більшість православних церков, з яких частину замінено на костели, а понад 150 зруйновано або спалено. Коли і це не помогло, тоді влада розпочала насильство, пакифікацію і нічні напади на ті села, в яких українці відмовлялися переходити на римо-католицизм, що тоді означало прийняття польської національності.

Окрему антиукраїнську політику застосовувано на Гуцульщині, Бойківщині та Лемківщині. Тут різні польські етнографи доводили, що це окремі нації або – польські племена. І якщо їм не вдалося переконати гуцулів і бойків, то на Лемківщині вони знайшли групу несвідомих людей, здебільшого колишніх московофілів, які противилися формуванню української національної свідомості серед населення Лемківщини. Видумано спеціальний “алфавіт для лемківської мови” (яка є діалектом української), ліквідовано навчання української літературної мови, придушене культословітній рух в читальнях “Просвіти”. Щоб відірвати людей від впливу Української греко-католицької митрополії, створено окрему єпархію, підпорядковану Римові, а крім того, створено “сприятливі обставини” для поширювання православ’я, яке на Холмщині жорстоко переслідувалося. Це була типова антиукраїнська політика окупантів. Такі методи використовували німецькі окупанти, створюючи з польських гуралів, мазурів і капубів окремі “нації”.

Безглузда засліплена антиукраїнським шовінізмом політика жорстокого переслідування всього, що українське, велася і тоді, коли над Польщею зависли чорні хмари війни. З приходом нових окупантів, було “зрівняно” в правах всіх поневолених. На території Генерально-го Губернаторства українцям дозволено організувати вивчення української мови в початкових школах, а в Холмі і Ярославі українські супільні діячі зорганізували середні загальноосвітні гімназії. Крім того, відчинено ще професійні середні торговельні школи в кількох містах (Володаві, Грубешові, Сяноку). Виявилося тоді, що можна відкрити більше початкових українських шкіл, але бракувало українських учителів. Молодь масово горнулася до освіти і до вивчення рідної мови, яку донедавна тут, на захід від Бугу і Сяну, жорстоко переслідували. Виникла нагальна потреба педагогічної установи для випуску учителів початкових шкіл. Завдяки зусиллям професорів Володимира Кубійовича, Омеляна Цісика та інших українських громадських діячів, вдалося отримати дозвіл від німців і зорганізувати Українську вчи-

тельську семінарію в Криниці. У листопаді 1940 року розпочало науку 60 учнів при невеличкому особовому складі вчителів.

Чому для такої важливої та вельми потрібної педагогічної школи вибрано курортне містечко Криницю, що лежить на західних рубежах Лемківщини? Гадаю, що на це вплинули такі обставини:

1) були тут будинки колишніх військових пансіонатів, які можна було без великих коштів пристосувати під школу і бурси (інтернати;

2) у Криниці й околиці проживало кілька досвідчених педагогів середніх шкіл;

3) пильна потреба культурно-освітньої праці серед українського населення Лемківщини, яке, як уже згадувалось, було насичене різними баламутними пропагандами, щоб відірвати його від українського народу.

Для школи вибрано будинок "Світ", а для інтернату (бурси) вдалося придбати три колишні пансіонати: "Колонія" (для хлопців) і "Ренесанс" і "Седлісько" (для дівчат). Директором школи став професор Омелян Цісик, а його заступником -- Андрій Мазикевич.

На зразок середніх шкіл такого типу встановлено, що в семінарії наука буде тривати 4 роки і закінчуватиметься іспитами на свідоцтво зрілості – з правом учителя початкової школи.

На перший курс (замість "класу" вживалося "курс") брали учнів, які мали неповну середню освіту або закінчили 6-7 класів початкової школи, і добре склали вступні іспити. Крім того, велися підготовчі річні курси, після яких, враховуючи позитивні іспити, курсантів записували на перший курс семінарії. На четвертому курсі понад половину часу призначалося на госпітації – практичні заняття в 7-класній початковій школі в Криниці, де директором був досвідчений педагог Яків Сорока.

Навчання в школі вели: Омелян Цісик – українську мову на IV курсі, а також педагогічні предмети; Андрій Мазикевич – історію, географію, природничі науки (біологію, зоологію і ботаніку); Петро Кравчук – українську мову і госпітації; Тадей Росткович – математику, фізику і хімію; Роман Левицький – спів і музику (скрипка); Наталя Волошинська – рисунки, ручні роботи, руханку для дівчат і українську мову на молодших курсах; Остап Дачкевич – німецьку мову; Остап Смулка – руханку для хлопців, історію на молодших курсах; Яків Сорока – педагогіку, дидактику, психологію і госпітації.

Крім вищезгаданих учителів, по одному або два роки вчили: Кирилія Паліїв, Ольга Мазикевич, П. Міко, Т. Савчак і може ще інші учителі, яких не пам'ятаю. Як обов'язкові предмети були заняття з релігії,

що їх вели шкільні катехити: о. Володимир Підсаднюк – для греко-католиків (водночас настоятель шкільної каплиці) і о. Петро Тарановський – для православних, села Фльоринка і новосянківський декан. У 1940-1942 рр. – о. Степан Дзюбина, тодішній настоятель греко-католицької парохії в Криниці (відсидів в тюрмі Явожно з тисячами депортованих лемків, помер в Перемишлі в 2005 р.).

У 1943/44 навчальному році було зорганізовано також однорічний курс для виховательок дошкілля (дитячих садків).

Як зазначено вище, на початку існування семінарії навчалося тільки 60 учнів (був тільки перший курс), але вже в 1943/44 навчальному були понад 40 курсанток.– виховательок дошкілля. Більшість – майже 80 % учнів, – молодь з Лемківщини. Крім них, були учні з Бойківщини, Засядія, Ярославщини, Любачівщини, 6 учнів з Холмщини, 3 із Підляшшя, а також 4 із Закарпаття, 3 із Буковини і 3 із Пряшівщини.

Головну складову соціальну частину учнів становили діти селян і тільки приблизно 7-10% – діти інтелігенції, зазвичай священиків обох віросповідань. Приблизно 70-75% учнів належали до Української греко-католицької церкви, а 25-30% – до православної. Більшість (65-70%) – дівчата. При школі був інтернат (бурса); пансіонат “Колонія” – для 120 хлопців, і пансіонати – “Ренесанс” і “Седлисько” – для дівчат (блізько 200 учениць). Отож приблизно 75% учнів жили в інтернаті, майже 25% – на приватних квартирах, зокрема учні, які походили з Криниці, Криниці-Села і Солотвин (тепер ці села залучено до Криниці).

За науку в школі і за проживання в інтернаті учні платили гроші. Крім того, в інтернатах треба було вносити оплату в харчових продуктах (мука, картопля, овочі тощо). Бідніші учні частково звільнялися від згаданих оплат або користувалися стипендійним фондом, який створили з парахіяльних внесків, Українського допомогового комітету та інших джерел. Книговодство інтернату вів Мирослав Котович (ідейний підпільний вихователь молоді) та Микола Філь (серед хлопців в бурсі “Колонія”).

У кожному будинку інтернату були настоятелі-вихователі, які свої функції виконували безпосередньо або за допомогою учнів старшого курсу. В інтернаті для хлопців вихователями-настоятелями були: до 1941-42 навчального року – Михайло Маханець, учень IV курсу, в 1943-44 навчальному році – учитель Остап Дачкевич, а в 1943-44 навчальному році – вчитель Остап Смулка. В інтернаті для дівчат в “Ренесансі” настоятелькою була Тетяна Мигаль, а в “Седлиську” – вчителька Наталія Волошинська.

Життя в інтернаті проходило за суворим регламентом. Цілу добу розписано відповідно для занять і відпочинку. Без дозволу настоятеля учні не мали права виходити в місто чи в парк. День розпочинався руханкою (надворі або в їdalні), тоді сніданок і збірний вихід до школи (хлопці йшли бл. 1500 м, дівчата бл. 500 м). Очевидно, маршували в колоні – трійками, і обов'язково зі співом, а спів був майже концертом. Мешканці Криниці відчиняли вікна, щоб слухати “ранніх словейків”. Після шкільних занять учні поверталися до інтернату тільки тоді, коли всі курси закінчували заняття в один час, але також був обов'язок бути в інтернаті перед обідом. Після обіду був час на науку, а коли учень приготувався раніше, він мав вільний час на т. зв. “вільні заняття” аж до вечеї. Після вечеї – “вільні заняття” або наука до години 22-ої, опісля – “нічна тиша”. Сніданки і вечеї завжди починалися співом якоїсь релігійної пісні або молитвою (закінчувались також молитвою). Улюбленою піснею хлопців була пісня до Божої Матері – “Просимо Тя, Діво, шлем до Тебе глас”, а також пісня за Батьківщину – “Боже, вислухай благання”, яку не всі вихователі толерували, наприклад М. Маханець, який, мабуть, побоювався образити окупантів. У часі Великого Посту співали пісні страдальні, а пізніше – велиcodні. По Різдвяних святах – колядки. Як гриміла пісня 120 юнаків в їdalні інтернату “Колонії” може свідчити факт, що одного разу під час співу обірвалося зі стелі бл. 4 м² штукатурки.

Харчування в інтернаті – дуже слабеньке. Не пам'ятаю, щоб на сніданок або на вечерю були якісь м'ясні вироби. Найчастіше це чорний хліб (з домішкою ячменю чи висівок і картоплі) – десь бл. 100 г, до цього мармелад з домішкою цукрових буряків, часом трохи маргарину, а до того чорна кава, підсолоджена сахарином. На обід готували дуже ріденькі зупи, борщі, поливки, і до того кусник хліба (часом). На друге була картопля з різними овочевими “додатками” – соусом з “чорної житньої” муки з вареною (нарізаною кісточками) ріповою, яку лемки називали “карпелі” (бреква). Тільки час від часу був якийсь кусень м'яса (яловичина або конина), а коли курсанти або їх багьки привозили оплату натурою, траплялася свинина, у свята – щось з білої муки. При такому харчуванні курсанти-бурсаки були майже завжди голодні і чекали на пакунок від батьків або почастунок від інших курсантів, які отримали щось з харчів. Ці важкі обставини суперечать фальшивим твердженням деяких польських публіцистів, які писали, що українці в Генеральній Губернії отримували харчові квитки такі, як німці! Недостатнє харчування, нестача мила, теплої постелі, одя-

гу і взуття спричиняли численні захворювання: простуду, запалення легенів, сверблячку, а червінка так поширилася, що восени 1943 року треба було закрити школу. Згадуючи ті тяжкі обставини, в яких жили учні семінарії, треба підкреслити і те, що учні були змушенні ще час від часу примусово працювати фізично в каменоломні, яка знаходилась навпроти інтернату для хлопців, і де розбивали каміння на будову доріг. До такої важкої праці подавалися тільки хлопці, натомість, до садження лісу йшли хлопці та дівчата. Таким чином відробляли "контингент", щоб окупанти не забирали учнів на примусові роботи до Німеччини. Все те горе забувалося, бо підганяла потреба науки, але і юність мала "свої права", бо радісно було вчитися і співати рідною мовою, мати всюди друзів і подруг.

У школі існувала самоуправа, загальна, і на кожному курсі (класі). Пам'ятаю, що в самоуправі школи головували старости: Дмитро Сабов, Нуся Овсюк, Михайло Федак (організатор УПА на Лемківщині, псевдо "Смирний", помер 23 березня 2005 р., похований на цвинтарі в Торонто), а в останньому році – Анатоль Вороняк. Самоуправа займалася і спортивною діяльністю. Це була юнацька спортивна організація на взірець довоєнних спортивних сокольників українських організацій. Цілість становив курінь, який ділився на дві сотні: жіночу й чоловічу. Перед фізичними вправами завжди коротенько відбувалося заняття маршової муштри, очевидно, зі співом. На жаль, діяльність гімнастично-спортивних занять була дуже обмежена через маленьку площа при школі, а передовсім, через нестачу відповідного приладдя. Тому все обмежувалося легкою атлетикою і гімнастикою, і то тільки весною і восени, бо взимку майже все "зувірало". Тільки кілька місцевих учнів мали лижі, а ковзанами майже ніхто не користувався. Однак вдавалося майже щороку організувати шкільні змагання на майданчику при школі або на орендованому стадіоні. Відбувалися змагання з бігу, стрибків, метання, а раз вдався футбол і волейбол.

Для значної групи учнів гордістю було зачислення до складу шкільного хору, в якому співало 80 хлопців і дівчат. Його організував і керував ним учитель співу і музики, професор Роман Левицький. Проби хору відбувалися в пансіонаті "Седлисько", де була невеличка зала з фортепіано (роялем). Хор виступав з концертами для учнів школи, мешканців Криниці, а також виїздив до Нового Санча, Сянока і до сусідніх лемківських сіл – Тилича, Верхомлі, Жегестова та інших. У програмі мав народні пісні в обробці славних українських композиторів:

Лисенка, Леонтовича, Ніщинського, Колесси та інших, а також пісні на лемківському діалекті. Багато співали церковно-релігійних пісень, які хор щонеділі і свята виконував на богослуженнях в школіній каплиці – греко-католицьких, а часом православних, бо тоді був справжнісінький народний екуменізм. Великим досягненням хору була поставлена (спільно з криницьким народним хором) опера “Запорожець за Дунаєм”, у якій у ролі Оксани – учениця Марійка Горошко, у ролі Карася – директор хору, професор Роман Левицький, а Одаркою – Л. Крушельницька, яка тоді жила в Криниці. Оперу з великим успіхом поставлено і в Новому Санчі.

До найбільших успіхів хору семінаристів можна зарахувати його участь у конкурсі, який відбувся з нагоди сторіччя від дня народження М. Лисенка. У ньому взяло участь 100 хорів з Галичини і Лемківщини. Спочатку відбувалися окружні й повітові конкурси, на яких хористи змагалися за участь в центральному конкурсі. І ось на окружному конкурсі в Криниці, до журі якого входив Філарет Колесса, на центральний конкурс до Львова вибрано хор учительської семінарії. Незабутнім переживанням хористів у заключному концерті у Львові, як єдиного учнівського хору, стала висока оцінка журі з повним визнанням виконавської майстерності хору і відповідною грошовою нагородою. Як хор-переможець, він виступив у заключному концерті в Оперному театрі, а також у Стрийському парку. Під час перебування у Львові хор був запрошений на зустріч з Митрополитом Андреєм Шептицьким, який теплими словами поздоровив співаків за досягнення на фестивалі і поблагословив їх, бажаючи здоров'я, успіхів у нації і в розвитку народної культури. Хористи заспівали Митрополитові “Многая літа”.

Крім шкільного хору, в 1943-1944 рр. існував ще камерний бурсацький хор, диригентом якого був Микола Філь – учень IV матурального курсу. Цей хор нараховував 15-20 учнів, які проживали в інтернаті. В його програмі мав здебільшого жартівливо-розважальні пісні, які виконували на “внутрішніх вечірках” в інтернаті, наприклад, на св. Андрія, на св. Миколая та ін. В інтернатах організували також культосвітні “вечірки”, на яких старші курсанти або запрошені гості читали доповіді на історичні та літературні теми. Також велися дискусії на тему культурної поведінки, наприклад, на вулиці, в розмові зі старшими, “за столом” тощо.

Утім належить треба підкреслити, що ані вчителі, ані настояителі інтернатів, ані учні не були ні германофілами, ні симпатиками окупан-

тів, а вже сам директор О. Цісик не раз виявляв антипатію до німців (очевидно, неофіційно і при довірених людях).

Школа існувала до липня 1944 року і дала тільки два випуски – вчителів народних початкових шкіл і кілька сотень юнаків та дівчат, які були спраглі вчитися. В них пробудилася народна свідомість, яку вони несли в свої села і міста.

Прищеплене було почуття свободи для свого народу, боротьби проти всяких окупантів. Тож кілька колишніх учнів семінарії віддало своє молоде життя за волю Батьківщини, а багато їх перейшли страшні знущання в тюрмах і концтаборах. Лиха доля розкидала багатьох у різні куточки світу, а деяким довелося жити між вchorашніми ворогами в поневірянні та приниженні.

Від часу, коли школа перестала існувати, минуло більше 70 років. Колишні учні постаріли, багатьох з них уже нема серед живих, але всі, що залишилися, із гордістю споминають юнацькі літа, проведені в учительській семінарії в Криниці. Забулися холодні й голодні дні, хвороби і турботи, а згадуються тільки ті безтурботні дні нашої юності, наша перша любов, монолітність друзів, весела пісня, яка неслася по під хмари над зеленими смерічками на горах: “Засяло сонце золоте; народ збудивсь зі сну; усе зірвалось, що живе” – ця пісня підбадьорювала і єднала.

Завдяки наполегливим старанням випускника IV курсу семінарії Осила Величка і Милянича було створено 2-томний альбом з описом студентів усіх курсів з краєвидами та фотографіями. 23-24 листопада 1991 року в Бережанах відбувся з'їзд колишніх семінаристів з України і Польщі, які також вшанували пам'ять Богдана Лепкого 23 листопада 1991 р.

Багато семінаристів стали відомими науковцями, громадськими й церковними діячами в Україні, Польщі, США, Канаді, використавши те, що дала їм Криницька семінарія.

Із архівних документів

Умоєму архіві зберігаються різні документи, подяки, грамоти, листи та ін. Особливо дорогоцінними для мене є листи від українських письменників: Максима Рильського (якому я надіслав власне оповідання) та Івана Дзюби. Подаю ці листи.

Шановний Степане Івановичу!

Не знаю, чи вдалось би надрукувати В. оповідання в котромусь із загальних літературних журналів. Само по собі оповідання мені сподобалось.

Раджу Вам зв'язатись із Інститутом мовознавства Академії наук УРСР (Київ, бульвар Шевченка 14, директор Леонід Арсенович Булаковський) – там, розуміється, цікавляться лемківським діалектом і вивчають його.

Ваше оповідання, можливо, надрукував би львівський "Жовтень".

Щодо Ін-ту мовознавства, то йому будуть найцікавіші записи безпосередньо з народних уст.

Це добре, що Ви тримаєте зв'язок з нашим інститутом.

З прив. М. Рильський

2/VI 1959

Високоповажаний Степане Івановичу!

Дякую за "Корені лемківської різьби". Це ґрунтовне дослідження має велику інформаційну та естетичну цінність. Читаєш – і дивуєшся, радієш багатству талантів лемківської землі, а водночас відчуваєш біль за її трагедією. Добре хоч, що залишається пам'ять завдяки таким людям, як Ви.

Ми постараємося максимально показати лемківських майстрів у "Енциклопедії Сучасної України". Але треба буде уточнювати бібліографічні дані, старатися дістати фото. До Вас будуть звертатися наші працівники, і Ви, як зможете, допомагайте.

Вітання Вам і Терезі Степанівні, доброго здоров'я!

З повагою –

Іван Дзюба,

18.02.07

Київ

ІІ РОЗДІЛ

Лемківська різьба та писанкарство

Мистецтво лемківської різьби

Різьба – чи не найкраща пластична форма, яку колись відчула людина. Можливо муки її творчої появі найбільше нагадують народження людини. Це є своєрідний синтез внутрішніх зворушень, думок і відчуттів, які шукають втілення у реальній формі.

Мистецтво різьби лемків має свою багатовікову історію. Лемки жили серед гірських масивів, лісів і тому з незапам'ятних часів обробляли дерево, виявляючи високі естетичні смаки, самобутню культуру та великі творчі здібності. Різьба, зазвичай з рослинним орнаментом, застосовувалася в архітектурі житлових будинків, церков, в скульптурах, зображеннях святих, каплицях, розп'яттях, царських воротах, обрамленні ікон, свічниках та хрестах. Мистецтво різьби лемків розглядається у численних наукових працях в Україні і за кордоном кінця XIX початку ХХ ст.

Український мистецтвознавець В. Січинський у своїй книзі “Українське дерев'яне будівництво”, говорить, що українсько-лемківська іконостасна різьба завжди була поліхромною. Д. Драган у книзі “Українські дерев'яні церкви” розглядає генезу і розвиток української, зокрема лемківської дерев'яної архітектури.

Наукові збірники української культури у Свиднику Б. Ковачовичової, Пушкарьової та І. Пушкаря розглядають також цю проблему.

С. Гординський у своїй роботі “Українські церкви в Польщі” опрацьовує подібну тему.

Українські дослідники післявоєнного періоду

- I. Гвозда у праці “Аннали Лемківщини” (1982) (Фундація дослідження Лемківщини) докладно досліджує цю проблематику;
- В. Паньків пише книжку “Лемківські майстри різьби по дереву”, редактором якої є заслужений діяч мистецтв СРСР та архітектури України В. Касіян;

А. Ф. Будзан створив цікаву монографію "Різьба по дереву в західних областях України";
Бутник Сіверський. "Українське радянське народне мистецтво";
М. Моздир. "Українська дерев'яна скульптура";
І. Красовський. "Народне різьбярство лемків" та багато інших статей про різьбярів;
Автомотна праця "Лемківщина", 2002 р.;
R. Reinfuss Sladami Lemkow. – Варшава, 1990 р.;
Гошко Ю. "Населення українських Карпат" та інші твори;
Р. Одрехівський. "Різьбярство Лемківщини", 1998 р.;
С. Кицак. "Корені лемківської різьби", 2003-2004 рр.
М. Мушинка. "Куровський різьбяр. Життя і творчість Андрія Павука", с. Куров, Словаччина, 160 с.

Тереза КИЦАК

Лемківські писанки

Первісна людина жила у світі дивних чудес. У спробі зрозуміти причини небесних і земних чудес у старовину люди взагалі поклонялися сонцю. Саме сонце, яке огрівало землю, було джерелом життя. На землях, на яких тепер знаходиться Україна, вибрано яйце для церемонії поклоніння сонцю. Коли розбити яйце, жовток представляє сонце, а блок – місяць. Яйця були дуже важливими у весняних ритуалах первісної людини. Протягом зими земля засинала, затихало життя, але коли наставала весна, появлялося нове життя, яйце стало досконалим символом (негайногого) пробудження життя зі сну.

Згадки писанки можна знайти у розвитку української поезії, мистецтва, пісень та всіх видів життя, де намальоване яйце презентувалось як благодушний талісман (Старовинне). Люди різних віков вважали, що яйця мали силу (властивість) помагати їм у щоденному житті.

Давні писанки не були виявом творення окремих художників (митців) або навіть окремих сіл, але були характерні для цілого народу (нації). Задуми (проекти), кольори, легенди, майстерність писанок розвивалися тому, що українська культура ставала більш комплексною (розвиненою). Сьогодні писанки – це відгомін минулого. Люди взаємно дарували писанки як знак добрих побажань та фортуни. Дітям вручали кольорові писанки з рослинним орнаментом.

Лемківські писанки особливі, на них нанесено орнамент сонця, це дуже давній орнамент первісних людей, які поклонялися сонцю, і цей орнамент зберігся упродовж тисячі років по сьогодні.

Дівчата дарували писанки юнакам, на яких було багато білого кольору що означало, що їх доля ще буде написана.

Господарям теж дарували писанки. Вони працювали зі своїми сім'ями на господарці і розуміли силу свого життя, що символізувало яйце.

Старшим дарували яйця темного кольору з поясками, драбинками, що символізувало небесні дороги.

Писанки приносили на могили предків. Світлі (білі) писанки клалі на могили померлих дітей.

Узори писанок постійно вдосконалювалися у всіх формах, бо мінялися часи та їхні творці.

Немає життя без мистецтва, і писанка є народним творчим мистецтвом України.

Музей лемківської різьби і писанок

Музей лемківської різьби і писанок ім. Б. І. Антонича зареєстровано за Наказом управління культури і туризму Львівської облдержадміністрації № 133 від 14 липня 2009 р. Адреса музею: Львів 79021, вул. Ранкова 16.

В обліку фондів є зареєстровано 239 експонатів основних і допоміжних.

У музеї є твори 35 різьбярів із с. Балутянка, Флоринка, Вілька, Волтушова, Криниця і твори різьбяра Івана Кищака і його синів Степана і Василя.

Бенч Василь А. (відомий різьбяр, Трускавець): "Верблуди", "Кінь"

Бенч Іван А. (учасник виставок, Моршин): "Олень"

Бенч Василь В. (учасник виставок, Тернопіль): тарілки, рамки

Бенч Григорій (Трускавець): палиці

Бердал Михайло (юний різьбяр, Гутисько): "Дикий вепр"

Бердал Григорій (юний різьбяр, Гутисько): "Дикий вепр"

Завісский Михайло (Бережани, Гутисько): "Лев"

Сухорський Андрій П. (заслужений майстер народної творчості України): "Лемко"

Сухорський Онуфрій (учасник виставок, Львів): "Ведмідь"

Орисик Степан М. (член СХ, учасник виставок, Трускавець): "Білочка"

- Орисик Андрій М. (член СХ, учасник виставок, Трускавець):
“Верблюд”
- Орисик Роман Ст. (Трускавець): “Орлик”
- Орисик Іван Ст. (Моршин): “Орел над гніздом”
- Красівський Андрій В. (відомий різьбяр, Трускавець): “Голова коня”
- Пухонський Іван (Львів): “Орлик”
- Фіголь Антін (член СХ, Львів): “Голови гірців” (2 шт.), “Голова Ісуса Христа” та ін.
- Стецяк Олекса К. (член СХ з 1945 р., тюрма, Ухта): “Орел з вужем”, касета, верх
- Бердаль Микола (відомий різьбяр, Моршин): “Кінь”
- Гирило Михайло (Львів): “Лемківська хата”
- Стецяк Михайло К. (відомий різьбяр, учасник виставок у Грузії): “Орли”, “Тури”, “Баран”, “Мавпа”
- Долинський Данило І. (відомий різьбяр, вчитель молодих різьбярів у с. Гутисько): “Орел”, “Ведмеді”, тарілки
- Кищак Іван М. (учитель різьби в Балутянці): “Бандуррист”, “Ланкова”, палиця з виноградом, тарілки орнаментальні; всього 12 шт.
- Кищак Степан І. (член СХ, автор альбому “Корені лемківської різьби”, засновник музею, Львів): тарілки орнаментальні, скульптури (22 шт.), “Падіння Берлінського муру”, “З колоски: Голод на Україні 1932-33 рр.”
- Кищак Василь Ів. (член СХ, відомий різьбяр, Львів): тарілки “Клен”, “Каштан”, скульптура “Голуб”, палиці, “Рожі”
- Данилюк Тарас: погруддя Кищака Степана Івановича, гіпс
- Щербань Віталій: тарілка з яворівською різьбою “Б.-І. Антонич” (фото)
- Русенко Іван (лемківський поет, художник): “Лемко оре”, “Лемківська пара на жнивах”, інтарсія, виу. Кищак С. І.
- Ропецький Володимир (барельєф Никифора Дровняка (у бронзі); виконав копію у дереві Кищак С. І.
- Красівський Іван Ю. (член СХ, учасник виставок): тарілка, касета
- Орисик Михайло (учитель різьби у с. Вілька) барельєф, гіпс, рамка в дереві – копія роботи Орисика Михайла
- Маркович Михайло (доктор медицини з Німеччини, спонсор пам'ятників І. Трушу та Никифору Дровняку у Львові): коштовний альбом про Никифора
- Храпцьо Василь (Гутисько): “Орел на вовку”

Михайлишин Ігор (організатор Ватри у Гутиську, Гутисько):
“Ведмідь”

Портрети: С. Кищака, Т. Кищак

Картина О. Новаківського

Писанки Терези Русиник-Кищак, сестри Ольги Кищак, внучки Наталки і правнучки Софії.

Фото копії ікон, виконані з оригіналу церкви Успення Пречистої Богородиці села Балутянка, копія Царських врат XV ст. зі села Балутянка, які зберігаються в музеї Сянока, а зараз забрали у музей м. Ланцута.

У музеї є погруддя Б. І. Антонича, 2 його портрети, портрет його нареченої Ольги Олійник і твори про Б. І. Антонича.

Погруддя Кищака Степана і Кищака Івана в бронзі і гіпсі, виконані скульптором Василем Одрехівським і погруддя Кищака Степана, виконане Данилюком Тарасом; консультант Дмитро Крвавич.

Портрет Митрополита А. Шептицького у різьблений рамі, виконаний Бенчом Василем (с. Вислочок).

Столярський верстат з колишніх майстерень, організованих Митрополитом Андреєм Шептицьким, подарований ченцем різьбяремку Івану Кищаку і його синам.

Портрети на керамічних тарілках:

“Скульптор В. Одрехівський”, “Різьляр, заслужений майстер народної творчості України А. Сухорський”, “Володимир Паньків” автор – Хода ЛНАМ; портрет молодого Никифора, якого відкрив львівський художник Турин, великий альбом творів Никифора Дровняка.

В музеї є альбом хору “Лемковина”, де висвітлена його 43-річна діяльність, подані фото виступів у Польщі, Естонії, Латвії, Словаччині, Німеччині (Мюнхен, Штутгарт, Ульчі).

Фото-Альбом творів лемківських різьбарів, який буде передано до музею Львівської національної академії мистецтв.

Книжка-альбом С. Кищака “Корені лемківської різьби”.

“Бій турів” (автор Кищак Іван) передано до музею у Лаврі (Київ);

“Лісова боротьба” (бій ведмедя з дикою свинею) – автор Кищак Степан;

Барельєфи: “Володимир Мономах”, “Богдан Хмельницький” автор – Кищак С.І.;

Скульптура “Кінець стадінської імперії” автор – Кищак С.І.;

Барельєфи Ісуса Христа і Божої Матері автор – Лютан Валерій (Балутянка, Польща);

“Верблюд” і тарілка – автори Гінда Владислав і Барць Антін;

Копія палиці Григорія Бенча, яку лемко передав Президенту США Картеру;

Копія палиці, яку Кищак Степан подарував Папі Римському Івану-Павлу II через Митрополита Любомира Гузара;

Барельєф австрійського цісаря Франца Йосифа II. Габсбурга – автор Сергій Следзь;

Барельєф Папи Римського Бенедикта 16 – автори Сергій Следзь, Степан Кищак;

Три стенді: “Різьбярі села Балутянки”, “Різьбярі села Вілька”, “Лемківські різьбярі Г. Пецух, М. Черешньовський”;

Лемківська прядка, верстат;

Лемківський одяг жіночий.

Музей відвідало багато відомих людей, зокрема Борис Возницький, директор Львівської національної галереї, Герой України, Андрій Медведів, науковець із США, що брав участь у міжнародній конференції в Політехніці; Іван Красовський, історик-публіцист; ректор Львівської національної Академії мистецтв, лауреат Шевченківської премії, академік Андрій Бокотей; Ольга Бенч – колишній зам. міністра культури і спорту; Маркіян Якуб'як – зав. кафедри мов і літератури Львівської національної академії мистецтв; гості з США – Марійка Дупляк, Зенон Галькович, Андрій Хомик, дочка Марійки Дупляк.

За 2010 рік колекція музею поповнилась новими експонатами: двома погруддями народного майстра з с. Балутянка Івана Миколайовича Кищака та Степана Кищака, які музею подарував професор Академії мистецтв Володимир Одрехівський; голова Т. Шевченка (гіпс) – автор Лютан Віталій; Барельєф голови Ісуса Христа (дерево) – автор Лютан Віталій; скульптура коня (дерево) – автор Василь Шпак, заслужений майстер народної творчості України; сова (дерево) – автор Орисик Іван.

Створюється фотоальбом із творів лемківських різьбярів.

До речі, музей носить ім'я Богдана-Ігоря Антонича.

Талановитий поет Богдан-Ігор Антонич народився 5 жовтня 1909 р. у родині священика в с. Новиця Горлицького повіту. Любов до рідного краю дала йому чудову зброю – слово. Про творчість поета і його значення у мистецтві та культурі українського народу справедливо написав словацький професор Микола Неврлі: “Ніхто ще перед Антоничем і ніхто ще після нього не оспівав так любовно Лемківщину, як він” (“Перстені молодості”, Пряшів, 1966). Помер поет у Львові 6 липня 1937 р., похований на Янівському цвинтарі.

Серед найвідоміших рядків Богдана-Ігоря Антонича такі:

*Народився Бог на санях
в лемківському містечку Дуклі.
Прийшли лемки у крисанях
і принесли місяць круглий.*

(“Різдво”)

Записи в “Книзі відвідувачів Музею лемківської різьби і писанок ім. Б.-І. Антонича”

*

З подивом і захопленням відкрила для себе тут, на Ранковій вулиці, музей скарбів лемківської народної творчості. Кожен витвір має в собі таку потужну позитивну енергетику, такий величний промінь натхнення, що спонукав кожного, хто побував у цій робітні бодай раз – до величних справ – пана Марковича, який спонсорував пам’ятники Труша і Никифора у Львові, створив прекрасний альбом Никифора, до творчості, до великих справ Лемківщини, мистецтва лемківських писанок і історії народного хору “Лемковина”, і той ряд можна продовжувати до безмежності... Але як сказати про себе особисто, то і я продовжує справу мистецтвознавця разом із Степаном Кищаком – знатцем кращих мистців, педагогом, лінгвістом, письменником, істориком лемківської дереворізьби і що найважливіше – майстром дереворізьби і непересічним художником.

Низький уклін цій оселі.

Хотілося б, щоби мав музей більше простору!

*Кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри гуманітарних наук
Львівського держу-ту фізичної культури
Падовська Олена*

*

Дякуємо великому українцю, вихідцю з Лемківщини Степану Кищаку за велику працю! Ваш музей наповнений скарбами Лемківської Культури! Бажаємо родині Кищаків міцного здоров’я і всього найкращого!

В. Одрехівський
14.VII.2010

*

Надзвичайно тепла та приємна атмосфера у цьому “Ранковому музеїчику” у Львові. Дуже тішить, що так гуртується до купки наші лемки-митці і так пильно зберігають свої традиції і пам’ятають своє коріння.

З щирою вдячністю студенти одного з найкращих викладачів Академії мистецтв Олена Смага та Наталка Садик.

Успіхів Вам, Степане Івановичу, у Вашій творчості та науковій справі.

3.12.2006 р.

Дуже дякуємо Вам. Садик Наталя

*

Ваш музей – це світло, яке назавжди утверджить культуру Вашого рідного краю. Ви, Степане, та Ваша чарівна п. Тереза – це світло, яке світить для нас, молодих, які будуть завжди любити і пропагувати Ваші цінності. Здоров'я Вам, Божої ласки.

З вдячністю і повагою Надія Дзвоник.

Худ. керівник. Шевченківський Гай.

18.09.09

*

20 листопада відвідав музей лемківської різьби. Дуже цікаво. Хотілось б, щоб цей музей був у центрі Львова, де було б більше можливостей українцям ознайомитися з цією діяльністю творчості лемківських майстрів. Вдячність велика родині Кищаків за збереження нашого минулого.

Бажаю успіхів. Борис Возницький

Директор Львівської національної галереї, Герой України

*

Шановний Степане Івановичу та п. Тереза Степанівна. Ректорат ЛНАМ та кафедра мов і літератури ЛНАМ висловлюють щиру подяку Вам за те, що Ви великі патріоти, популяризатори та активісти лемківської громади м. Львова. За кожним експонатом різьби, писанки непроста доля лемків, їхні рadoщі і печалі, безконечна любов до рідної землі. У Вашому музеї відчувається народний дух Лемківщини, дух поезії Сина Лемківщини Б.-І. Антонича, століття якого ми святкуємо. Ректорат ЛНАМ вважає, що сьогодні, як ніколи, важливо підтримувати українське, зокрема, лемківське мистецтво.

Ректор Львівської національної академії мистецтв

Академік Бокотей А. А.

Львів 23 вересня 2009 р.

*

З нагоди відвідин вул. Ранкова 16 виношу щире захоплення творчим доробком художника і подвижника ужиткового мистецтва пана Степана Кищака. Вражає особливо високий рівень професіоналізму і характер самої пластики, що нічим подібним не повторюється у мистецькій традиції України загалом. Унікальна збірка об'ємної різьби звичайно вимагає, щоб якомога більше число людей могли з нею ознайомитися.

З великою повагою і зі щирим побажанням творчих успіхів, довгих і щасливих літ життя особисто пану Степанові та його родині.

Львів, вул. Ранкова 16, 9 грудня 2006 р.

Петро Головчак

*

Шановний Степане Івановичу!

Я дуже зворушений Вашим музеєм лемківської різьби і писанок. В цих творах є і душа, характер і традиція нашої культури. Щоб дав Вам Бог здоров'я, щастя і довгих років життя, Вам і Вашій дружині Терезі за таку велику працю з родиною.

З пошаною С. Полянський

7.III.07

*

Дорогий родаку, Степане!

Барз ся тішу і горджуся Тобом, же с правдивий патріот лемко, плекаш лемківську культуру. То просто чудово же Ти сам як лемківський різьбар вирішив організувати музей лемківської різьби. Музей прекрасний! Я щасливий, же ти зобразив в тім музеї роботи твоїх земляків, твого тата і брата і свої власні.

Дай Тобі Боже міцного здоров'я і довгих років життя і сил дальнєше поповнювати той твій музей.

Твій Атанас Петрончак

11 березня 2007 р.

*

Дуже вдячний Степану Івановичу за чудові роботи різьбярського мистецтва, які побачив в музеї-майстерні.

Роботи є дуже цікаві, як з мистецької сторони, так і з боку історії Батьківщини.

На мою думку, такі твори повинні бути оцінені і передані, оформлені для широкого огляду.

З повагою студент Стрипа Я. М.

11.02.2007

*

З щирим захопленням подивляли чудову збірку лемківського мистецтва, достойну бути виставленою в різних та відомих виставкових салонах. Давно пора повстати музеєві лемківської різьби і колекції п. Степана Кищака, пора займати достойне місце у цьому.

З вдячністю

Члени ООЛ – Андрій Хомик (підпис), Голова Фундації досліджень Лемківщини в Америці – Стефан Гованський (підпис). 10 травня 2007 р.

*
З великим задоволенням оглянув колекцію різьблених витворів автора Степана Кищака.

Хай Вам щастить у Вашому благородному творінню.

З повагою (підпис),

Степан Майкович, лемко із Репеді
8.06.2007 р.

*
Експозиція різьбарських виробів надзвичайно цікава. Що не витвір – то дух народу, наша історія, кожний з любов'ю виготовлений. Оте давнє, споконвіку наше, рідне – щоб не забути, а зберігати для дітей, внуків, передати їм у спадок цей неоцінений скарб народних умільців.

З пошаною і вдячністю,
Любов Залеська, журналіст.

*
Дуже приємне знайомство з лемківською родиною п. Степана і Терези. Народний мистецький дух відчувається у кожному творі приватного музею. Вірю, що в цю хатину, збудовану невтомними руками різьбаря, потягнуться потоки туристів зі всього світу – красу народну треба рекламиувати і пропагувати у всі способи. Здоров'я і довгих років життя Вам і вашому музею.

Гриник Галина Відділ туризму Львівської міської ради
8.08.2008 р.

*
Сердечно дякую родині Кищаків за збережену пам'ять нашого роду, родини і народу. Більшість різьбарів вже відійшли у Вічність. Але їхнє серце і душа залишилися у цих чудових витворах. Яка краса жила у душі наших лемків! Яка гармонія!

Дай Боже міцного здоров'я Вам, Степане і Терезо! Ви наша гордість, ви наша основа! Такі люди як Ви – то справжні люди, з красою в душі.

Я тішуся, що маю таку Родину!

Тут є роботи моого тата, Григорія Бенча.

З повагою Ольга Бенч, заступник міністра культури і туризму України.

Писано в ніч, коли ми палили Собітку – на Яна, наше велике лемківське свято.

06.07.2009, м. Львів
О. Бенч (підпис)

Словник різьбярів

Амбіцький Юрій (1927, с. Прусиць, Сяноцький повіт, Польща – 2000, Львів). Висококваліфікований майстер круглої різьби. У 1965 р. закінчив Львівський державний інститут прикладного та декоративного мистецтва. Працював у співавторстві з братом Мироном. Твори зберігаються у музеях України. Кращі твори: “Колгоспне змагання” (1960), “На водопій” (1960), “Табун” (1960, ДНУНДМ), “Нащадки Довбуша” (1967), “Господар” (1985, власність авторів), пам’ятник Т. Г. Шевченку в с. Сокільниках Львівської області.

Література:

1. Словник художників України. – К. : Головна редакція УРЕ, 1973.
2. Художники Радянської Львівщини. – Львів, 1980.

Амбіцький Мирон (1928, с. Прусиць, Сяноцький повіт, Польща). Висококваліфікований майстер круглої різьби. Активний учасник обласних, республіканських і закордонних виставок. Кращі твори: “Спаситель” (1999), “Молитва” (1999).

Антошик Василь (1920, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – с. Старе Місто, Підгаєцький р-н, Тернопільська обл., дата смерті невідома). Відомий майстер рельєфної різьби. Після депортациї працював у різьбярському цеху в лісгospі у м. Бережанах Тернопільської обл.

Барна Михайло (1895, с. Кам’янка, Сяноцький повіт, Польща – дата смерті невідома). З 1945 р. проживав у с. Гутисько Бережанського р-ну Тернопільської обл. Найкращі твори зробив у довоєнний період.

Барць Фелікс (1926, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – Балутянка, дата смерті невідома). Відомий майстер орнаментальної плоскої різьби, яку вивчав у своїх односельчан-лемків до депортациї, часто приїздив до Львова. Зустрічався з лемківськими різьбярами. Збував різьбу в Закопаному та інших місцевостях Польщі, учасник виставок.

Бенч Григорій (1905, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – 1988, м. Трускавець, Львівська обл.). Депортований у с. Гутисько Бережанського р-ну Тернопільської обл., у 1988 р. переїхав з сім’єю до Трускавця, працював як надомник в артілі ім. Л. Українки, згодом – у

художньому фонді у Львові. Неперевершений різьбар палиць з рослинним орнаментом, верхівкам яких надавав фантастичних анімалістичних форм. Участь в обласних, республіканських і всесоюзних виставках. Твори знаходяться у приватних збірках на території колишнього СРСР, Польщі, США. Копія його палиці, подарованої Президенту США Картеру, зберігається в музеї Степана Кищака у Львові.

Література:

1. Народне декоративне мистецтво. Художня виставка. 1960. Каталог. – К., 1963.
2. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Наше слово” (Варшава). – 1994. – № 51.
3. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Лемківщина” (США). – 1994. – № 4.
4. Будзан А. Різьба по дереву в західних областях України. XIX–XX ст. – К., 1960.
5. Бутник-Сіверський Б. Українське радянське народне мистецтво. – К.: Наукова думка, 1970.
6. Сухорський А. Різьбярі з Вільки. – “Лемківський календар”. – 1995. – С. 64-70.

Бенч Іван (1921, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – 1995, м. Моршин, Львівська обл.). Майстер круглої різьби. Працював у художньому фонді у Львові, учасник виставок, зокрема ювілейної виставки, присвяченої 150-річчю від дня народження Т. Шевченка. Кращі твори: “Мисливець” (1967), “Партизан” (1967). Був чудовим музикантом та виконавцем лемківських пісень, шанувальником народних обрядів.

Література:

1. Народне декоративне мистецтво. Художня виставка. 1960. – К., 1963.
2. Республіканська ювілейна виставка українського народного декоративного мистецтва. Каталог. – К., 1970.
3. Ювілейна художня виставка, присвячена 150-річчю з дня народження Т. Г. Шевченка. Каталог. – К., 1964.
4. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Лемківщина” (США). – 1994. – № 4.

Бенч Іванна (1934, с. Нова Весь, Сяноцький повіт, Польща – дата смерті невідома), дружина Івана Бенча. Майстер круглої різьби, яку вивчала у свого чоловіка. Проживала у м. Моршині Львівської обл.

Бенч Василь (1922, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – дата смерті невідома). Неабиякий хист виявив у різьбленні скульптур ма-

лих форм, учень Михайла Орисика, обдарований майстер, визнаний відомими різьбярами. Краші твори: "На верховині", (1957), "Вівчар", "Хлопці з вівцею", "Юні друзі птахів", "Катерина" (1964), "Гамалія" (1964), "Український танець" (1968), "Туристи" (1970), "Лісоруби" (1975). Активний учасник республіканських, всесоюзних виставок. Його роботи зберігаються у багатьох музеях Києва та в приватних колекціях. Жив у м. Трускавці Львівської обл.

Література:

1. Одрехівський Р. Різьбарство Лемківщини. – Львів, 1998.
2. Кищак С. Корені лемківської різби. – "Лемківщина" (США). – 1994. № 4.
3. Словник художників України. – К. : Головна редакція УРЕ, 1973.
4. Долінська М. Майстри народного мистецтва Української РСР. Довідник. – К. : "Мистецтво", 1966.
5. Ювілейна художня виставка, присвячена 150-річчю з дня народження Т. Г. Шевченка. Каталог. – К., 1964.
6. Сухорський А. Різьбярі з Вільки. – "Лемківський календар". – 1995. – С. 64-70.

Бенч Іван (1911, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – США, дата смерті невідома), брат Григорія Бенча, у нього вчився різьбіти. Виготовляв в основному палиці, удекоровані рельєфною різьбою з анімалістичними мотивами. У 1941 р. був вивезений на примусові роботи до Німеччини, звідти виїхав до США.

Бенч Степан (1928., с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – м. Підгайці, Тернопільська обл., дата смерті невідома), брат Василя Бенча, майстер круглої різби. Після депортациї проживав у с. Старе Місто Підгаєцького р-ну. Працював різьбярем у лісгоспі в м. Бережанах Тернопільської обл.

Бенч Василь (1931, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – Тернопіль, дата смерті невідома). Висококваліфікований майстер рельєфної різьби, проживав у м. Тернополі, учасник багатьох виставок.

Бенч Іван (1936, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща). Видатний майстер рельєфної та круглої різьби, учасник виставок, працював у художньому фонді у Львові. Живе в Любіні Львівської обл. Краші твори: "Ян Гус" (1964), "Беркут" (1990), "Вовк" (1992), "Олень" (1993), "Бійці з кулеметом".

Література:

1. Республіканська ювілейна виставка українського народного декоративного мистецтва. Каталог. – К., 1970.

2. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Лемківщина” (США). – 1994. – № 4.

Бенч Марія (1950), дружина Івана Бенча. Майстер рельєфної різьби. Виготовляє тарелі, таці, касети, палиці з рослинним орнаментом. Проживає в Любині Львівської обл.

Бердаль Григорій (1887, с. Вільна, Сяноцький повіт, Польща – 1960, с. Гутисько, Бережанський р-н, Тернопільська обл.). Майстер рельєфної різьби, вчився у батька Микити. Також виготовляє долота для різьбярів.

Література:

1. Бутник-Сіверський Б. Українське радянське народне мистецтво. – К.: Наукова думка, 1970.

Бердаль Іван (1928 с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – 1986, м. Трускавець, Львівська обл.), син Григорія Бердаля. Відомий майстер круглої різьби, особливо анімалістичних скульптур малих форм. Кращі твори: “Лісоруби” (1960), “Ранок у лемківській хаті” (1980), “Фронтові будні” (1967), “Лев” (1986), “Гномики”. Брав активну участь у республіканських, всесоюзних виставках.

Література:

1. Народне декоративне мистецтво. Художня виставка. 1960. Каталог. – К., 1963.

2. Бенч О. Традиційне різьбярство лемків. – “Український світ”. – 1992. – № 2. – С. 21-22.

3. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Лемківщина” (США). – 1994. № 4.

4. Сухорський А. Іван Бердаль – до 70-річчя з дня народження. – “Лемківський календар”. – 1998.

5. Республіканська ювілейна виставка українського народного декоративного мистецтва. Каталог. – К., 1970.

Бердаль Юрій (1957, м. Трускавець, Львівська обл.), син Івана Бердаля, у якого вчився різьби. Майстер плоскої і круглої різьби. Проживає в Трускавці.

Література:

1. Бенч О. Традиційне різьбярство лемків. – “Український світ”. – № 2. – 1992. – С. 21-22.

Бердаль Микола (1931, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – дата смерті невідома), син Григорія Бердаля. Навчався у батька та брата. Один з перших почав працювати в артілі ім. Л. Українки у Львові, згодом перейшов до художнього фонду. Активний учас-

ник в обласних, республіканських і всесоюзних виставок. Відомий майстер круглої різьби, особливо анімалістичної скульптури малих форм: оленів, лисиць, орлів-беркутів. В останніх застосовував традиційне для лемківської різьби копчення поверхні крил. Кращі твори: "Орел-беркут" (1987), "Ведмідь" (1991), "Лось" (1991). Вони відрізняються узагальненою формою, особливою динамікою, ідеально опрацьованою поверхнею. Проживав у м. Моршині Львівської обл.

Література:

1. Будзан А. Різьба по дереву в західних областях України. XIX-XX ст. – К., 1960.
2. Одрехівський Р. Моршин – осередок сучасного лемківського різьбярства в Україні. – "Лемківщина" (США). – 1993. – № 3.
3. Ювілейна художня виставка, присвячена 150-річчю з дня народження Т. Г. Шевченка. Каталог. – К., 1964.
4. Кищак С. Корені лемківської різьби. – "Лемківщина" (США). – 1994. – № 4.
5. Кищак С. Корені лемківської різьби. – "Наше слово" (Варшава). – 1994. – № 51.

Берда́ль Миха́йло (1958, с. Гутисько, Бережанський р-н, Тернопільська обл.). Майстер круглої анімалістичної різьби. Продовжує традиції різьбярської родини Бердалів.

Берда́ль Григорій (1986, с. Гутисько, Бережанський р-н, Тернопільська обл.). Майстер круглої анімалістичної різьби. Продовжує традиції різьбярської родини Бердалів. Виїхав до Києва.

Берда́ль (Боля́к) Анастасія (1931, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща), дружина Миколи Бердаля. Майстер круглої різьби. Проживає у м. Моршині Львівської обл.

Біганич Лука (1927, с. Волосате, Сяноцький повіт, Польща – Львів, 1995). Відомий скульптор, член Спілки художників України. Провідна тема його творчості – жінка. Автор скульптурних портретів Л. Українки, О. Кобилянської, У. Кравченко, Б. Хмельницького, першодрукаря Фіоля, пам'ятників М. Онишкевичу, В. Гжицькому, В. Гнатюку, О. Сиваку.

Література:

1. Кищак С. Корені лемківської різьби. – "Наше слово" (Варшава). – 1994. – № 51.

Бережний Василь (1944, с. Королик, Сяноцький повіт, Польща). Майстер рельєфної різьби. Проживає у м. Миколаєві Львівської обл.

Боляк Герасим (1914, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща-1984). Талановитий майстер рельєфної різьби, вчився у Коцяби Федора. Виготовляв касети, тарелі, таці, рами. Депортований в Овідіополь Одеської обл. Повернувся до Львова, де працював у художньому фонді різьбярем. Виставлявся на обласних і республіканських виставках. Варто відзначити багатогоронність його творчої натури. Був не лише різьбярем, а й чудовим музикантом, знавцем лемківських побутових традицій, займався художнім ковальством.

Література:

1. Бутник-Сіверський Б. Українське радянське народне мистецтво. – К. : Наукова думка, 1970.
2. Паньків В. Лемківські майстри різьби по дереву. – К. : Видавництво Академії архітектури УРСР, 1953.
3. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Наше слово” (Варшава). – 1994. – № 51.

Боляк Марія (1918, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – дата смерті невідома), дружина Боляка Герасима. Майстер орнаментальної різьби, вчилася у свого чоловіка. Перша жінка в Балутянці, яка добре різьбила. Проживала у Львові.

Боляк Іван (1929, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща). Майстер круглої та рельєфної різьби, проживає в м. Моршині Львівської обл.

Література:

1. Одрехівський Р. Різьбарство Лемківщини. – Львів: Сполом, 1998.

Боляк Анастасія (1929, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща), дружина Івана Боляка. Майстер круглої різьби, проживає в м. Моршині Львівської обл.

Література:

1. Одрехівський Р. Різьбарство Лемківщини. – Львів: Сполом, 1998.
2. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Лемківщина” (США). – 1994. – № 4.

Боляк Іван (1905, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – с. Старе Місто, Підгаєцький р-н, Тернопільська обл., дата смерті невідома). Відомий майстер-різьбар, виготовляв тарелі, таці, вішалки, касети. Був також висококваліфікованим столяром, зокрема самотужки зробив оліярню. Після депортациї працював у різьбярському цеху в м. Підгайцях і м. Бережанах Тернопільської обл.

Література:

1. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Наше слово” (Варшава). – 1994. – № 51.

Боляк Степан (1912, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – дата і місце смерті невідомі). Здібний майстер рельєфної різьби. У 1939 р. був демобілізований до польського війська, звідти не повернувся.

Величко Осип (1922, с. В'язівниця біля Ярослава, Польща – 1998, м. Стрий, Львівська обл.). Дитинство пройшло в с. Босько Сяноцького повіту. Вчився в гімназії у Перемишлі, де його вчителькою була Олена Кульчицька. У 1940-1943 рр. навчався в семінарії у Криниці. У 1945 р. виселений до м. Бережани Тернопільської обл. З 1949 р. жив в Стрию, працював учителем різьби. Створив галерею портретів галицько-волинських князів, українських гетьманів, класиків української літератури. Протягом 1972-1997 рр. організував 12 персональних виставок. Автор альбому “Українська учительська семінарія в Криниці. Член товариства “Просвіта” і товариства “Лемківщина”.

Література:

1. Красовський І. Діячі науки і культури Лемківщини. Довідник. – Торонто; Львів, 2000.
2. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Наше слово” (Варшава). – 1994. – № 51.

Гарауз Арсій (1916, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – дата і місце смерті невідомі). Майстер рельєфної різьби, виготовляв палиці, удекоровані різьбою. Був вивезений до Німеччини, повернувся у 1945 р.

Гарауз Василь (1924, с. Волтушова, Сяноцький повіт, Польща – дата смерті невідома). Майстер рельєфної різьби. Після депортациї проживав у с. Краснопілька Козівського р-ну Тернопільської обл.

Газда Станіслав (1948, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща). Відомий майстер плоскої рельєфної різьби, яку перейняв у своїх земляків, живе у Посаді Горній, біля Балутянки. Збуває різьбу в Закопаному, учасник виставок.

Гарнага Степан (1926, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – Німеччина, дата смерті невідома). Майстер рельєфної різьби, учень Кищака Івана. У 1942 р. вивезений до Німеччини, де загинув.

Гінда Владислав (1927, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – 1999, с. Івоніч, Польща). Різьбив з дитинства, вчився у свого вуйка Коцяби Юрія. Видатний майстер плоскої рельєфної та круглої різьби. За походженням поляк, але разом з односельцями захищав церкву і село від бандитів. Після депортациї переїхав у сусідній Івоніч. У його кращих творах – “Бій биків”, “Араб на верблюді”, статуетки оле-

нів, орлів, ведмедів – простежується вплив Івана Кищака. Одна з найвідоміших робіт – портретний барельєф папи Івана Павла II. Неодноразово брав участь у виставках у Польщі і США, де зараз зберігаються його роботи. В. Гінда завжди високо оцінював творчість лемківських різьлярів, підтримував зв'язок з майстрами зі Львова, часто возив їх на “Ватру” до Ждині, на могили батьків у Дошині і Балутянці. Його син, Казимир Гінда, також продовжує традиції лемківської різьби.

Література:

1. Одрехівський Р. Різьлярство Лемківщини. – Львів : Сполом, 1998.
2. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Лемківщина” (США). – 1994. – № 4.

Гінда Іван (1912, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – с. Старе Місто, Підгаєцький р-н, Тернопільська обл., дата смерті невідома). Відомий майстер рельєфної різьби, якої вчився у Коцяби Федора, Кищака Івана. За походженням поляк, але був депортований (одружений з лемкінею). У 1980-х рр. поновив лемківську різьбу. Працював різьбярем у лісгоспі в м. Підгайцях, разом з іншими різьлярами-лемками.

Гінда Павло (1901, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – там само, дата смерті невідома). Майстер плоскої орнаментальної різьби, особливо лемківських хат. Навчався у сусідів-різьлярів і брата Івана.

Гірняк Степан (1952, с. Гутисько, Бережанський р-н, Тернопільська обл.). Майстер рельєфної різьби, вчився у Долинського Данила. У 1997 р. виїхав у США.

Література:

1. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Наше слово” (Варшава). – 1994. – № 51.

Гірняк Андрій (1975, м. Трускавець, Львівська обл.), син Степана Гірняка, учень Долинського Данила. Висококваліфікований майстер рельєфної та круглої різьби, разом з братом Тараком вирізьбили царські врати для церкви в с. Гутисько Бережанського р-ну Тернопільської обл.

Гірняк Тарас (1978, м. Трускавець, Львівська обл.). Видатний майстер рельєфної та круглої різьби, учень Данила Долинського. Разом з братом Андрієм вирізьбили царські ворота для церкви в с. Гутисько Бережанського р-ну Тернопільської обл. Навчався у Рівненському педагогічному інституті.

Гірняк Ярослава (1953, с. Гутисько, Бережанський р-н, Тернопільська обл.). Майстер рельєфної різьби, дружина Степана Гірняка. Працювала у художньому фонді у Львові, виїхала до США в 1996 р.

Література:

1. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Наше слово” (Варшава). – 1994. – № 51.

Гирило Михайло (1923, с. Дошино, Сяноцький повіт, Польща). Відомий різьляр лемківських хаток у Львові.

Гоцко Василь (1920, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – м. Підгайці, Тернопільська обл., дата смерті невідома). Майстер рельєфної різьби.

Джула Василь (1921, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – с. Старе Місто, Підгаєцький р-н, Тернопільська обл., дата смерті невідома). Відомий майстер рельєфної різьби.

Джула Іван (1922, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – с. Старе Місто, Підгаєцький р-н, Тернопільська обл., дата смерті невідома), брат Василя Джули. Майстер плоскої різьби, виготовляв тарелі, таци, вішалки, палиці. Різьби вчився у Боляка Івана.

Долинський Іван (1900, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – ?). Майстер рельєфної різьби, перевагу віддавав виготовленню лемківських хаток. Виїхав у пошуках праці до Аргентини, повернувшись до сім'ї в 1937 р. Депортований у с. Гутисько Бережанського р-ну Тернопільської обл. Там продовжував різьбити вже разом з синами: Миколою, Данилом і Степаном.

Література:

1. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Наше слово” (Варшава). – 1994. – № 51.

Долинський Микола (1935, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – 1997, м. Трускавець, Львівська обл.), син Івана Долинського. Відомий майстер круглої різьби. Його твори вирізняються високою майстерністю та особливим авторським стилем. З 1956 р. – член Спілки художників у Львові. Кращі твори: “Олені” (1960), “Орел із здобиччю” (1960), “Іжак та гадюка”, “Коза з козенятами”, “Тигр із здобиччю”. Наполегливо працював над шевченківською тематикою: “Наука у дяка”, “Тарас у бур’янах” (до 150-річчя від дня народження Т. Шевченка).

Література:

1. Народне декоративне мистецтво. Художня виставка. Каталог. – К., 1963.

2. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Лемківщина” (США). – 1994. – № 4.

3. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Наше слово” (Варшава). – 1994. – № 51.

Долинський Степан (1936, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – м. Трускавець, Львівська обл., дата смерті невідома), син Івана Долинського. Майстер рельєфної та круглої різьби.

Долинський Михайло (1910, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – дата смерті невідома). Майстер рельєфної різьби, робив лемківські хатки.

Література:

1. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Наше слово” (Варшава). – 1994. – № 51.

Долинський Гаврило (1916, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – с. Гутисько, Бережанський р-н, Тернопільська обл., дата смерті невідома). Майстер рельєфної різьби.

Література:

1. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Наше слово” (Варшава). – 1994. – № 51.

Долинський Іван (1935, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща). Майстер круглої різьби. Проживає у м. Моршині Львівської обл.

Література:

1. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Наше слово” (Варшава). – 1994. – № 51.

Долинський Петро (1951, с. Гутисько, Бережанський р-н, Тернопільська обл.). Майстер круглої різьби, живе в Немирові Львівської обл.

Долинський Іван (1950, с. Гутисько, Бережанський р-н, Тернопільська обл.). Майстер круглої різьби по дереву, живе в Немирові Львівської обл.

Долинський Данило (1941, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща), син Івана Долинського. Відомий майстер круглої різьби, учень Олекси Стецяка. Автор прекрасних рельєфних орнаментальних творів та скульптурних мініатюр. Кращі твори: “Ведмідь”, “Лев”, “Лисиці”. У них майстерно заакцентовані і майже графічно пророблені деталі, виразна пластика. Анімалістична різьба Д. Долинського служила взірцем для молодих різьбярів у с. Гутисько на Тернопільщині, куди була депортована його родина. Зараз проживає у м. Трускавці Львівської обл., один з організаторів осередку лемківської різьби. Був нагороджений Президентом Б. Ющенком. Отримав звання “Заслужений майстер народної творчості України” (Батурині, 2009). Роботи зберігаються в музеї Кищака Степана у Львові.

Література:

1. Народне декоративне мистецтво. Худ. виставка. 1960. Каталог. – К., 1963.

2. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Лемківщина” (США). – 1994. – № 4.

3. Республіканська ювілейна виставка українського народного декоративного мистецтва. Каталог. – К., 1970.

4. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Наше слово” (Варшава). – 1994. – № 51.

5. Бутник-Сіверський Б. Українське радянське народне мистецтво. – К.: Наукова думка, 1970.

Долинська Марія (1943, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща). Майстер круглої різьби. Проживає у м. Трускавці Львівської обл.

Література:

1. Республіканська ювілейна виставка українського народного декоративного мистецтва. Каталог. – К., 1970.

Завійський Теодор (1908, с. Завої, Сяноцький повіт, Польща – с. Гутисько, Бережанський р-н, Тернопільська обл., дата смерті невідома). Переїхав до с. Балутянки у 1936 р. Вивчав лемківську різьбу у Федора Шалайди. Любов до різьби передав синові.

Завійський Михайло (1950, с. Гутисько, Бережанський р-н, Тернопільська обл.), син Теодора Завійського. Майстер рельєфної та круглої різьби, навчався у Долинського Данила. Проживав у м. Бережанах, працював різьбярем у лісгospі.

Література:

1. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Наше слово” (Варшава). – 1994. – № 51.

Загурський Семен (друга половина XIX століття). Різьбяр по дереву. Проживав у с. Риманові.

Захаров Роман (1930, м. Горький, Росія). Майстер круглої різьби, якої навчився у лемків, працював у художньому фонді у Львові. Проживає у Львові, займається загалом сакральною різьбою. Учасник багатьох виставок, твори зберігаються в музеях Києва.

Кращі твори: “Ян Гус” (1961), “Козел з ящірками” (1966), “Прометей” (1966), “Жовнір на коні” (1967), “Орлятко” (1992).

Література:

1. Народне декоративне мистецтво. Художня виставка. 1960. Каталог. – К., 1963.

2. Республіканська ювілейна виставка українського народного декоративного мистецтва. Каталог. – К., 1970.

3. Долінська М. Майстри народного мистецтва Української РСР. Довідник. – К., 1966.

4. Чарновський О. Українська народна скульптура. – Львів : В-во ЛДУ, 1976.

5. Ювілейна художня виставка, присвячена 150-річчю з дня народження Т. Г. Шевченка. Каталог. – К., 1964.

б. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Наше слово” (Варшава). – 1994. – № 51.

Іляш Андрій (1864 с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – 1942, там само). Майстер рельєфної різьби по дереву. Кращий учень різьбярської школи в Риманові. Передав своє різьбярське мистецтво молодшому синові Івану.

Література:

1. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Наше слово” (Варшава). – 1994. – № 51.

Іляш Яків (1905, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – дата і місце смерті невідомі). Майстер рельєфної різьби.

Іляш Іван (1916, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – ?), син Іляша Андрія. Майстер рельєфної та круглої різьби. У 1948-52 рр. працював навчальним майстром у Яворівській школі художнього різьблення на Львівщині, проживав у Львові, працював у художньому фонді, учасник обласних та республіканських виставок.

Література:

1. Будзан А. Різьба по дереву в західних областях України. XIX-XX ст. – К., 1960.

2. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Лемківщина” (США). – 1994. – № 4.

3. Одрехівський Р. Різьбярство Лемківщини. – Львів : Сполом, 1998.

Іляш Зеновій (1950, м. Будилів, Тернопільська обл.), син Івана Іляша. Майстер круглої та рельєфної різьби, живе у Львові, працював у художньому фонді, учасник виставок. З 1992 р. перейшов на сакральну різьбу. Вирізбив царські врати для церкви с. Сокільники Львівської обл.

Література:

1. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Наше слово” (Варшава). – 1994. – № 51.

Іляш Семен (1905, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – с. Гутисько, Бережанський р-н, Тернопільська обл., дата смерті невідома). Майстер різьби по дереву.

Іляш Степан (1925, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – с. Гутисько, Бережанський р-н, Тернопільська обл., дата смерті невідо-

ма). Майстер круглої різьби, працював з 1949 р. різьбярем в артлі ім. Л. Українки у Львові.

Іляш Михайло (1935, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща). Майстер рельєфної та крутогоризонтальної різьби. З 1945 р., проживає в с. Гутисько Бережанського р-ну Тернопільської обл. Працював різьбярем у лісгоспі в м. Бережанах.

Іляш Михайло (1909, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – с. Гутисько, Бережанський р-н, Тернопільська обл., дата смерті невідома). Майстер рельєфної різьби, виготовляв палиці, увінчані різьбою.

Іляш Василь (1925, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – дата смерті невідома). Майстер круглої різьби, працював в артлі ім. Л. Українки у Львові, проживав у м. Моршині Львівської обл.

Література:

1. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Наше слово” (Варшава). – 1994. – № 51.

2. Одрехівський Р. Різьбярство Лемківщини. – Львів : Сполом, 1998.

Іляш Іван (1926, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – дата смерті невідома). Майстер рельєфної різьби, проживав у м. Моршині Львівської обл., працював у художньому фонді у Львові. Кращі твори: “Олені” (1956), “Сім’я оленів” (1960).

Література:

1. Народне декоративне мистецтво. Художня виставка. 1960. Каталог. – К., 1963.

2. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Лемківщина” (США). – 1994. – № 4.

3. Одрехівський Р. Різьбярство Лемківщини. – Львів : Сполом, 1998.

Іляш Клавдія (1923, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща), дружина Василя Іляша. Майстер круглої різьби по дереву, проживає в м. Моршині Львівської обл.

Література:

1. Одрехівський Р. Різьбярство Лемківщини. – Львів : Сполом, 1998.

Іляш Анна (1954, м. Моршин, Львівська обл.), дочка Василя Іляша. Майстер рельєфної та плоскої різьби. Проживає в Моршині.

Література:

1. Одрехівський Р. Різьбярство Лемківщини. – Львів : Сполом, 1998.

Іляш (Шалайда) Марія (1937, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща), дружина Петра Іляша. Майстер рельєфної різьби, проживає в м. Моршині Львівської обл.

Література:

1. Одрехівський Р. Різьбярство Лемківщини. – Львів : Сполом, 1998.

Іляш Світлана (1962). Майстер рельєфної різьби. Закінчила медичний інститут, працює в м. Трускавці Львівської обл.

Література:

1. Одрехівський Р. Різьбярство Лемківщини. – Львів : Сполом, 1998.

Іляш Михайло (1941, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – м. Ялта, дата смерті невідома). Майстер рельєфної різьби.

Література:

1. Одрехівський Р. Різьбярство Лемківщини. – Львів : Сполом, 1998.

Кавка Іван (1870, с. Поляни Суровичні, Сяноцький повіт, Польща – поч. ХХ ст., Львів). Видатний майстер круглої різьби по дереву та каменю. Вчився у Риманівській школі, Krakівській та Будапештській академіях мистецтв. Жив і працював у Львові. Кращі твори: реставрація Зигмунтової каплиці у Krakові (кінець XIX ст.), декілька кам'яних скульптур із оформлення Кафедрального собору в Перемишлі (кінець XIX ст.), “Зложення тіла Христового до гробу” (дерево, різьба).

Література:

1. Красовський І. Діячі науки і культури Лемківщини. Довідник. – Торонто; Львів, 2000.

2. Словник художників України. – К. : Головна редакція УРЕ, 1973.

3. Одрехівський Р. Різьбярство Лемківщини. – Львів : Сполом, 1998.

Кищак Іван (1901, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща. – Львів, 1967). Видатний майстер рельєфної та круглої різьби. Навчався у свого вуйка Петра Петрівського, став відомим різьбярем у Балутянці у 1920-х рр. Прекрасно володів художніми і технічними прийомами круглої та рельєфної різьби, що демонструє краща з робіт довоєнного періоду – “Орел Беркут” (1938). Займався також сакральною різьбою, зокрема вирізбив хрести з розп’яттям, рами до образів, дияконські ворота для церкви в с. Балутянка. У нього вчилися молоді сільські різьбярі з Дошина, Королика Польського. Навчив різьбити і своїх синів – Степана та Василя. Учасник багатьох довоєнних виставок: у Криниці, Віслі, Мушині, Сяноку, “Свято гір” (1935, Закопане), “Свято збору урожаю” (Заліщики). У 1939 р. був запрошений з виставкою різьби до США, але війна перешкодила цьому. Депортований у с. Гутисько Бережанського р-ну Тернопільської обл. З 1948 р. проживав у Львові, працював у новоствореному різьбярському цеху ім. Л. Українки. Твори І. Кищака зберігаються у музеях Києва та за кордоном, а також у музеї лемківської різьби і писанок ім. Б.-І. Антонича у Кищака Степана (Львів).

Своєрідний стиль І. Кищака виявився у скульптурних роботах "Бій турів", де пластиично показано динаміку боротьби, "Дики вепри" – уособлення могутньої сили карпатських лісів, "Ланкова". Його творчість високо оцінювали Е. Мисько, Ю. та М. Амбіцькі, В. Одрехівський (автор погруддя І. Кищака), мистецтвознавець М. Батіг.

Література:

1. Словник художників України. – К. : Головна редакція УРЕ, 1973.
2. Бутник-Сіверський Б. Українське радянське народне мистецтво. – К. : Наукова думка, 1970.
3. Паньків В. Лемківські майстри різьби по дереву. – К., 1954.
4. Будзан А. Різьба по дереву в західних областях України XIX-XX ст. – К., 1960.
5. Красовський І. Діячі науки і культури Лемківщини. Довідник. – Торонто; Львів, 2000.

Кищак Степан (1928, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща), син Івана Кищака. Відомий майстер рельєфної та круглої різьби. Організував у 1948 р. різьлярський цех ім. Л. Українки у Львові, завідував ним до 1953 р. Навчався у Криницькій учительській семінарії, Львівському університеті ім. І. Франка, працює старшим викладачем у Львівському політехнічному інституті (1952-1988), зараз викладав у Львівській академії мистецтв. Учасник обласних, республіканських, Всесоюзних та закордонних виставок. Член Спілки художників СРСР та України з 1962 р. Кращі твори: "Жінка з яблуками" (1954), "Цапики", де напрочуд виразно передано динаміку руху, "Гніздо яструба" (1959) – епізод з життя диких птахів. Тема родинної ідилії звучить у творі "Лісова казка" (1976), де зображені сім'ю диких вепрів. У роботі "Ведмідь-рибалка" в образі царя звірів передано силу влади. Езопова мова лісових звірят в умовах "соціалістичного раю" стала для автора єдиною можливою для вияву власних почуттів, переконань. Програмною є скульптурна композиція "Малий Тарас з чумаком", присвячена 150-річчю з дня народження Т. Шевченка. Активне протистояння двох сил ілюструють твори "Берлінська стіна" (1988, власність автора) і "Боротьба лемків" (1997, музей Б.-І. Антонича в с. Бортянин Мостиського р-ну Львівської обл.).

Своє вміння та родинний набір інструментів – 120 долот, серед яких вироби англійської фірми Sheffield (дарунок Г. Пецука і Е. Миська), хоче передати онукові Роману, який у дванадцять років з охотою перебирає у свої руки різьлярську справу родини Кищаків. Нагороджений Президентом України В. Ющенком до 750-річчя Львова.

Отримав звання “Заслужений майстер народної творчості України” (2006), орден “За заслуги” III ступеня (Батурин, 200. Створив у своїй майстерні Музей лемківської різьби і писанок ім. Б.-І. Антонича, затверджений ОДА у 2009 р.

Література:

1. Словник художників України. – К. : Головна редакція УРЕ, 1973.
2. Українська радянська енциклопедія. – К., 1982. – Т. 7.
3. Художники Радянської Львівщини. – Львів, 1980.
4. Бутник-Сіверський Б. Українське радянське народне мистецтво. – К. : Наукова думка, 1970.
5. Паньків В. Лемківські майстри різьби по дереву. – К., 1954.
6. Будзан А. Різьба по дереву в західних областях України. XIX–XX ст. – К., 1960.
7. Каталог художніх виставок Радянської України. – “Українське народне мистецтво”. – К., 1963.
8. Обласна художня виставка. Каталог. – Львів, 1978.
9. Республіканська виставка українського народного декоративного мистецтва. Каталог. – К., 1973.
10. Республіканська ювілейна виставка українського народного декоративного мистецтва. Каталог. – К., 1970.
11. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Лемківщина” (США). – 1994. – № 4.
12. Красовський І. Діячі науки і культури Лемківщини. Довідник. – Торонто; Львів, 2000.
13. Падовська О. С. Кищак – спроби психологічного портрету до його 70-річчя. – “Ватра”. – 1998. – № 1.

Кищак Василь (1930, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – 1962, Львів), син Івана Кищака. Різьби вчився у батька, у 1942–1944 рр. працював у різьбярському цеху в Риманові. Був депортований у Тернопільську область, в село Гутисько Бережанського району. Працював в артлі ім. Лесі Українки у Львові. Член Спілки художників СРСР та України з 1959 року. Віддавав перевагу прикладному жанру. Віртуозно різьбив декоративні тарілки з орнаментом винограду, листків клена, явора, каштана, палиці, орнаментовані листям, також працював у техніці круглої різьби. Учасник обласних, республіканських, всесоюзних і закордонних виставок. У своїх творах виявляв поетичну обдарованість, притаманну з дитинства.

Високу оцінку отримали роботи “Лань” (1951, Москва), “Голуб миру” (1957), “Дика сім'я”, “Ведмідь” (1957), “Боротьба турів”

(1954), орнаментальна тарілка “Кленове листя” (1954, Київ). Передчасна смерть вкоротила його творче життя.

Література:

1. Словник художників України. – К.: Головна редакція УРЕ, 1973.
2. Художники Радянської Львівщини. – Львів, 1980.
3. Українська радянська енциклопедія. – К., 1982. – Т. 7.
4. Бутник-Сіверський Б. Українське радянське народне мистецтво. – К.: Наукова думка, 1970.
5. Будзан А. Різьба по дереву в західних областях України. XIX-XX ст. – К., 1960.
6. Паньків В. Лемківські майстри різьби по дереву. – К., 1954.
7. Каталог художніх виставок Радянської України. – “Українське народне мистецтво”. – 1963.
8. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Лемківщина” (США). – 1994. – № 4.
9. Красовський І. Діячі науки і культури Лемківщини. Довідник. – Торонто; Львів, 2000.

Кищак Роман (1903, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – 1967, с. Воютичі, Самбірський р-н, Львівська обл.). Майстер пласкої різьби, яку вивчав у свого вуйка Петрівського Петра та брата Івана. Був депортований у 1945 р. в Овідіополь Одеської обл., намагався повернутися додому, але не дійшов, оселився в с. Воютичі на Львівщині.

Література:

1. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Лемківщина” (США). – 1994. – № 4.
2. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Наше слово” (Варшава). – 1994. – № 51.

Кищак Теодозій (1899, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – с. Гутисько, Бережанський р-н, Тернопільська обл., дата смерті невідома). Майстер рельєфної різьби, особливо малих хаток.

Кіт Петро (1917, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – дата смерті невідома). Видатний майстер круглої різьби. Депортований у 1945 р. у с. Гутисько Тернопільської обл., згодом переїхав з родиною до м. Моршина Львівської обл. Майстерно володів різцем. Кращі роботи: “Заєць” (1991), “Кінь” (1993), “Лев” (1993), “Араб на верблуді” (1993).

П. Кіт – учень Михайла Орисика, але його різьба більш узагальнена, близьча до професійної.

Література:

1. Одрехівський Р. Моршин – осередок учнів лемківської різьби в Україні. – “Лемківщина” (США). – 1994. – № 3.
2. Красовський І. Діячі науки і культури Лемківщини. Довідник. – Торонто; Львів, 2000.

Коваль Богдан (1943, с. Щавне, Сяноцький повіт, Польща). Працював у цеху обробки каменю Журавлинського райпромкомбінату на Львівщині. З 1970 р. займається скульптурою малих форм: жанровою, портретною, горельєфною різьбою. Надає перевагу історичній тематиці: “Галичу 1100”, “Довбуш”, “Голодомор” (1933), “Чорнобиль”, “За Україну, за її волю”, “На Україну”, “Лемківщина, земле рідна”, “Материнство”, “Свічник”. Працює в м. Калуші Івано-Франківської обл. на заводі “Карпатонафтотомаш”.

Література:

1. Красовський І. Діячі науки і культури Лемківщини. Довідник. – Торонто; Львів, 2000.
2. Красовський І. Народний різьляр Б. Коваль. “Лемківський календар”. – 1998. – С. 110.

Котис Микола (1927, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – Донбас, дата смерті невідома). Майстер рельєфної різьби. Після депортациі працював на шахті в Донбасі.

Коцяба Федір (1895, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – 1943, там само). Належав до старшого покоління лемківських різьлярів. Видатний майстер рельєфної різьби, тонкощів цього мистецтва навчав своїх сусідів.

Література:

1. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Лемківщина” (США). – 1994. – № 4.

Коцяба Юрій (1901, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – 1952, с. Старе Місто, Підгаєцький р-н, Тернопільська обл.). Відомий майстер орнаментальної різьби. Різьбити почав знову після депортациі. У 1950 р. експонував свої твори на виставці у Львові.

Література:

1. Бутник-Сіверський Б. Українське радянське народне мистецтво. – К. : Наукова думка, 1970.
2. Паньків В. Лемківські майстри різьби по дереву. – К., 1954.
3. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Лемківщина” (США). – 1994. – № 4.

Коцяба Онуфрій (1918, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – дата і місце смерті невідомі), брат Юрія Коцяби. Майстер ре-

льєфної різьби. Проживав у с. Старе Місто Підгаєцького р-ну Тернопільської обл., куди був депортований.

Красівський Андрій (1888, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – 1944, там само). Майстер круглої різьби.

Красівський Василь (1891, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – 1975). Майстер рельєфної плоскої різьби. Виготовляв таци, тарелі, вішалки, касети. Депортований в с. Росохатиця Козівського р-ну Тернопільської обл. Прищепив любов до різьби синам: Андрію та Івану.

Література:

1. Одрехівський Р. Майстри лемківської різьби з Трускавця. – “Сільський господар”. – 1996. – № 1. – С. 43-44.
2. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Лемківщина” (США). – 1994. – № 4.
3. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Наше слово” (Варшава). – 1994. – № 51.

Красівський Іван (1929, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща), син Василя Красівського. Майстер рельєфної та круглої різьби. До кращих сучасних робіт належать: “Ранок” (1990), “Олењь” (1991). Проживав у м. Трускавці Львівської обл.

Література:

1. Одрехівський Р. Майстри лемківської різьби з Трускавця. – “Сільський господар”. – 1996. – № 1. – С. 43-44.

Красівський Юрій (1899, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – 1945, м. Теребовля, Тернопільська обл.). Майстер плоскої рельєфної різьби.

Література:

1. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Наше слово” (Варшава). – 1994. – № 51.

Красівський Андрій (1934, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща), син Василя Красівського. Видатний майстер круглої та рельєфної різьби. Закінчив у 1953 р. Яворівську художню школу, працював у Львівському художньому комбінаті. Спочатку основною тематикою його творів був тваринний світ: “Орли-беркути”, “Лисиця і журавель”, “Лисиця і заєць”, “Лисиця і їжак”, “Рись”, “Коли ще звірі говорили”, “Битий побитого везе”, згодом він творив цікаві жанрові композиції: “Лісоруб”, “Мисливець” (1997), “На жнивах” (1970), “Робітники” (1970), “Прикордонник” (1973-1975), “Косар”, “Геолог”, “Месниця”, “Підкова”. У його творах відчувається динаміка, їм притаманна реалістична манера виконання. Брав активну участь в обласних, рес-

публіканських і всесоюзних виставках, а також у громадській роботі товариства "Лемківщина". Проживає у м. Трускавці Львівської обл. Працює творчо над новими взірцями. Нагороджений Президентом В. Ющенком. Отримав звання "Заслужений майстер народної творчості України" (Батурин, 2009).

Література:

1. Республіканська виставка українського народного декоративного мистецтва. Каталог. – К., 1973.
2. Одрехівський Р. Майстри лемківської різьби з Трускавця. – "Сільський господар". – 1996. – № 1. – С. 41-43.
3. Кищак С. Корені лемківської різьби. – "Лемківщина" (США). – 1994. – № 4.
4. Кищак С. Корені лемківської різьби. – "Наше слово" (Варшава). – 1994. – № 51.

Кравчук Володимир (1947, с. Полоничі, Буський район, Львівська обл. – дата смерті невідома). Працював з 1949 р. в артілі ім. Л. Українки у Львові з лемківськими різьбярами – Михайлом Стецяком, Степаном Кищаком, від них перейняв анімалістичну різьбу: скульптурки ведмедів, коней, козликів, білок, лисичок, сов, також виготовляє палици. Жив у Львові, працював у художньому фонді.

Красівський Іван (1921, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – 1899, м. Трускавець, Львівська обл.), син Красівського Юрія. Великі здібності виявив у барельєфній різьбі. Його твори демонструвалися на республіканських і всесоюзних виставках: "Материнство", "Калина" та інші. Вони відзначаються сміливістю різця та високою майстерністю виконання. Член Спілки художників України з 1959 р.

Література:

1. Народне декоративне мистецтво. Художня виставка. 1960. Каталог. – 1963.
2. Словник художників України. – К. : Головна редакція УРЕ, 1973.
3. Будзан А. Різьба по дереву в західних областях України. XIX-XX ст. – К., 1960.
4. Бутник-Сіверський Б. Українське радянське народне мистецтво. – К. : Наукова думка, 1970.
5. Паньків В. Лемківські майстри різьби по дереву. – К., 1954.
6. Кищак С. Корені лемківської різьби. – "Лемківщина" (США). – 1994. – № 4.

Красівський Петро (1924, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – 1998, м. Трускавець, Львівська обл.), син Красівського Юрія. Май-

стер круглої та рельєфної різьби, довший час працював в артілі ім. Л. Українки у Львові, проживав у Трускавці.

Література:

1. Будзан А. Різьба по дереву в західних областях України. XIX-XX ст. – К., 1960.
2. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Лемківщина” (СІПА). – 1994. – № 4.

Красівський Петро (1902, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – м. Теребовля, Тернопільська обл., дата смерті невідома). Майстер рельєфної плоскої різьби, виготовляв палиці, які оздоблювали орнаментом із листків. Працював в артілі ім. Л. Українки у Львові, проживав у Теребовлі.

Література:

1. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Наше слово” (Варшава). – 1994. – № 51.

Красівський Григорій (1910, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – 1980, м. Дрогобич, Львівська обл.). Майстер круглої різьби, особливо орлів-беркутів різних видів.

Література:

1. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Наше слово” (Варшава). – 1994. – № 51.

Красівський Семен (1912, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – 1978, м. Дрогобич, Львівська обл.). Майстер круглої різьби. Після депортациі проживав біля м. Дрогобич.

Красівський Михайло (1914, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – м. Підгайці, Тернопільська обл., дата смерті невідома). Майстер плоскої, рельєфної різьби, яку вивчав у Коцяби Федора у с. Балутянка.

Кіляр Антін (1920, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – дата смерті невідома). Майстер рельєфної різьби, проживав у Балутянці. Різьбу вивчав у своїх односельчан до 1945 р.

Максимович Іван (с. Волтушова, Сяноцький повіт, Польща). Майстер рельєфної різьби. Виїхав до США (Маямі, Флорида). Роботи зберігаються у музеї лемківської різьби Степана Кищака.

Мацієвський Михайло (1911, с. Висова, Горлицький повіт, Польща – 1987, Львів). Майстер плоскої різьби. Організував різьбярський цех у м. Криниці (Польща). Після депортациі, до 1947 р., проживав у м. Бережани Тернопільської обл. Згодом переїхав у Львів, з 1952 р. працював майстром різьби по дереву у Львівському училищі прикладного мистецтва ім. І. Труша та у Львівському

державному інституті прикладного та декоративного мистецтва, займався сакральною різьбою.

Література:

1. Красовський І. Різьляр Михайло Мацієвський. – “Лемківський календар” (Львів). – 1995. – С. 75.

Михайлишин Михайло (кінець XIX-го століття, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – ?). Майстер рельєфної різьби. Один із найздібніших учнів Риманівської різьлярської школи.

Михайлишин Іван (1908, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – с. Краснопілька, Козівський р-н, Тернопільська обл., дата смерті невідома). Відомий майстер рельєфної різьби, вчитель Василя Гарауза.

Михайлишин Степан (1909, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – с. Гутисько, Бережанський р-н, Тернопільська обл., дата смерті невідома). Майстер плоскої орнаментальної різьби. Після депортациї займався також круглою різьбою, особливо любив різьбити орлів. Свою майстерність передав сину Михайлові та внуку Ігорю.

Михайлишин Іван (1933, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща). Після депортациї проживає в с. Гутисько Бережанського р-ну Тернопільської обл. Майстер круглої різьби.

Михайлишин Михайло (1938, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща). Після депортациї проживає в с. Гутисько Бережанського р-ну Тернопільської обл. Майстер круглої різьби.

Михайлишин Ігор (1970, с. Гутисько, Бережанський р-н, Тернопільська обл.). Різьбіти навчився в батька та сусідів-різьлярів: Тимошенків, Долинського Данила та ін. Висококваліфікований майстер круглої та столярної різьби, член товариства “Лемківщина”.

Михайлишин Андрій (1925, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – дата смерті невідома). Різьляр довоєнного періоду. Проживав у с. Гутисько Бережанського р-ну Тернопільської обл.

Мердак Іван (1933, с. Райске, Ліський повіт, Польща – Херсон, дата смерті невідома). З 1965 р. жив у Тернополі, художник обласного виробничого комбінату, займався різьбою по дереву й коренепластикою. Учасник багатьох виставок, заслужений майстер народної творчості. Кращі твори: історичні портрети “Нестор Літописець”, “Ярослав Мудрий”, “Данило Галицький”, “Захар Беркут”, “Устим Кармелюк”, “Олекса Довбуш”, “Тарас Шевченко”, “Леся Українка”, “Старий Лемко”. Проживав у м. Херсоні. Твори експонувалися у Києві на художній виставці (2009).

Література:

1. Красовський І. Діячі науки й культури Лемківщини. Довідник. – Львів; Торонто, 2000.

Нец Юрій (1923, с. Королик Волоський, Сяноцький повіт, Польща – дата смерті невідома). Майстер рельєфної різьби, працював у Риманові в 1942-1944 рр.

Нікула Роман (1931, Львів). У 1955 р. закінчив училище ім. І. Труша, у 1967 р. – Львівський державний інститут прикладного та декоративного мистецтва. Працював різьбярем в артілі ім. Л. Українки. Протягом 1955-1964 рр. завідував цехом різьби. Брав участь в обласних, республіканських і всесоюзних виставках. Висококваліфікований майстер лемківської рельєфної і сакральної різьби. Роботи знаходяться в Києві.

Одрехівський Павло (1899, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – 1973, м. Львів). Майстер рельєфної різьби. Виготовляв тарілки, касети, вішалки, палиці, декоровані листяним орнаментом. Учасник виставок. Твори зберігаються у музеях Києва, Львова та у приватних збірках. Був демобілізований до польського війська, воював під Монте-Касіно. Проживав у Львові.

Література:

1. Словник художників України. – К. : Головна редакція УРЕ, 1973.
2. Українська радянська енциклопедія. – К., 1982. – Т. 7.
3. Митці України. Довідник. – К., 1992.
4. Будзан А. Різьба по дереву в західних областях України. ХІХ-ХХ ст. – К., 1960.
5. Долінська М. Майстри народного мистецтва Української РСР. Довідник. – К., 1966.

Одрехівський Василь (1921, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – 1998, Львів), син Павла Одрехівського. Видатний майстер рельєфної та круглої різьби. Проживав у Львові з 1947 р., разом з братом Іваном займався лемківською різьбою при артілі ім. Л. Українки. У 1957 р. закінчив Львівський державний інститут прикладного та декоративного мистецтва. Активна праця, бажання вчитися відкрили перед ним шлях до творчих здобутків і визнання. Спочатку різьбив традиційних орлів, оленів, ведмедів, лисиць, згодом вводить у лемківську різьбу тематичну скульптуру малих форм. Довго працював головою художньої ради лемківської різьби при художньому фонді. Заслужений діяч мистецтв України з 1964 р. Кращі твори: "Дудар" (1947), "Дроворуб" (1949), "Юрко Шкрібляк" (1957), "Лук'ян Ко-

билиця" (1960), портрет В. Стефаника (1971), портрет Б.-І. Антонича (1970), портрет лікаря Гнатишака (1990), портрет диригента "Лемковини" І. Кушніра, портрети різьбарів І. і С. Кищаків, портрет матері, портрет сестер Байко. Співавтор пам'ятників Івану Франкові у Львові (1964) та у Дрогобичі (1966). Його твори заслужено увійшли в скарбницю українського мистецтва. Виховав синів відомих художників-скульпторів – Володимира і Романа Одрехівських.

Література:

1. Словник художників України. – К. : Головна редакція УРЕ, 1973.
2. Українська радянська енциклопедія. – К., 1982. – Т. 7.
3. Художники радянської Львівщини. – Львів, 1980.
4. Митці України. Довідник. – К., 1992.
5. Будзан А. Різьба по дереву в західних областях України. XIX-XX ст. – К., 1960.
6. Бутник-Сіверський Б. Українське радянське народне мистецтво. – К. : Наукова думка, 1970.
7. Долінська М. Майстри народного мистецтва Української РСР. Довідник. – К., 1966.
8. Чарновський О. Українська народна скульптура. – Львів : Вища школа, 1976.
9. Республіканська художня виставка, присвячена 100-річчю від дня народження Лесі Українки. Каталог. – К., 1972.
10. Кищак С. Корені лемківської різьби. – "Наше слово" (Варшава). – 1994. – № 51.

Одрехівський Володимир (1955, Львів), син Василя Одрехівського. Закінчив Львівський державний інститут прикладного та декоративного мистецтва у 1977 р. Кандидат мистецтвознавства з 1985 р. Видатний майстер круглої та рельєфної скульптури. Працює у різних скульптурних матеріалах. Кращі роботи: "Портрет Миколи Колесси" (1980), "Портрет Олександри Боньковської" (1981), "Портрет Тамари Дідич" (1982). Виконав ряд творів у монументально-декоративній пластиці – пам'ятник І. Франку у м. Стрий Львівської обл. (1986, у співавторстві із В. Одрехівським), пам'ятники Т. Шевченку у с. Завадів Стрийського р-ну Львівської обл. (1989, у співавторстві), у м. Перемишляни Львівської обл. (1991, у співавторстві), архітектурно-скульптурний комплекс "Будителі" (Т. Шевченко, Леся Українка, І. Франко) у Стрию (1995, у співавторстві) та інші. Професор ЛАМ.

Література:

1. Митці України. Довідник. – К., 1992.

2. Одрехівський Р. Різьбярство Лемківщини. – Львів : Сполом, 1998.
Одрехівський Роман (1959, Львів), син Василя Одрехівського. Майстер рельєфної різьби. У 1981 р. закінчив Львівський державний інститут прикладного та декоративного мистецтва. Кандидат мистецтвознавства з 1995 р. Твори виконані у дереві: "Закар Беркут", "Миррослава і Максим" (1986), "Портрет Василя Одрехівського" (1986), "Танок" (1988), пам'ятнику с. Дубляни Львівської обл. (1994, у співавторстві з В. Одрехівським). Твори зберігаються в музеї І. Франка у Львові.

Література:

1. Митці України. Довідник. – К, 1992.
2. Боньковська Л. Науковець і Митець: (До творчого портрета Р. Одрехівського). – "Лемківщина". – 1996. – № 2. – С. 4-5.

Одрехівський Іван (1923, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – 1994, м. Львів), син Павла Одрехівського. Майстер круглої різьби. Краші твори: "Козулі" (1954), "Баранчики" (1959), "Гуцулка на коні" (1963), "Довбуш" (1963). Працював у Львові в артілі ім. А. Українки, а відтак у художньому фонді. Член Спілки художників України з 1959 р.

Література:

1. Словник художників України. – К. : Головна редакція УРЕ, 1973.
2. Українська радянська енциклопедія. – К., 1982. – Т. 7.
3. Митці України. Довідник. – К., 1992.
4. Будзан А. Різьба по дереву в західних областях України. XIX-XX ст. – К., 1960.
5. Долінська М. Майстри народного мистецтва Української РСР. Довідник. – К., 1966.
6. Чарновський О. Українська народна скульптура. – Львів : Вища школа, 1976.
7. Республіканська ювілейна виставка українського народного декоративного мистецтва. Каталог. – К., 1970.
8. Кищак С. Корені лемківської різьби. – "Наше слово" (Варшава). – 1994. – № 51.

Одрехівський Михайло (1934, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – Львів, дата смерті невідома), син Павла Одрехівського. Майстер рельєфної різьби, вчився у батька. Проживав у Львові.

Література:

1. Республіканська ювілейна виставка українського народного декоративного мистецтва. Каталог. – К., 1970.

Одрехівський Степан (1890, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – 1945, м. Криниця, Польща). Відомий майстер рельєфної плоскої різьби. Виготовляв тарілки, вішалки, орнаментовані палици. У 1933 р. разом з синами Іваном, Василем, Михайлом, Федором, Степаном переїхали до курортного міста Криниця, де продовжили заняття різьбою. Їхні твори експонувалися на виставках у Польщі.

Одрехівський Іван (1900, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – Березанський р-н, Миколаївська обл., дата смерті невідома), брат Степана Одрехівського. Відомий майстер орнаментальної плоскої різьби, виготовляв тарелі, таци, палици, вішалки, каламари тощо. Депортований в с. Гутисько Бережанського р-ну Тернопільської обл., у 1948 р. переїхав з родиною в Миколаївську область.

Одрехівський Іван (1918, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – 1998, м. Бережани, Тернопільська обл.), син Степана Одрехівського. Висококваліфікований майстер рельєфної різьби. Після депортациї проживав у Тернопільській області, працював у художньому фонді у Львові. Активний учасник у виставок.

Література:

1. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Наше слово” (Варшава). – 1994. – № 51.
2. Бенч О. Традиційне різьбярство лемків. – “Український світ”. – 1992. – № 2. – С. 21-22.

Одрехівський Василь (1920, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – м. Бережани, Тернопільська обл., дата смерті невідома), син Степана Одрехівського. Майстер рельєфної різьби. Після депортациї проживав у Тернопільській обл., працював інструктором лижного спорту.

Одрехівський Михайло (1921, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – м. Бережани, Тернопільська обл., дата смерті невідома), син Степана Одрехівського. Майстер рельєфної різьби. Після депортациї проживав у Тернопільській обл., працював інструктором лижного спорту.

Одрехівський Теодор (1925, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – дата смерті невідома), син Степана Одрехівського. Майстер рельєфної різьби. Після депортациї проживав у м. Бережани Тернопільської обл.

Одрехівський Богдан (1945, м. Бережани, Тернопільська обл.), син Івана Одрехівського. Висококваліфікований майстер рельєфної різьби, навчався у батька та своїх земляків-лемків. Пра-

цював у художньому фонді у Львові, учасник багатьох виставок. Проживав у Трускавці зі сином Одрехівським Ярославом, висококваліфікованим майстром різьби. Брав участь у художній виставці в Києві.

Література:

1. Бенч О. Традиційне різьбярство лемків. – “Український світ”. – 1992. – № 2. – С. 21-22.

2. Одрехівський Р. Майстри лемківської різьби з Трускавця. – “Сільський господар”. – 1966. – № 1. – С. 41-43.

3. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Наше слово” (Варшава). – 1994. – № 51.

Одрехівський Маркіян (1919, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – 1978, м. Трускавець, Львівська обл.). Майстер рельєфної та круглої різьби. Учень Кищака Івана з Балутянки.

Література:

1. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Наше слово” (Варшава). – 1994. – № 51.

Одрехівський Сидір (1929, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – 1997, с. Гутисько, Бережанський р-н, Тернопільська обл.). Майстер рельєфної і круглої різьби. Працював у художньому фонді у Львові.

Література:

1. Бенч О. Традиційне різьбярство лемків. – “Український світ”. – № 2. – 1992. – С. 21-22.

2. Будзан А. Різьба по дереву в західних областях України. XIX-XX ст. – К., 1960.

3. Долінська М. Майстри народного мистецтва Української РСР. Довідник. – К., 1966.

4. Одрехівський Р. Різьбярство Лемківщини. – Львів : Сполом, 1998.

Одрехівський Василь (1922, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – 2000, с. Сільце біля Трускавця, Львівська обл.). Майстер рельєфної та круглої різьби, передовсім анімалістичної.

Одрехівський Микола (1936, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща), син різьбяра Одрехівського Василя Петровича. Майстер круглої анімалістичної різьби. Проживає у м. Дрогобичі Львівської обл. Закінчив АГПУ, професор Дрогобицького педінституту.

Література:

1. Одрехівський Р. Різьбярство Лемківщини. – Львів : Сполом, 1998.

2. Будзан А. Різьба по дереву в західних областях України. XIX-XX ст. – К., 1960.

3. Бутник-Сіверський Б. Українське радянське народне мистецтво. – К. : Наукова думка, 1970.

4. Одрехівський Р. Визначний лемківський різьбяр і його послідовники. – “Сільський господар”. – 1998. – № 1-2. – С. 30-31.

Одрехівський Григорій (1937, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща). Майстер анімалістичної різьби. Проживає у м. Дрогобич Львівської обл.

Література:

1. Одрехівський Р. Різьбярство Лемківщини. – Львів: Сполом, 1998.

Орисик Михайло (1885, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – 1946, с. Гутисько, Бережанський р-н, Тернопільська обл.). Мав врождений талант і різьбив те, що бачив та уявляв. Був самоуком, але прекрасно рисував, компонував і розвивав кращі традиції різьбярства. Перші почав різьбити диких звірят: ведмедів, вовків, лисиць, гірських орлів, оленів, а також тварин, яких бачив на картинах – верблюдів, слонів. Майстерна і цікава його різьба із зображенням побутових сцен: “Лемко грає на дуці”, “Лемко-дротар”, “Мисливець”, “Два діди”, “Лемко-лісоруб”, “Лемкиня з кошиком”. Скульптура, Лемко” (у трьох варіантах) – найкращий твір митця, що приніс йому визнання і славу. Зараз знаходиться у колекції лемківських різьбярів Чергоняків у Горлицях (Польща).

Орисик створював нові форми різьби, розширював тематику виробів, стилізував декор ужиткових речей: ручки палиць, попільнички, чорнильниці, люльки, щипці для горіхів. Його непересічний талант проявився і у сакральній різьбі: майстер вирізбив царські врата для церкви с. Тилява, повіт Коросно (Польща).

Про його багатограний талант різьбяра і художника свідчать понад 100 малюнків та зарисовок, які він використовував при різьбленні задуманих творів. Михайло Орисик залишив багато учнів, насамперед, – це його п'ятеро синів. Похований у с. Кур'яни; надгробок був встановлений завдяки Ользі Бенч.

Література:

1. Паньків В. Лемківські майстри різьби по дереву. – К., 1954.

2. Красовський І. Михайло Орисик – визначний лемківський різьбяр першої половини ХХ століття. – Львів : Край, 1995.

3. Чарновський О. Українська народна скульптура. – Львів : Вища школа, 1976.

4. Сухорський А. Різьбярі з Вільки. – “Лемківський календар”. – 1995. – С. 68.

5. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Наше слово” (Варшава). – 1994. – № 51.

Орисик Іван (1910, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – 1944, с. Поплави, Тернопільська обл.), найстарший син Михайла Орисика. Видатний різьбяр, досконало засвоїв техніку батька. Прекрасний анімаліст, портретист, майстер рельєфної і круглої різьби. Твори зберігаються у приватних колекціях в Україні та Польщі. Після депортациі трагічно загинув.

Література:

1. Будзан А. Різьба по дереву в західних областях України. XIX-XX ст. – К., 1960.
2. Бутник-Сіверський Б. Українське радянське народне мистецтво. – К. : Наукова думка, 1970.
3. Долінська М. Майстри народного мистецтва Української РСР. Довідник. – К., 1966.
4. Паньків В. Лемківські майстри різьби по дереву. – К., 1954.
5. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Лемківщина” (США). – 1994. – № 4.

Орисик Онуфрій (1914, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – 1944, Німеччина), син Михайла Орисика. Майстер анімалістичної різьби. Був вивезений до Німеччині на примусові роботи, там помер.

Орисик Василь (1918, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – дата і місце смерті невідомі), син Михайла Орисика. Висококваліфікований майстер круглої різьби, яку засвоїв у батька, чудово різьбив малі скульптурки тварин. Був вивезений до Німеччини на примусові роботи. Там займався сакральною різьбою, оздоблював костели. Про його творчість писала німецька преса. Твори В. Орисика зберігаються в костелах та приватних збірках у Західній Німеччині. У них відчувається вплив як традиційної лемківської різьби – “Святе сімейство” (1980), “Різдво” (1980), так і західноєвропейського мистецтва – “Монах”, “Святі”, “Музикант” (усі – 1980 р.). У 1992 році відвідав Україну, зокрема Підгірці, родину Бенчів.

Література:

1. Бутник-Сіверський Б. Українське радянське народне мистецтво. – К. : Наукова думка, 1970.
2. Паньків В. Лемківські майстри різьби по дереву. – К., 1954.
3. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Лемківщина” (США). – 1994. – № 4.

5. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Наше слово” (Варшава). – 1994. – № 51.

Орисик Андрій (1922, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – 1999, м. Трускавець, Львівська обл.), син Михайла, Орисика. Вчився у батька, видатний майстер круглої різьби, член Спілки художників СРСР та України з 1959 р., активний учасник республіканських, всесоюзних, закордонних виставок. Його майстерню завжди прикрашала анімалістична різьба: “Кіт та миši”, “Білка на пеньку з горіхом”, “Зубри”, “Ораи”, “Лисиці”, “Сім’я оленів”, “Сім’я верблюдів”. На стіні висіла фотографія батька в орнаментованій різьбленими виноградними гронами рамці, та скрипка, з якою він ніколи не розлучався, адже походив з музикальної родини. Його батько також був чудовим музикантом.

Кращі твори: “Телятниця напуває теля” (1956), “Дикий кабан” (1957), “Хлопець і цап” (1959), “Марко повертається з заробітків” (1964), “Ведмідь-пасічник” (1969), “Араб на верблюді” (1991). Разом з братом Степаном створив багато робіт на шевченківську тематику: “Гине шляхта гине”, “Повернення Марка” (1964), “Катерина” (1964), “На панщині” (1964), “Козаки в турецькій неволі”. Митець займався також сакральною різьбою, зокрема зробив царські врата для церков у с. Перемишляни (1955) та у с. Рудки на Львівщині. Андрій Орисик продовжував традиції різьби батька. Свою майстерність передав молодим різьбярам с. Гутисько на Тернопільщині, куди був депортований, згодом переїхав у Трускавець. Твори зберігаються у музеях України та в приватних колекціях.

Література:

1. Словник художників України. – К. : Головна редакція УРЕ, 1973.
2. Будзан А. Різьба по дереву в західних областях України. XIX-XX ст. – К., 1960.
3. Бутник-Сіверський Б. Українське радянське народне мистецтво. – К. : Наукова думка, 1970.
4. Долінська М. Майстри народного мистецтва Української РСР. Довідник. – К., 1966.
5. Паньків В. Лемківські майстри різьби по дереву. – К., 1954.
6. Ювілейна художня виставка, присвячена 150-літтю з дня народження Т. Г. Шевченка. Каталог. – К., 1964.
7. Красовський І. Діячі науки і культури Лемківщини. Довідник. – Торонто; Львів, 2000.
8. Сухорський А. Він дереву життя дарує. – “Лемківський календар”. – 1997. – С. 111.

9. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Наше слово” (Варшава). – 1994. – № 51.

Орисик Степан (1930, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – 2010), наймолодший син Михайла Орисика. З дитинства вчився різьбити у батька. Обдарований майстер круглої та рельєфної різьби, член Спілки художників України. Автор багатьох тематичних багатофігурних композицій: “Качки в очереті” (1957, ДМУНДМ), “Дикий кіт” (1957, ДМУНДМ), “Кабан і вовки” (1960, ДМУНДМ), “Дика свиня” (1983), ряду робіт, присвячених 150-річчю Т. Г. Шевченка, виконаних разом з братом Андрієм. Твори знаходяться у музеях України. Вони відзначаються життєвою правдоподібністю, у них відчуваються плавний зріз, висока техніка стругу.

Проживав у с. Гутисько на Тернопільщині, куди була депортована у 1945 році сім'я Орисиків, відтак переселився у м. Трускавець Львівської обл.

Література:

1. Бутник-Сіверський Б. Українське радянське народне мистецтво. – К : Наукова думка, 1970.
2. Долінська М. Майстри народного мистецтва Української РСР. Довідник. – К., 1966.
3. Паньків В. Лемківські майстри різьби по дереву. – К., 1954.
4. Ювілейна художня виставка, присвячена 150-літтю з дня народження Т. Г. Шевченка. Каталог. – К., 1964.
5. Республіканська ювілейна виставка українського народного декоративного мистецтва. Каталог. – К., 1970.
6. Одрехівський Р. Різьлярство Лемківщини. – Львів : Сполом, 1998.
7. Сухорський А. Різьлярі з Вільки. – “Лемківський календар”. – 1998. – С. 68.
8. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Наше слово” (Варшава). – 1994. – № 51.

Орисик Семен (1896, с. Балутянка, Сяноцький повіт; Польща – там само, дата смерті невідома). Відомий майстер плоскої рельєфної різьби. Виготовляв плоскі рельєфні твори, тарелі, вішалки, рами, коробки.

Орисик Іван (1918, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – 1957, м. Бережани, Тернопільська обл.). Вчився у свого буйка Коцяби Федора, батька Семена і брата Олекси. Видатний майстер рельєфної плоскої різьби. У його хаті працювало б різьлярів, це був своєрідний цех лемківської різьби довоєнного часу. Був організатором різь-

бярського цеху в Риманові у 1941-1944 рр. Учасник виставки "Вісла" (1937, м. Сянок). У 1938 р. закінчив вищу школу в Подебрадах (Чехословаччина). Відомий громадський діяч, організував у Балутянці кооператив, бібліотеку. Разом з учителькою Софією Попель та Юрієм Мамчаком, інструктором "Лугу", влаштовував художні виставки. Підтримував знайомство з культурними діячами Лемківщини - Іриною Добрянською, Львом Гецом.

Література:

1. Кищак С. Корені лемківської різьби. – "Наше слово" (Варшава). – 1994. – № 51.

Орисик Олекса (1908, с. Балутянка, Сяноцький повіт; Польща – с. Старе Місто, Підгаєцький р-н, Тернопільська обл., дата смерті невідома), син Семена Орисика. Майстер рельєфної різьби.

Орисик Григорій (1920, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – м. Бережани, Тернопільська обл., дата смерті невідома), син Семена Орисика. Майстер рельєфної орнаментальної різьби. Учасник виставки в м. Сяноку 1938 р. Депортований в с. Старе Місто Підгаєцького р-ну Тернопільської обл. Проживав у Бережанах, працював учителем різьби у трудовій колонії.

Орисик Дмитро (1925, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – с. Старе Місто, Підгаєцький р-н, Тернопільська обл., дата смерті невідома). Майстер рельєфної різьби, навчався у своїх братів. Працював у різьбярському цеху лісгоспу у Підгайцях.

Орисик Іван (1898, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – м. Теребовля, Тернопільська обл., дата смерті невідома). Майстер рельєфної та круглої різьби, навчався в Михайла Орисика. Працював лісничим у графа Потоцького у Риманові. Після депортациї проживав у Теребовлі.

Орисик Петро (1922, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща), син Івана Орисика. Майстер круглої різьби. З 1945 р. проживав у м. Теребовлі Тернопільської обл., працював у різьбярській артілі ім. Л. Українки у Львові.

Орисик Семен (1910, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – м. Немирів, Львівська обл., дата смерті невідома). Майстер рельєфної різьби. Депортований в с. Гутисько Бережанського р-ну Тернопільської обл., згодом переїхав у Немирів.

Орисик Іван (1931, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща). Відомий майстер плоскої рельєфної та круглої різьби, переважно анімалістичної – виготовляє статуетки орлів, сов. Різьбити вчився в односельчан, згодом сам навчав дружину Марію. Після депортациї про-

живав у с. Гутисько Бережанського р-ну Тернопільської обл. Відтак переїхав до м. Моршина Львівської обл.

Література:

1. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Наше слово” (Варшава). – 1994. – № 51.

Орисик Атанас (1890, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – с. Старе Місто, Підгаєцький р-н, Тернопільська обл., дата смерті невідома). Майстер рельєфної різьби, особливо лемківських хаток.

Орисик Іван (1925, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – 1998, м. Львів), син Атанаса Орисика. Майстер рельєфної різьби. Депортований у с. Старе Місто Підгаєцького р-ну Тернопільської обл., згодом переїхав до Львова, де працював будівельником і продовжував різьбити, навчив різьби також свого сина Михайла.

Орисик Михайло (1955, с. Старе Місто, Підгаєцький р-н, Тернопільська обл.). Майстер рельєфної та сакральної різьби. Разом з Зеновієм Іляшем вирізьбив царські ворота для церкви в с. Сокільники Львівської обл.

Орисик Роман (1927, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – Трускавець, 2012). Навчався у своїх односельчан. Майстер рельєфної та круглої різьби. Депортований в с. Гутисько Бережанського р-ну Тернопільської обл. У 1948 р. працював з першими різьбярами в артілі ім. Л. Українки у Львові. Переїхав жити до м. Трускавця Львівської обл., де продовжував різьбити.

Література:

1. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Лемківщина” (США). – 1994. – № 4.

2. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Наше слово” (Варшава). – 1994. – № 51.

Орисик Віктор (1962, м. Трускавець, Львівська обл.), син Орисика Романа. Майстер круглої різьби. Навчався у батька. За фахом – інженер-теплотехнік, закінчив Львівський політехнічний інститут. Жив і працював у Трускавці, вийхав до ФРН разом з братом Степаном.

Падовський Мирослав (1934, с. Малковичі, Перемишлянський повіт, Польща – 2000). Любов до мистецтва виховав у нього батько Петро. Рано залишився сиротою – село було спалене і вибите, батьки загинули. Після депортациї виховувався в дитячому будинку у с. Сокільники біля Львова. Закінчив училище прикладного мистецтва ім. І. Труша у 1956 р., а в 1962 р. – Львівський державний інститут прикладного та декоративного мистецтва. Працював викла-

дачевм в інституті на кафедрі рисунку. Дерев'яна пластика та графічні твори М. Падовського експонувалися на обласних, республіканських, міжнародних виставках. У творі "Кам'яний хрест" простежуються правдиві риси лемківської різьби. Також займався сакральною різьбою. Помер у Львові.

Петрівський Іван (1932, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща м. Трускавець, Львівська обл., дата смерті невідома). Майстер круглої різьби.

Петрівський Константин (1935, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – 1999, м. Трускавець, Львівська обл.). Майстер круглої різьби. Працював у різьбярському цеху в Трускавці.

Петрівський Петро (1868, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – Краків, дата смерті невідома). Один із найздібніших учнів Риманівської різьбярської школи. Проживав в с. Дошно Сяноцького повіту. Висококваліфікований майстер рельєфної, круглої, столярної та сакральної різьби по дереву. Різьбите навчив свою сестру, Івана та Романа Кищаків. У 1936 р. виїхав до Кракова, де працював у костелах над сакральною різьбою.

Література:

1. Кищак С. Корені лемківської різьби. – "Лемківщина". – 1994. – № 4.
2. Кищак С. Корені лемківської різьби. – "Наше слово" (Варшава). – 1994. – № 51.

Пецух Григорій (1923, с. Фльоринка, повіт Новий Сонч, Польща – 2008). Видатний скульптор і різьляр, живе у Польщі, відомий у всій Європі. Його персональні виставки відбулися в Україні, Франції, Іспанії, Німеччині, Австрії, Голландії, Норвегії, Словаччині, Чехії, Болгарії, Угорщині, Росії, США. Закінчив Закопянську різьбярську школу, Варшавську академію мистецтв, професор, викладав у Закопянському художньому ліцеї. Джерелом його натхнення служили народні традиції, природа рідної Лемківщини. Перша різьба Г. Пецуха "Коник", зроблена у Німеччині, куди він був вивезений на примусові роботи, принесла йому славу відомого європейського скульптора.

Твори "Лемко" (1960), "Лемкиня" відображають традиції лемківського народного мистецтва. Скульптор продовжував пошуки нових форм, нових засобів мистецького виразу, вміло використовував властивості дерева. Темі природи присвячені такі твори, як "Полонина", "Слідами природи".

Г. Пецух – автор пам'ятника партизанам, які загинули за визволення Прикарпаття від фашистів в селі Устя Руське (тепер с. Горлицьке).

Література:

1. Долинський І. Григорій Пецух – до 75-річчя з дня народження. – “Лемківський календар”. – 1998. – С. 105.
2. Красовський І. Діячі науки і культури Лемківщини. Довідник. – Торонто; Львів, 2000.
3. Кищак С. Григорій Пецух у Львові. – “Дзвони Лемківщини”. – 1995. – № 4.

Потоцький Юрій (1909, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – 1985, м. Львів). Належав до старшого покоління різьбярів, відомий майстер лемківської плоскої різьби. Депортований у с. Старе Місто Підгаєцького р-ну Тернопільської обл. Працював у Львові в художньому фонді. Учасник республіканських обласних та виставок.

Література:

1. Будзан А. Різьба по дереву в західних областях України. XIX-XX ст. – К., 1960.
2. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Лемківщина”. – 1994. – № 4.
3. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Наше слово” (Варшава). – 1994. – № 51.

Паляниця Богдан (1934), прийомний син Юрія Потоцького. Оволодів мистецтвом різьби батька. Проживає у Львові, працював у художньому фонді. Майстер високохудожньої рельєфної плоскої різьби, учасник республіканських і обласних виставок.

Потоцький Роман (1905, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – с. Гутисько, Бережанський р-н, Тернопільська обл., дата смерті невідома). Майстер плоскої орнаментальної різьби.

Потоцький Іван (1910, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – с. Гутисько, Бережанський р-н, Тернопільська обл., дата смерті невідома). Майстер рельєфної орнаментальної різьби.

Потоцький Микола (1940, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – 1990, с. Гутисько, Бережанський р-н, Тернопільська обл.), син Івана Потоцького, навчався у батька. Майстер рельєфної та круглої різьби. Закінчив педагогічний інститут, працював директором школи та займався різьбою.

Потоцький Василь (1926, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – 2001, м. Стрий, Львівська обл.), син Романа Потоцького, навчався у батька та Орисика Андрія. Майстер рельєфної та круглої різьби, особливо любить різьбити статуетки орлів.

Література:

1. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Наше слово” (Варшава). – 1994. – № 51.

Потоцький Михайло (1935, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща). Майстер круглої різьби, навчався у брата Василя. Працював у Львові в різьбярській артілі ім. Л. Українки. Проживає у м. Стрий Львівської обл.

Література:

1. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Наше слово” (Варшава). – 1994. – № 51.

Потоцький Петро (1955, м. Стрий, Львівська обл. – 2001, там само), син Михайла Потоцького. Навчався у батька та діда Романа. Висококваліфікований майстер, який володіє рельєфною і круглою різьбою. Віддає перевагу анімалістичній різьбі малих форм: коні, цапики, олені, орли, ведмеди.

Потоцький Ігор (1965, м. Стрий, Львівська обл.), син Михайла Потоцького, навчався у брата Петра. Майстер анімалістичної різьби малих форм.

Потоцький Іван (1920, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – м. Трускавець, Львівська обл., дата смерті невідома). Навчався в односельчан, майстер круглої різьби.

Потоцький Петро (1922, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – 1998, м. Трускавець, Львівська обл.). Навчався в односельчан, майстер круглої різьби.

Прожералик Атанас (1895, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – с. Гутисько, Бережанський р-н, Тернопільська обл., дата смерті невідома). Майстер рельєфної різьби, здебільшого робив орнаментовані хатки.

Прожералик Филип (1927, с. Королик Польський, Сяноцький повіт, Польща – 2001, там само). Проживав у с. Балутянка, у свого вуйка Гінди Івана, відомого майстра лемківської різьби. У нього вивчав рельєфну різьбу, орнаментовані побутові твори. Депортований у 1945 р. в Овідіополь Одеської області, але у вересні 1945 р. разом із стрийною Мариєю Степ'як вернулись пішки вздовж Дністра до Польщі. Хату Марії Степ'як було спалено в ту ж ніч, коли вона повернулась, а Филип Прожералик перейшов жити до Королика Польського, де завів сім'ю. Був дуже працьовитий і багато різьбив. Закопянські торгівці постійно купляли у нього твори. Був відомий у повіті як майстер плоскої рельєфної різьби. Його тарілка зберігається у музеї лемківської різьби Кищака Степана у Львові.

Прожералик Василь (1949, с. Гутисько, Бережанський р-н Тернопільська обл.). Майстер анімалістичної різьби, навчався у Долинського Данила, родини Орисиків. Працював у різьбярському цеху ім. Л. Українки у Львові. Проживає в с. Гутисько.

Пухонський Іван (1919, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – с. Будилів, Козівський р-н, Тернопільська обл., дата смерті невідома). Майстер рельєфної та круглої різьби, навчався в односельчан.

Пухонський Василь (1920, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – там само, дата смерті невідома). Майстер анімалістичної різьби дововінного періоду.

Пухонський Петро (1923, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – 1970, с. Гутисько, Бережанський р-н, Тернопільська обл.). Навчався в земляків-односельчан, працював у різьбярському цеху ім. Л. Українки у Львові.

Пухонський Іван (1960, с. Гутисько, Бережанський р-н, Тернопільська обл.). Навчався у батька та в односельчан, майстер круглої різьби, працював у різьбярському цеху в м. Бережанах. Зараз проживає у Львові, різьбить здебільша мініатюрних орлів.

Райтар Йосип (1915, с. Чертіж – дата і місце смерті невідомі). Жив у м. Трускавці Львівської обл. протягом 1945-1970 рр. Згодом переїхав у с. Підгірці на Львівщині. Майстер орнаментальної різьби, прикрашав чудовими орнаментами меблі.

Рев'юк Борис (1925). Майстер круглої різьби. Перейняв її у лемківських різьбярів, з якими працював в артілі ім. Л. Українки у Львові. У 1953 р. очолив різьбярський цех. Учасник виставок.

Ропецький Володимир (1953, Маринопіль, Тернопільська обл.). Син Адама і Парасковії, родом з Тилича (Польща). Закінчив Косівський технікум народних художніх промислів (1975) і Львівський державний інститут прикладного та декоративного мистецтва, член Спілки художників України і Клубу українських митців, заслужений діяч мистецтв України. Його творча діяльність багатогранна і неповторна. Учасник виставок у Львові, Києві, Тернополі. Харкові, Москві (Росія), міжнародних симпозіумів скульптури в м. Переяславі-Замському (Росія, 1989), м. Дзінтари (Латвія, 1990), Одесі (1991), Всесвітнього бієнале українського образотворчого мистецтва (Львів, 1991), міжнародної виставки у м. Круйбеке (Бельгія, 1993), у м. Кое Кенаре (Бельгія, 1994), симпозіуму "ЄвроСкульптура 94" у м. Кале (Франція). Автор пам'ятників Роману Макомацькому (1995, м. Трускавець Львівської обл.), Т. Г. Шевчен-

ку у містах Чорткові і Зборові (Тернопільська обл.), с. Снохачах на Золочівщині, пам'ятної таблиці Проголошення Української держави у 1941 р. (Львів). Організатор Першого міжнародного симпозіуму скульптури в с. Камені поблизу Трускавця, у якому взяли участь митці з України, США, Польщі. У 1995 р. виконав меморіальну дошку Никифора Дровняка на церкві в м. Криниці (Польща). Голова крайового товариства "Лемківщина" з 1998 р.

Рудавський Дмитро (1908, с. Вілька, Сяноцький повіту Польща – с. Старе Місто, Підгаєцький р-н, Тернопільська обл., дата смерті невідома). Майстер рельєфної різьби. Учень Михайла Орисика та Іляша Андрія.

Література:

1. Сухорський А. Різьбярі з Вільки. – "Лемківський календар". – 1995. – С. 64-70.

Рудавський Андрій (1912, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща). Майстер рельєфної різьби, навчався у брата та Андрія Іляша.

Література:

1. Сухорський А. Різьбярі з Вільки. – "Лемківський календар". – 1995. – С. 64-70.

Серединський Василь (1940, с. Вислочок, Сяноцький повіт, Польща). Майстер круглої анімалістичної різьби, учень Бенча Григорія з с. Вільки. Виготовляє дерев'яні палици, оздоблені рельєфною різьбою. Проживає в м. Трускавці Львівської обл. Висококваліфікований майстер-різьбяр палиць.

Література:

1. Бенч О. Традиційне різьбярство лемків. – "Український світ". – 1992. – № 2. – С. 21-22.

Синютка Федір (1922, с. Вислочок, Сяноцький повіт, Польща). З 1945 р. проживав у с. Гутисько Бережанського р-ну Тернопільської обл., де вивчив лемківську різьбу, працював в артілі ім. Л. Українки у Львові. Живе в м. Трускавець Львівської обл. Висококваліфікований майстер-різьбяр.

Література:

1. Бенч О. Традиційне різьбярство лемків. – "Український світ". – 1992. – № 2. – С. 21-22.

Синютка Ярослав (1948, с. Гутисько, Бережанський р-н, Тернопільська обл.), син Федора Синютки. Висококваліфікований майстер

круглої та рельєфної різьби. Активний учасник обласних та всеукраїнських виставок.

Література:

1. Бенч О. Традиційне різьбярство лемків. – “Український світ”. – 1992. – № 2. – С. 21-22.

Смолюх Михайло (1932, с. Королик Польський, Сяноцький повіт, Польща – 1992, Львів). Майстер круглої різьби, яку вивчав у своїх земляків, проживав у Львові, працював в артілі ім. Л. Українки.

Стецик Федір (1908, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – м. Кривий Ріг, дата смерті невідома). Майстер рельєфної різьби. Був вивезений до Німеччини на примусові роботи разом із сином Іваном (1927 р. н.), там син пропав. У 1945 р. депортований в УРСР.

Стецик Василь (1910, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – 1977, с. Гутисько, Бережанський р-н, Тернопільська обл.) Майстер орнаментальної плоскої різьби.

Стецик Михайло (1914, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – 1943, там само). Учень Кищака Івана, видатний майстер плоскої різьби.

Стецик Андрій (1925, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – дата і місце смерті невідомі). Майстер рельєфної плоскої різьби. У 1945 р. депортований в УРСР.

Стецик Федір (1910, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – с. Гутисько, Бережанський р-н, Тернопільська обл., дата смерті невідома). Майстер рельєфної різьби, особливо орнаментованих палиць та касеток.

Література:

1. Сухорський А. Різьбярі з Вільки. – “Лемківський календар”. – 1995. – С. 64-70.

Стецик Іван (1920, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – дата і місце смерті невідомі). Майстер круглої анімалістичної різьби. У 1941 р вивезений до Німеччини на примусові роботи, там помер.

Стецик Михайло (1925, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – м. Трускавець, Львівська обл., дата смерті невідома). Майстер круглої різьби. Депортований у с. Гутисько Бережанського р-ну Тернопільської обл., переїхав у м. Трускавець, працював різьбярем в артілі.

Стецик Кузьма (1886, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – 1946, с. Гутисько, Бережанський р-н, Тернопільська обл.). Майстер круглої різьби, навчався в Орисика Михайла. Віддавав перевагу малим скульптурним різьбам: “Жінка зав’язує сніп”. Автор цікавих, дбайливо опрацьованих композицій із життя лемківських селян: “Деревоноси”, “Косари”. Техніку різьби передав своїм синам Олексі, Івану і Михайлу.

Стецяк Олекса (1914, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – 1959, Львів). Найталановитіший лемківський різьляр, майстер круглої та рельєфної різьби. Його перші вироби – скульптури диких звірят і твори: “Дід з візком дров”, “Хлопець з катапулькою” викликали загальне захоплення. Закінчив початкову школу в Балутянці, крім того, вчителька Софія Попель вчила його приватно. У 1936 р. був учасником виставки різьби у м. Закопане. На його скульптуру звернув увагу президент Польщі Ігнаци Мосціцкі, що допомогло Олексі Стецяку вступити у Krakівську академію красних мистецтв, де він провчився два роки. З 1944 р. мешкав у Львові, брав участь у VI-й республіканській виставці образотворчого мистецтва в Києві.

Допомагав борцям за Україну, за що був засуджений на 10 років заслання в м. Ухта. Старанням різьлярів артілі ім. Л. Українки його звільнили, але на каторзі втратив здоров'я.

У 1950-х роках ще створив ряд цікавих високомистецьких творів: “Білки”, “Ведмедиця”, “Перші кроки”, “Скрипаль”, “Портрет матері” (1957). Його твори – це перлинини української різьби. Його твори експонуються в музеї лемківської різьби Кищака Степана у Львові.

В Олекси Стецяка вчилися Шпак Василь, Долинський Данило, Одрехівський Василь та багато інших.

Література:

1. Будзан А. Різьба по дереву в західних областях України XIX-XX ст. – К., 1960.
2. Бутник-Сіверський Б. Українське радянське народне мистецтво. – К. : Наукова думка, 1970.
3. Паньків В. Лемківські майстри різьби по дереву. – К., 1953.
4. Чарновський О. О. Українська народна скульптура. – Львів, 1986.
5. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Лемківщина” (США). – 1994. – № 4.
6. Одрехівський Р. Визначний лемківський різьляр і його послідовники. – “Лемківський календар”. – 1995. – С. 71-73.
7. Сухорський А. Різьбярі з Вільки. – “Лемківський календар”. – 1995. – С. 69-70.

Стецяк Іван (1919, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – дата смерті невідома), син Кузьми Стецяка. Видатний майстер круглої анімалістичної різьби, навчався у батька та брата Олекси. Депортований в Одеську обл., переселився в м. Бережани Тернопільської обл. Працював у Львівському художньому фонді. Кращі твори: “Вовки”, “Телятниця”, “Кіт і собака”, “Кріпачка” (за мотивами творів Т. Шевчен-

ка), "Лисиця з куркою". Учасник обласних і республіканських виставок. Роботи зберігаються у музеях України.

Творам Івана Стецяка притаманна реалістична манера виконання.

Література:

1. Словник художників України. – К. : Головна редакція УРЕ, 1973.
2. Будзан А. Різьба по дереву в західних областях України XIX-XX ст. – К., 1960.

3. Долінська М. Майстри народного мистецтва Української РСР. Довідник. – К., 1966.

4. Ювілейна художня виставка, присвячена 150-річчю з дня народження Т. Г. Шевченка. Каталог. – К., 1964.

5. Республіканська ювілейна виставка українського народного декоративного мистецтва. Каталог. – К., 1970.

6. Кищак С. Корені лемківської різьби. – "Лемківщина" (США). – 1994. – № 4.

7. Сухорський А. Різьбярі з Вільки. – "Лемківський календар". – 1995. – С. 69.

Стецяк Михайло (1925, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – 2001, м. Трускавець, Львівська обл.), син Кузьми Стецяка. Висококваліфікований майстер кругої анімалістичної та рельєфної різьби, навчався у батька та братів. Один з перших працівників артілі ім. Л. Українки у Львові. Депортований в с. Гутисько Бережанського р-ну Тернопільської обл. У 1949 р. виїхав у Грузію, у м. Гагри, де прожив 25 років. Активний учасник виставок у Тбілісі, Москві, Києві, всесвітньої виставки у Брюсселі. Краці твори: "Грузинський чабан", "Гончі собаки", "Олень" (усі – 1957 р.), "Захар Беркут" (1985), "Тур" (1987), „Орел-беркут" (1980), "Верблюд" (1978); Гірський козел" (1992), палиці з рослинним орнаментом (1996). У 1999 р. був учасником виставки Львівського обласного відділу народної творчості у Києві. Нагороджений багатьма грамотами. Його твори зберігаються в музеї лемківської різьби Кищака Степана у Львові.

Література:

1. Красовський І. Діячі науки і культури Лемківщини. Довідник. – Торонто; Львів, 2000.

2. Будзан А. Різьба по дереву в західних областях України XIX-XX ст. – К., 1960.

3. Кищак С. Корені лемківської різьби. – "Лемківщина" (США). – 1994. – № 4.

4. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Наше слово” (Варшава). – 1994. – № 51.

Стецяк Кузьма (1952, с. Гутисько, Бережанський р-н, Тернопільська обл.), син Михайла Стецяка, навчався у батька. Висококваліфікований майстер круглої анімалістичної різьби. Працює у художньому фонді у Львові, проживає в м. Трускавець Львівської обл.

Література:

1. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Наше слово” (Варшава). – 1994. – № 51.

Стецяк Осип (дата народження і смерті невідома). На поч. ХХ ст. працював у с. Долина Сяноцького повіту (Польща), майстер круглої анімалістичної різьби довоєнного періоду.

Степанівський Павло (1932, с. Білянка, Горлицький повіт, Польща). Під час акції “Вісла” виселений на західнонімецькі землі. У 1952 р. закінчив школу механізації сільського господарства, працював інструктором в Земній Горі. Поет, громадський діяч, етнограф, заснував музей пам'яток культури лемків у Білянці, займається різьбярством по дереву, малюванням лемківських церков. Живе і творить у с. Білянка.

Література:

1. Красовський І. Діячі науки і культури Лемківщини. Довідник. – Торонто; Львів, 2000.

Сухорський Петро (1903, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – 1968, м. Підгайці, Тернопільська обл.). Відомий майстер рельєфної різьби, особливо палиць, оздоблених рельєфною різьбою. Любов до різьби передав синам: Андрію та Івану. Проживав в с. Почтмайстрівка на Тернопільщині.

Сухорський Андрій (1929, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща). Член Спілки художників України, заслужений майстер народного мистецтва України. З 1948 р. проживає у Львові, працював в артілі ім. А. Українки та у художньому фонді. Він працював дуже наполегливо, вивчаючи художні та технічні прийоми круглої різьби, і вже невдовзі проявив свій своєрідний стиль. Його перші цікаві роботи: “Рубають ліс”, “П’яниці”, “Собака напав”, “Дровонос”, “Олені”, “Орел на скелі”, “Орач” – скульптури малих форм, які відтворюють жанрові сцени, сповнені народним гумором та ліризмом.

Композиції Андрія Сухорського вирізняються винятковою технічною досконалістю. У 1950-ті роки займався в основному ілюстративними та побутовими виробами. Згодом на його роботи відчути-

но вплинула професійна скульптура, це особливо стосується творів, виконаних у 1970-ті роки: "Лемко" (1972), "Лемківський різьбяр" (1975). Серед них виділяється скульптурна група "Танцюючі лемки", у якій автор передав гнучкість і плавність рухів танцюючої пари.

Дуже цікава і багата шевченкіана Андрія Сухорського: "Мені 13-ий минало", "Наймичка", "Малий Тарас", "Гайдамаки", "Ой три шляхи широкі". До 170-річчя Т. Шевченка (1984) автор створив кілька скульптурних портретів Кобзаря. Особливу увагу він приділяв козацькій тематиці і, звичайно, лемківській: "Лемко-вівчар", "Лемко-різьбяр", "Лемко в чугані", "Лемко везе дрова". Велике досягнення майстра – композиція "Переселення" (1978), де зображені депортацию лемків у 1945 р. Понад 100 його творів представлені в експозиціях музеїв Києва, Москви, Санкт-Петербурга, Львова та у приватних колекціях США.

Особливістю скульптурних зображень Андрія Сухорського є гладка поверхня, на якій стриманими врізами показані складки.

Андрій Сухорський – один з найталановитіших лемківських різьбярів. Відомими художниками стали також сини Андрія Сухорського. Нагороджений Президентом В. Ющенком орденом "За заслуги" III ступеня (Батурин, 2009).

Література:

1. Словник художників України. – К. : Головна редакція УРЕ, 1973.
2. Митці України. Довідник. – К., 1992.
3. Художники Радянської Львівщини. – Львів, 1980.
4. Будзан А. Різьба по дереву в західних областях України XIX-XX ст. – К., 1960.
5. Бутник-Сіверський Б. Українське радянське народне мистецтво. – К. : Наукова думка, 1970.
6. Долінська М. Майстри народного мистецтва Української РСР. Довідник. – К., 1966.
7. Паньків В. Лемківські майстри різьби по дереву. – К., 1953.
8. Чарновський О. О. Українська народна скульптура. – Львів, 1986.
9. Ювілейна художня виставка, присвячена 150-річчю з дня народження Т. Г. Шевченка. Каталог. – К., 1964.
10. Республіканська ювілейна виставка українського народного декоративного мистецтва. Каталог. – К., 1970.
11. Кищак С. Корені лемківської різьби. – "Лемківщина" (США). – 1994. – № 4.
12. Українська радянська енциклопедія. – К., 1982.

13. Одрехівський Р. Різьбярство Лемківщини. – Львів : Сполом, 1998.

Сухорський Богдан (1955, м. Львів), син Андрія Сухорського. Чудовий майстер рельєфної, круглої та мініатюрної різьби, вчився у батька. Проживає у Львові. Краці твори: "Сова" (1991), "Маска" (1993), "Кіт" (1993).

Література:

1. Одрехівський Р. Різьбярство Лемківщини. – Львів : Сполом, 1998.

Сухорський Володимир (1957, м. Львів), син Андрія Сухорського. У 1979 р. закінчив Львівський державний інститут прикладного та декоративного мистецтва, став професійним скульптором.

Література:

1. Красовський І. Діячі науки і культури Лемківщини. Довідник. – Торонто; Львів, 2000.

2. Одрехівський Р. Різьбярство Лемківщини. – Львів : Сполом, 1998.

Сухорський Андрій (1960, м. Львів). Висококваліфікований майстер рельєфної та круглої різьби. У 1982 р. закінчив Львівський державний інститут прикладного та декоративного мистецтва. Проживає і творить у Львові. Краці твори: "Джерело", "Кінь п'є воду з річки" (1985), "Світанок" (1987), пам'ятник Т. Г. Шевченку у Львові (1986, у співавторстві), пам'ятник правоохоронцям України (1998, Львів, у співавторстві з братом), скульптура Св. Марка Євангелиста (Львів, у співавторстві з братом). Член Спілки художників України.

Література:

1. Республіканська художня виставка "40 років Великої перемоги". Каталог. – К., 1986.

2. Одрехівський Р. Різьбярство Лемківщини. – Львів : Сполом, 1998.

3. Красовський І. Діячі науки і культури Лемківщини. Довідник. – Торонто; Львів, 2000.

Сухорський Іван (1943, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща), син Петра Сухорського. Майстер круглої та рельєфної різьби. Проживає у м. Трускавець. Краці твори: "Чаплі" (1989), "Заєць" (1991), "Лисиця" (1994).

Література:

1. Бенч О. Традиційне різьбярство. – "Український світ". – 1992. – № 2. – С. 21-22.

2. Одрехівський Р. Майстер різьби по дереву Іван Сухорський. – "Сільський господар". – 1997. – № 11-12. – С. 28-29.

Сухорський Степан (1937, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – 1967, Львів), син Петра Сухорського. Майстер круглої різьби. Кращі твори: “Тарас з Оксаною” (1964), “Дівчина з телям” (1967).

Література:

1. Бутник-Сіверський Б. Українське радянське народне мистецтво. – К. : Наукова думка, 1970.
2. Ювілейна художня виставка, присвячена 150-річчю з дня народження Т. Г. Шевченка. Каталог. – К., 1964.
3. Республіканська ювілейна виставка українського народного декоративного мистецтва. Каталог. – К., 1970.

Сухорський Віталій (1975, м. Трускавець, Львівська обл.), син Сухорського Івана. Навчався у батька. Майстер круглої різьби. Особливо цікаві та ювелірно зроблені його декоративні тарілки. Проживає у Трускавці.

Сухорський Онуфрій (1917, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща). З 1945 р. проживав в с. Пасіки Зубрицькі, біля Львова. Висококваліфікований майстер круглої та рельєфної різьби. Учасник багатьох виставок, кращі твори: “Ведмеди”, “Садок вишневий коло хати” (1964), “Чого ти ходиш на могилу” (1964). Сини Онуфрія – Володимир та Ігор Сухорські (обидва закінчили Львівський політехнічний інститут) також стали майстрами круглої і декоративної різьби.

Література:

1. Словник художників України. – К. : Головна редакція УРЕ, 1973.
2. Будзан А. Різьба по дереву в західних областях України XIX-XX ст. – К., 1960.
3. Ювілейна художня виставка, присвячена 150-річчю з дня народження Т. Г. Шевченка. Каталог. – К., 1964.
4. Республіканська ювілейна виставка українського народного декоративного мистецтва. Каталог. – К., 1970.
5. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Наше слово” (Варшава). – 1994. – № 51.

Сухорська (Долинська) Катерина (1949, с. Гутисько, Бережанський р-н, Тернопільська обл.). Майстер круглої різьби, учасниця обласних та всеукраїнських виставок. Живе у м. Трускавці Львівської обл.

Тимошенко (Завійська) Ольга (1959, с. Гутисько, Бережанський р-н, Тернопільська обл.). Кваліфікований майстер круглої різьби. Навчалася у батька, брата та Долинського Данила. Віддає перевагу малій анімалістичній скульптурі, працювала в м. Бережанах у лісгоспі.

Тимошенко Ярослав (1951, с. Гутисько, Бережанський р-н, Тернопільська обл.), чоловік Ольги Тимошенко. Майстер круглої різьби, працював у Бережанах в лісгоспі. Висококваліфікований різьляр. Родич Андрія Орисика.

Тимчик Ярослав (1968, м. Хуст, Закарпатська обл.). Майстер рельєфної різьби, навчався у лемківських майстрів. Виготовляє дуже цікаві та витончені тарілки. Проживає у м. Трускавці Львівської обл.

Фарбанець Іван (1912, с. Дошино, Сяноцький повіт, Польща – с. Будилів, Козівський р-н, Тернопільська обл., дата смерті невідома). Майстер рельєфної різьби. Навчався в с. Балутянці у Кищака Івана.

Література:

1. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Лемківщина” (США). – 1994. – № 4.
2. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Наше слово” (Варшава). – 1994. – № 51.

Фігель Антін (1919, м. Криниця, Новосончівський повіт, Польща – 1999, Львів). Видатний майстер рельєфної та круглої різьби, яку перейняв у різьбяра з Нового Сонча. З 1949 р. проживав у Львові, працював у художньому фонді, член Спілки художників України, активний учасник всеукраїнських та міжнародних виставок. Кращі твори: “Народні музиканти” (1960, ДМУНДМ), “Кобзар” (1961), “Катерина” (1961), “Скрипаль” (1967, ДМУНДМ), “Повернення” (1974, ДХВУ), “М. В. Гоголь” (1952), “Шахтар” (1951).

Література:

1. Словник художників України. – К. : Головна редакція УРЕ, 1973.
2. Художники Радянської Львівщини. – Львів, 1980.
3. Будзан А. Різьба по дереву в західних областях України. XIX-XX ст. – К., 1960.
4. Бутник-Сіверський Б. Українське радянське народне мистецтво. – К. : Наукова думка, 1970.
5. Долінська М. Майстри народного мистецтва Української РСР. Довідник. – К., 1966.
6. Моздир М. І. Українська народна дерев'яна скульптура. – К. : Наукова думка, 1980.
7. Паньків В. Лемківські майстри різьби по дереву. – К., 1953.
8. Чарновський О. Українська народна скульптура. – Львів, 1986.
9. Ювілейна художня виставка, присвячена 150-річчю з дня народження Т. Г. Шевченка. Каталог. – К., 1964.

10. Республіканська ювілейна виставка українського народного декоративного мистецтва. Каталог. – К., 1970.

11. Одрехівський Р. Різьбярство Лемківщини. – Львів : Сполом, 1998.

12. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Лемківщина” (США). – 1994. – № 4.

Хомка Іван (1927, с. Вілька, Сяноцький повіт, Польща – дата і місце смерті невідомі). Майстер круглої різьби, яку вивчив у земляків. Після депортациї проживав у с. Гутисько Бережанського р-ну Тернопільської обл. У 1949-1950 рр. працював різьбярем в артілі ім. Л. Українки у Львові, згодом виїхав у Росію.

Література:

1. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Наше слово” (Варшава). – 1994. – № 51.

Хом'як Іван (1908, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – с. Старе Місто, Підгаєцький р-н, Тернопільська обл., дата смерті невідома). Майстер рослинного орнаменту в плоскій різьбі, яку виконував до 1939 р.

Хом'як Петро (1922, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – с. Старе Місто, Підгаєцький р-н, Тернопільська обл., дата смерті невідома). Навчався у брата Івана та Дмитра Шалайди. Майстер рельєфної плоскої різьби.

Храпцьо Василь (1932, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – дата смерті невідома). Майстер круглої різьби та прикрашених орнаментом палиць. Після депортациї проживав у с. Гутисько Бережанського р-ну Тернопільської обл., працював в артілі ім. Л. Українки у Львові та різьбярському цеху лісгоспу у м. Бережани.

Храпцьо Андрій (1935, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – дата смерті невідома). Майстер круглої різьби, навчався у брата, Василя Храпця. Після депортациї проживав у с. Гутисько Бережанського р-ну Тернопільської обл., працював у різьбярському цеху лісгоспу в м. Бережани.

Храпцьо Ігор (1970, с. Гутисько, Бережанський р-н, Тернопільська обл.), син Василя Храпця. Майстер рельєфної різьби, виготовляє палиці з рослинним орнаментом. Проживає у м. Бережани.

Храпцьо Іван (1923, с. Вислочок, Сяноцький повіт, Польща – м. Немирів, Львівська обл., дата смерті невідома). Майстер круглої різьби. Після депортациї проживав у с. Гутисько Бережанського р-ну Тернопільської обл., де вивчив різьбу в земляків. З 1945 р. жив у Немирові, працював у різьбярському цеху.

Література:

1. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Наше слово” (Варшава). – 1994. – № 51.

Храпцьо Микола (1975, м. Немирів, Львівська обл.). Майстер крутотрійкої різьби, навчався у батька. Живе в Немирові.

Література:

1. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Наше слово” (Варшава). – 1994. – № 51.

Цирка Микола (1919, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – 1986, м. Львів). Майстер орнаментальної плоскої різьби. Після депортациї оселився у Львові, працював у художньому фонді, був активним учасником обласних і республіканських виставок.

Цирка Іван (1914, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – м. Львів, дата смерті невідома). Майстер плоскої рельєфної різьби. Депортований у с. Старе Місто Підгаєцького р-ну Тернопільської обл., де проживав до 1960 р. Відтак переїхав з родиною до Львова. Працював на цегляному заводі.

Цирка Василь (1920, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – дата смерті невідома). Майстер плоскої орнаментальної різьби. Після депортациї проживав у с. Старе Місто Підгаєцького р-ну Тернопільської обл. Працював різьбярем у лісгospі в м. Підгайцях.

Циціла Дмитро (1921, с. Ропиця, Горлицький повіт, Польща – с. Старе Місто, Підгаєцький р-н, Тернопільська обл., дата смерті невідома). Майстер плоскої рельєфної різьби. До депортациї працював у рідні в с. Балутянці.

Чергоняк Стефан (1897, с. Ліщини, Горлицький повіт, Польща – 1964, там само). Майстер плоскої точеної різьби, виготовляв грибки, скриньки, брошки, свічники, застосовуючи метал, лакування, полірування, візерунки лемківських церковок. Учасник виставок у Польщі: в Горлиці, Кракові, Варшаві. Нагороджений багатьма дипломами.

Чергоняк Сава (1934, с. Ліщини, Горлицький повіт, Польща – 1988, там само). Цікавий майстер плоскої різьби. Учасник виставок у Кракові, Варшаві. Нагороджений дипломами.

Чергоняк Ігор (1945, с. Ліщини, Горлицький повіт, Польща). Майстер плоскої точеної різьби з інкрустацією. Учасник виставок у Кракові, Варшаві. Нагороджений урядовими нагородами Польщі і дипломами.

Шайна Андрій (дати і місця народження та смерті невідомі). Майстер рельєфної та круглої різьби. На поч. ХХ ст. у с. Риманові (Польща) виготовляв вироби культового призначення.

Література:

1. Будзан А. Різьба по дереву в західних областях України. ХІХ-XX ст. – К., 1960.

Шалайда Михайло (1868, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – там само, дата смерті невідома). Належав до старшого покоління різьбярів. Вчився у Риманівській різьбярській школі. Виконував орнаментальну плоску різьбу: коробки (касети) з орнаментом листя явора, клена, дуба, винограду; тарілки, вішалки, таци, палиці. Досвід різьби передав своїм синам, Дмитру й Антону, та односельчанам.

Література:

1. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Наше слово” (Варшава). – 1994. – № 51.

Шалайда Дмитро (1903, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – 1946, с. Гутисько, Бережанський р-н, Тернопільська обл.), син Шалайди Михайла. Навчався у батька. Висококваліфікований майстер рельєфної різьби. Учасник виставок лемківської різьби в Закопаному (1935) та Сяноку (1938).

Література:

1. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Наше слово” (Варшава). – 1994. – № 51.

2. Будзан А. Різьба по дереву в західних областях України. ХІХ-XX ст. – К., 1960.

Шалайда Михайло (1933, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща), син Дмитра Шалайди. Майстер круглої різьби. Навчався у батька. З 1950 р. проживає у с. Сокільники Пустомитівського р-ну Львівської обл. Працював в артілі ім. Л. Українки у Львові.

Шалайда Антін (1905, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – 1977, с. Гутисько, Бережанський р-н, Тернопільська обл.), син Шалайди Михайла. Майстер рельєфної та сакральної різьби, разом з кращими різьбярами постійно удосконалював нові орнаменти плоскої різьби і поширював їх серед односельчан. Всі побутові речі у його хаті були прикрашені різьбою. Своє вміння передав сину Федору.

Література:

1. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Наше слово” (Варшава). – 1994. – № 51.

Шалайда Федір (1938, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща), син Антона Шалайди. Навчався у батька. Депортований у с. Гутисько Бережанського р-ну Тернопільської обл., згодом переїхав у Козівський р-н Тернопільської обл.

Шалайда Микола (1885, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – 1960, м. Хуст, Закарпатська обл.). Майстер рельєфної різьби. Після депортациі проживав у с. Гутисько Бережанського р-ну Тернопільської обл., згодом перейхав у Хуст.

Шалайда Антоніна (1932, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща), донька Миколи Шалайди. Майстер рельєфної різьби, яку перейняла у батька, та лемківської вишивки. Депортована у с. Гутисько Бережанського р-ну Тернопільської обл., зараз проживає у м. Тернополі.

Шалайда Василь (1922, с. Балутянка, Сяноцький повіт, Польща – 1977), син Миколи Шалайди. Різьбите почав з дитинства, спочатку вчився у батька та у здібних майстрів-односельчан. Особливий талант виявив у техніці плоскої різьби. У 1945 р. закінчив Торговельну школу у Сяноку. Був активним громадським діячем у селі. У 1945 р. разом з родиною депортований до Овідіополя Одеської обл.

В Одесі 25 років працював викладачем художньої школи та в Одеському художньому фонду. Василь Шалайда повсякчас шукав нові композиційні форми і удосконалював техніку різьби. Став відомим майстром рельєфної різьби. До кращих творів, виконаних у цій техніці, належать “Листки явора” (1956), “Листки суниць” (1952), “Букет квітів Т. Шевченку” (1961). Декоративна тарілка з портретом Т. Шевченка зберігається у музеї Т. Шевченка у Каневі.

Згодом перейшов на скульптуру малих форм. Дуже цікава і динамічна скульптурна група “Материнство” (1970), яка зображає боротьбу матері-оленихи з вовком. Майстерним виконанням відзначаються твори “Лисичка з півнем”, “Кінь”, “Зубр”.

Василь Шалайда послідовно і наполегливо оволодівав також монументально-декоративною та скульптурно-портретною різьбою. Він автор монументально-декоративного панно “Артек”, стенду для павільйону “Дари Моря”. В Одеському парку ім. Т. Шевченка створив ряд скульптурних зображень тварин для дитячої каруселі.

Позитивну оцінку мистецтвознавців здобула портретна різьба митця. У доробку В. Шалайди є численні портрети, серед них – Т. Шевченка та Л. Українки.

Праці автора експонувались на всесоюзних виставках у Москві (1951, 1961), республіканських у Києві (1954, 1957, 1964) та обласних в Одесі.

Велика кількість його творів зберігається в багатьох музеях. Нагороджений почесними грамотами та дипломами за успіхи в галузі народного мистецтва.

Література:

1. Будзан А. Різьба по дереву в західних областях України. XIX-XX ст. – К., 1960.
2. Красовський І. Живий у царстві мистецтва. – “Лемківський календар”. – 1997. – С. 84.
3. Ювілейна художня виставка, присвячена 150-річчю з дня народження Т. Шевченка. Каталог. – К., 1964.
4. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Лемківщина” (США). – 1994. – № 4.
5. Красовський І. Різьляр Василь Шалайда. – “Народна творчість та етнографія”. – 1983. – № 1.

Шиманський Василь (1930, с. Шклярі, Сяноцький повіт, Польща). Майстер круглої різьби. Проживає у м. Трускавці Львівської обл.

Шиманський Михайло (1961, м. Трускавець, Львівська обл.), син Василя Шиманського. Майстер круглої та рельфної різьби. У 1981 р. закінчив Самбірське училище культури. Краї твори: “Козак” (1991), “Розп’яття” (1994), “Ангел” (1997), “Ікона” (1997).

Шпак Василь (1929, с. Веснівка, Лисятинський р-н, Черкаська обл.). Видатний майстер круглої анімалістичної різьби. Навчався у лемківських майстрів: Василя Бенча та Олекси Стецяка. Заслужений майстер народної творчості України. З 1990 р. проживає у м. Трускавці Львівської обл. Активний учасник багатьох виставок. Краї твори: “Зубр” (1976), “Перед полуднем” (1977), “Лісоруб” (1977, ДХВУ), “Тарас Бульба” (1970), “Хлопчик і коза” (1970), “Напад вовка на кабана” (1970), “Півень” (1985) “Барабанщик” (1967), “Світло в нашому селі” (1967), “Чабани” (1969).

Література:

1. Словник художників України. – К. : Головна редакція УРЕ, 1973.
2. Одрехівський Р. Василь Шпак – видатний майстер різьби по дереву. – “Сільський господар”. – 1998.
3. Ювілейна художня виставка, присвячена 150-річчю з дня народження Т. Г. Шевченка. Каталог. – К., 1964.
4. Ювілейна виставка українського народного мистецтва. Каталог. – К., 1970.
5. Республіканська виставка українського народного декоративного мистецтва. Каталог. – К., 1973.
6. Республіканська художня виставка “40 років Великої перемоги”. Каталог. – К., 1986.

7. Кищак С. Корені лемківської різьби. – “Лемківщина” (США). – 1994. – № 4.

Шпак Андрій (1961, м. Трускавець, Львівська обл.), син Василя Шпака. Навчався у батька. Майстер круглої анімалістичної різьби.

Югас Василь (1956, с. Краснопілька, Козівський р-н, Тернопільська обл.). Майстер круглої різьби, яку вивчив у с. Гутисько Бережанського р-ну Тернопільської обл., працював у Бережанах в лісгоспі.

Юрчак Осип (1918, с. Королик-Польський, Сяноцький повіт, Польща – м. Підгайці, Тернопільська обл., дата смерті невідома). Учень Івана Кищака з с. Балутянки, майстер рельєфної різьби. Після депортації жив у Підгайцях.

Вибрані статті Степана Кищака

Емануїлу Миську – 70

21 травня цього року громадськість Львова та мистецький світ України відзначав величаву подію – святкування 70-ліття видатного українського скульптора Емануїла Миська, який віддає все творче життя мистецтву, вихованню молодих митців та громадській роботі. Мало художників у своєму житті досягли такої вершини.

Він народний художник, Заслужений діяч мистецтв, лауреат Державної премії України ім. Т. Шевченка, професор, ректор Львівської Академії мистецтв, академік Академії мистецтв України. Всі ці почесні звання – це вроджений талант та довгі роки постійної натхненної праці. Він син Карпат, тож чарівна краса Карпатських гір змалку полонила його серце й душу і цю красу він творить усе своє життя.

Народився маestro 21 травня 1929 року в селі Устриках Долішніх на пограниччі Бойківщини та Лемківщини. Перші кроки в мистецтві допоміг зробити його односельчанин, а потім славетна художниця Олена Кульчицька наповнювала його мистецькі стремління. Він перейняв у неї той неперевершений стиль вивчення натури. В 1950 році успішно закінчує училище ім. І. Труша, а потім Інститут прикладного та декоративного мистецтва.

Його вчителями були відомі художники: Г. Смольський, М. Федюк, Р. Сельський, Я. Нановський, О. Шатківський, С. Гебус-Баранецька та відомий скульптор І. Севера, який вкладав у нього душу скульптора-портретиста, монументаліста та педагога. З 1962 року починається його викладацька діяльність у Львівському інституті прикладного мистецтва і триває по сьогодні.

У 1981 році йому присвоєно звання професора, 1998 році професорсько-викладацький колектив обирає його ректором Інституту, який в 1994 році стає Академією мистецтв.

Протягом 16 років він очолює Львівське відділення СХУ, і під його керівництвом Спілка поповнюється молодими художниками.

Спілка росте, бурлить, львівські митці, народні різьбярі активно виставляються на різних виставках. Сам Митець як людина – ввічливий, об'єктивний, працьовитий, вимогливий і дружелюбний. Його майстерня – це творча лабораторія, галерея його сучасників, друзів здалека і зблизька, яка стала образом епохи другої половини ХХ століття.

Ювіляр робить великий внесок в українську культуру, виховує молодше покоління українських митців, передає майстерність студентам, у селі Підбужі на Дрогобиччині створює мистецьку школу-інтернат для дітей. Це Мала академія, в якій готують майбутніх художників.

Творчий доробок Ювіляра – це сотні скульптурних портретів, монументальні пам'ятники, медалі, меморіальні дошки видатним людям минулого і сьогодення України, Вірменії, Грузії, Польщі, Азербайджану, Канади, Гани, Бельгії, Австрії, які описані в альбомі “Емануїл Мисько” (скульптура).

Ювіляр бере активну участь у громадському житті Львова, він створює і очолює Львівське відділення Фонду культури, створює Товариство Лева, активно помагає громадським організаціям, сприяє збереженню і розвиткові пісенних перлин Лемківщини, Карпат та всієї України.

Мистецька й адміністративна Україна щиро вітала Ювіляра у Львівському театрі ім. М. Заньковецької, промовам не було кінця, та в Львівському національному музеї, де його скульптури заповнили зали музею і дарували радість глядачам.

Народний художник України, академік, ректор Академії мистецтв, професор Емануїл Мисько своє 70-річчя зустрічає у нових творчих планах.

На многая літа Вам, дорогий Маestro!
(Наше Слово. – 1994. – 4 липня)

З любов'ю до України

(до 100-річчя від дня народження
художника Лева Геца)

13 квітня 1996 року виповнилося 100 років від дня народження українського мистця Лева Геца. З цієї нагоди у Національному музеї у Львові, що на вул. Драгоманова, 42, 30 травня цього року відбулося відкриття виставки та вечір пам'яті. Влаштовані

заходи зібрали чимало прихильників творчості цього визначного, проте маловідомого в Україні художника. На виставці були представлені малярські та графічні твори Л. Геца, які зберігаються в Національному музеї у Львові, та твори з приватних колекцій. Доповнювали виставку листи, фотографії, документальні матеріали, багато з яких передав до музею сам художник, а також ксерокопії його рисунків, які сьогодні знаходяться у Римі. Вечір ще раз підтверджив, що творчість мистця цікава, багатогранна і вимагає серйозного наукового дослідження.

Лев Гец народився у Львові. Тут пройшли його дитячі та юнацькі роки. Та доля розпорядилася так, що дев'ятнадцятирічним хлопцем він покинув родинне місто і вже повертається до нього час від часу, так і не оселившись тут назавжди. Залишилася нездійсненою його мрія передати свою творчу спадщину із Krakova до Львова.

Талановитий маляр і графік, першорядний рисівник і директор музею "Лемківщина", археолог, реставратор ікон, педагог і громадський діяч. Кожна із сторінок його діяльності вимагає серйозного вивчення та належного пошанування.

"Кожний з нас повинен бодай частину, як не цілого себе, присвятити Україні". У цих словах Лева Геца уся його суть, його єство, кредо життя і творчості. Його український патріотизм неможливо відмежувати від цілості його багатограної творчості.

А природа творчості Лева Геца невід'ємна від його життя, яке промінуло у виняткових обставинах і виняткових часах.

Ранній період творчості Лева Геца збігається з часом його перебування у лавах Українських Січових Стрільців. На самому початку своєї мистецької праці Лев Гец перебирає на себе обов'язок відтворити цілу епопею героїчної місії Січового Стрілецтва. "При У.С.С. цілыми днями мовчки малював", – зізнається він в автобіографічному листі до Осипа Назарука. Перші рисунки стрільця Л. Геца з'являються у 1916 році в часописі українського студентства "Шляхи". У цьому ж році у Пісочній художник розпочинає працю над "Антологією Стрілецької творчості", яка триває півтора року. Сьогодні з перспективи часу ця книга має неоціненну вартість як мистецький документ тієї доби. Нині "Антологія" зберігається у Римі в монастирі оо. Василіян, куди передав її сам художник.

У перші дні визвольних змагань за Львів в листопаді 1918 року Лева Геца поранено в обидві ноги. Після тривалого лікування його як військовополоненого поляки відправляють до табору інтернованих у Домб'є під Krakovом. Тут він продовжує активно працювати

як художник. У своїх спогадах Лев Гец згадує: “Я скоро роздивився в Домб'єнському життю, сам взяв участь в нім і постановив зладити пам’ятну книгу під назвою “Домб’є” – занотувати все те, що у грудях не одного щеміло під ту тяжку хвилю в неволі... Нехай цей збірник стане на довгі часи золотою пам’яткою для кожного українця”. Разом зі своїми товаришами з Гуртка артистів-малярів на Домб’ю Лев Гец створює серію рисунків зі сценами таборового життя, портретами визначних діячів української культури, політичного світу і української церкви. Альбом “Добм’є” сьогодні теж зберігається в Римі і як “Антологія” є неоціненим мистецьким документом тих днів.

Після звільнення з табору на початку 1920 року Лев Гец вступає до Krakівської Академії мистецтв.

Нова атмосфера в Академії, така неподібна до недавно пережитих років, дає змогу зосередитися над чисто мистецькими проблемами. Лев Гец наполегливо студіює малярство у Станіслава Дембіцького, графіку у Яна Войнарського, багато працює. Він, живий та енергійний, стає активним експонентом багатьох виставок, зокрема Гуртка Діячів Українського Мистецтва у Львові, до якого вступає 7 листопада 1922 року. Вже в академії, маючи за плечима багатий творчий досвід з Усусусів, Л. Гец стає справжнім віртуозом у рисунках і ніхто з його колег під тим оглядом не міг рівнятися з ним. За час навчання в Академії (1920-1924 рр.) Л. Гец виконав 350 рисунків, які, на жаль, розгубилися між людьми у Сяноці під час Другої світової війни. Окрім рисунку, Л. Гец пробує свої сили у різних графічних техніках: суха голка, мідерит, літографія, дереворит. У Національному музеї у Львові зберігаються з періоду навчання у Krakові 8 рисунків художника – зображені старих дерев’яних церков з околиць Буська, що на Львівщині, та 2 дереворити зображенням вчителя Л. Гeca – художника Олекси Новаківського.

Після закінчення Krakівської Академії мистецтв Лев Гец повертається до Львова, проте не знаходить праці у Львові і 1 січня 1925 року обіймає посаду учителя рисунків у гімназії в Сяноці на Лемківщині. Так розпочинається один з важливих і плідних періодів його творчості – сяноцький.

Як педагог сяноцької гімназії, а згодом жіночої семінарії та народної школи працював упродовж 14-ти років, успішно склав усі іспити й отримав диплом професора. Проте лише педагогічна праця не могла задовольнити малярські амбіції Л. Гeca.

В період перебування на Лемківщині Лев Гец створює чимало акварелей, рисунків, праць у різних графічних техніках, проте основну

увагу зосереджує на олійному малярстві. Місту Сяноку, його мальовничим околицям, а особливо різним міським закутинам присвячує художник свої архітектурні пейзажі – “Сяник”, 1930 р., “Старі доми в Сяноці”, 1931 р., “Монастирські сходи у Сяноці”, 1931 р., “Сяноцька синагога”, 1931 р. та багато-багато інших.

За своїм темпераментом його малярство близьке до експресіонізму. Надихане суб’єктивними переживанням, оповите сумом і неспокоєм. “Твори Льва Геца” – зазначує П. Ковжун – “це його окремий світ, що належить винятково йому одному – світ ним виплеканий і пережитий по свому”.

Мистецтво художника привернуло увагу Асоціації Незалежних Українських Мистців у Львові, яка і влаштувала у лютому 1934 року персональну виставку його праць та видала до 25-ліття творчості монографію пера Павла Ковжуна. Влаштована АНУМ виставка пройшла з великим успіхом і принесла Л. Гецу ім’я “маляра інтимних закутин”.

Перебуваючи на Лемківщині, Л. Гец звернув увагу не лише на мальовничість лемківської природи, але й на багатство й архаїчність форм лемківського мистецтва та потребу його збереження.

Чи не найбільшою заслугою Лева Геца у ділянці української культури є заснування у 1930 році у Сяноці музею “Лемківщина”, який за короткий час став справжньою скарбницею матеріальної та духовної культури лемків як етнічної групи українського народу. За період існування музею (1930-1944 рр.) його працівниками було досліджено 106 сіл Лемківщини та зібрано понад 8 тисяч експонатів. Серед найцінніших експонатів була збірка давніх лемківських ікон та рукописних церковних книг. Неабияку мистецьку вартість складали збірки фелонів, анти-мінсів, церковних чаш, церковної різьби, нумізматики, а також збірка лемківського одягу, прикрас, вишивок та писанок. Кожний експонат незаперечно доводив автохтонність лемків на своїх землях.

Лев Гец, за словами Івана Кедрина, вважав музей “своєю дитиною та піклувався ним як батько”. Тому утрата цієї мистецької дитини влітку 1944 року була для нього великою трагедією.

Після Другої світової війни Лев Гец переїжджає до Krakова. У 1951-1958 рр. викладає рисунок у Krakівській Академії мистецтв. Протягом 1956-1962 рр. з-під його вправної руки виходить 450 рисунків під загальною назвою “Старий Krakів”, які згодом у 1966 році до 1000-ліття міста дарує Історичному музею в Krakові. Частина цих праць видана друком у 1958 році в альбомі “Давні майданчики і подвір’я Krakова в рисунках Лева Геца”. У своїх рисунках Л. Гец зу-

мів з надзвичайною майстерністю, легко і невимушене вловити неповторну чарівність архітектурних пам'ятників і поезію старих вулиць, провулків, під'їздів, подвір'їв Krakova. Рисунки Л. Геца мають не лише велику художню вартість, але завдяки своїй правдивості документальну вартість, яка зростає з плином часу і з поступовою розбудовою міста, адже більшість рисунків представляють об'єкти, які вже не існують чи не існують у такому вигляді, в якому зафіксував їх художник.

За 50 років своєї творчої діяльності Лев Гец створив понад 3200 рисунків, акварелей, олійних картин, дереворитів. Виставляв свої твори на багатьох виставках у різних країнах світу Польщі, Чехословаччині, Франції, Австрії, Німеччині, Італії, США. Його праці зберігаються у 12-ти музеях світу, зокрема у Києві, Львові, Сяноці, Krakovі, Римі, Софії, Відні, а також у приватних колекціях. Його творчість стала темою близько 800 публікацій у газетах і журналах.

Л. Гец постійно підтримував творчі контакти з Львівським музеєм українського мистецтва (тепер Національний музей у Львові). До його архіву мистець надіслав чимало цінних матеріалів про себе – документи, листи, фотографії тощо. Саме сюди він хотів передати свій творчий доробок. Проте в тогочасних умовах, коли все вирішував не Львів, не Київ, а Москва, це було неможливо.

Помер художник 16 грудня 1971 року у Krakovі. Як писав С. Гординський, з Гецим відійшла одна з найбільших творчих постатей нового українського мистецтва. Нехай його життя, сповнене неутомної творчої праці та незгасної любові до України, стане прикладом для сучасних і майбутніх українських поколінь.

16 червня цього року Товариство "Лемківщина" організувало вечір пам'яті Лева Геца. Вступне слово виголосив голова крайового Товариства "Лемківщина" професор Іван Щерба. Він коротко ознайомив численну публіку з творчим надбанням професора Лева Геца і представив молодого доповідача Оксану Жеплинську, яка виголосила всебічну доповідь про особисте життя мистця. Учасники вечора висловили побажання ширше пропагувати творчість ще досі маловідомого на Україні художника Лева Геца, а особливо переселенцям з Лемківщини, який так багато зробив для вивчення та популяризації лемківського мистецтва. Окрасою вечора був виступ народної хорової капели "Лемковина", яка відтворила лемківські народні пісні, і слухачі зі слізами на очах сприймали їх. Диригував хором заслужений діяч культури України, лемко Іван Кушнір. Вечір надовго залишиться в серцях слухачів.

Співавтор Оксана Жеплинська

Дай, Боже, діждатися відбудови святині в Королику-Волоському

У "Нашому слові" від 21 вересня 2008 р. з'явилася стаття Б. Гука "Не личить нам гордитися руїною храму" та фотографія спорожнілої церкви в Королику-Волоському – свідка насильницької депортації мешканців Лемківщини в 1944-1947 рр. Руїну цієї церкви я знаю, бо народився в сусідньому різьбярському селі Балутянці. Моя тета Анастазія Петрончак (народжена 1910 р.) вийшла заміж за Федора Петрончака з Королика-Волоського. Їхня хата стояла поруч із церквою. Я з мамою часто гостював у них і бавився біля церкви з їхнім сином Василем, який нині живе в Польщі, в Любліні біля Вроцлава, куди були депортовані 1947 р. його батьки.

У Королику-Волоському народився 1933 р. також мій родич Атанас Петрончак, у цій же церкві його хрестив священик Михайло Фуглевич. Нині зі своєю сім'єю Атанас живе у Львові. Він учасник народного лемківського хору "Лемковина".

Зі статті Б. Гука ми, уродженці Лемківщини, довідуємося, що в Польщі 2007 р. виникло товариство поляків, очолене Збігневом Капусциком, яке має на меті врятувати наш храм у Королику-Волоському та створити там музей сакрального мистецтва. Щира подяка всім членам товариства за їхню благородну роботу!

Передаю до публікації перелік мешканців сіл Королика-Волоського та Королика-Польського, депортованих до УРСР у 1945 р. Його уклали покійний Михайло Петрончак (я вчився з ним у Риманові у школі ім. Ю. Пілсудського) та Г. Чайківський. Оформив їхні дані у вигляді таблиці доцент Іван Завійський (нар. 1939 р. в Королику-Волоському). Список перевірили я та Атанас Петрончак.

Співавтор Атанас Петрончак

Григорій Пецух у Львові

2 квітня 1995 р. у районному осередку Товариства "Лемківщина" (Залізничний район Львівської області) відбулася цікава подія: пройшов перегляд відеофільму про відомого лемківського скульптора-різьбара Григорія Пецуха. Його виставка експонувалася 23 червня 1993 р. в Музеї етнографії та художнього промислу у Львові.

На відкриття виставки Міжнародний центр освіти, науки і культури запросив дружину скульптора п. Софію і самого автора.

Вся творча еліта Львова вітала Григорія Пецуха. Більшість львівських товариств вважали за потрібне виставити для привітання дорого гостя свого представника. Його широко вітали директор музею Василь Откович, завідуючий обласним відділом культури, поет Ігор Калинець, голова Спілки художників України Іван Самотос, ректор Академії мистецтв, проф. Еммануїл Мисько, заступник голови Товариства "Лемківщина" Ілля Чулик, голова Фундації дослідження Лемківщини у Львові Іван Красовський. Від хору "Лемковина" квіти вручили Тереза Кищак та Наталя Мельничук.

На виставку було привезено 23 скульптурні твори, зроблені з різних порід дерев: липи, ялини, вільхи, горіха, груші, дуба, акації.

На Лемківщині виріс різьляр Григорій Пецух. У Польщі здобув освіту та популярність. Ця виставка, перевезена з Krakova, експонувалася спочатку в галереї українського мистецтва при Фундації св. Володимира з нагоди 70-ліття з дня народження скульптора. За словами проф. В. Мокрого, який виступав на відкритті виставки, "вона відіграва велику роль для розвитку мистецтва, порозуміння між людьми, між народами". Григорій Пецух не тільки продовжив життя дереву, а врятував його від спопеління. Він сконденсував у цих різьбах цілу історію свого покоління, власної сім'ї, свого роду і народу, починаючи від 1958 року.

Григорій Пецух – людина гір. І може тому, незважаючи на довгий шлях до сьогоднішнього свята, він пройшов його гідно, подолав усі перепони, які виникали на життєвому шляху багатьом виселеним краянам.

Ця перемога один з доказів того, що не можна викорчувати гірського лісу, не можна викорчувати народ.

Григорій Пецух проживав у Закопаному. Народжений 1923 року у Флоринці (воєв. Новий Санч) на Лемківщині. Закінчив Образотворчий технікум у Закопаному (1950), а, відтак, Академію красних мистецтв у Варшаві – у 1956 році.

Твори Григорія Пецуха експонувалися на близько ста виставках у Польщі, США, Голландії, Норвегії, Німеччині, Іспанії, Угорщині, Болгарії, Росії, Чехії, Словаччині. Його різьби є окрасою музеїв у Татранському музеї в Закопаному, Окружному музеї в Новому Санчі та приватних збирках у Польщі, Канаді, Мексиці, Німеччині, Франції, Іспанії. Різьбу Матері Божої з Ісусом передано як дарунок краківських вірних для Кардинала Й. Сліпого.

Деякі з робіт скульптора вписалися напостійно в архітектурний краєвид: нам'ятник партизанам в Устю Руському (Горлицькому), пам'ятник на могилах батьків Г. Пецуха у Лагові (Зелено-Гірщина), куди було їх виселено в 1947 р., трон фараона для кінофільму "Фараон", портрети-барельєфи Тараса Шевченка, Івана Франка, а також Богдана Лепкого на Раковицькому цвинтарі в Кракові.

Григорій Пецух – лауреат різних державних нагород, зокрема Міністерства культури і мистецтва (1967), золотої медалі Об'єднання польських митців.

Організаторами цієї виставки у Львові став Міжнародний центр освіти, науки та культури у Львові, а саме поет Ігор Калинець, директор Оксана Кондратюк, завідувач відділу культури цього центру, колишній староста хору "Лемковина" Петро Байса, які відвідали виставку в Кракові, а згодом запросили Г. Пецуха до Львова.

Ігор Калинець, автор перекладу вірша про Г. Пецуха польського поета Є. Герасимовича, зачитав його на відкритті виставки.

Після Львова ювілейна виставка побувала у відомому містечку Бережанах на Тернопільщині, а відтак переїхала до Коломиї на Івано-Франківщину. У грудні 1993 року виставка повернулася до Польщі. У лютому 1994 р. через телевізію "Полонія" було показано на цілу Європу фільм про виставку Г. Пецуха у Львові.

А ось деякі записи в книзі відгуків наших глядачів в Україні: "Прекрасні твори Г. Пецуха пригадали мені дорогу Лемківщину, прекрасних людей лемків, їхню мову та чудові пісні, яких навчив мене мій батько Філарет Колесса. Лемківська пісня звучала у нас в родині повсякденно.

Я навчив співати ці пісні своїх дітей і внуків. У скульптурних творах маestro Пецуха є багато музики, і якраз лемківської музики.

Щастя Вам, Боже, дорогий наш Г. Пецух Львів. 26.06.1993 р.
Ваш Колесса".

Заступник голови Товариства "Лемківщина" Ілля Чулик записав: "Глибоко вражений побаченим на виставці. Від мистецтва творів Г. Пецуха повіяло Лемківщиною. Щиро віримо, що відродиться ще наша історична батьківщина, що сили добра переможуть сили зла, будуть виправлені наші кривди.

Незабутнє враження залишилося від зустрічі з п. Г. Пецухом і п. Софією на українській землі. Щиро вдячний Міжнародному центру освіти, науки та культури та Львівському музею етнографії за організацію зустрічі і виставки. Сердечно бажаю п. Григорію та його дружині довгих років життя, доброго здоров'я, великих творчих успіхів".

З'їзд лемків у Львові

9-11 листопада 2001 р. у Львові проходив Третій Всеукраїнський з'їзд лемків, організований Львівським краєвим товариством "Лемківщина" спільно з товариствами "Лемківщина" Тернополя та Івано-Франківська. В підготовці та проведенні з'їзду брали участь Львівські обласні - державна адміністрація, управління культури та центр народної творчості.

На з'їзді були представники товариств інших областей України, а також представники Всеукраїнського Фонду роду Лимич з міста Рівне. З Києва була представник Міністерства юстиції України Світлана Резніченко. Був запрошений голова Об'єднання лемків у Польщі Степан Гладик, який щиро вітав учасників з'їзду у Львові і поділився проблемами лемків у Польщі.

9 листопада відбулося відкриття персональної виставки творів заслуженого діяча мистецтв України, скульптора Володимира Ропецького в Національному музеї Львова, яку відвідала чимала кількість лемків, мешканців міста та гостей. На вернісажі виступив хор "Лемковина".

10 листопада – другий день роботи з'їзду був напружений і плодотворний, бо на ньому утворено Всеукраїнське товариство "Лемківщина" з центром у Тернополі. Головою обрано Олександра Венгриновича, прийнятий статут ВУТЛ, обговорена і затверджена структура Всеукраїнського товариства.

У неділю, 11 листопада, з'їзд лемків завершився святом пісні, танцю та музики "Лемківська забава" у залі обласної філармонії. У пісенному святі брали участь солісти – народні артисти, заслужені діячі мистецтв, заслужені артисти України, лауреати всеукраїнських конкурсів, сімейні та фольклорні колективи, народні ансамблі пісні, музики і танцю, хореографічні колективи Львівщини, Тернопільщини та Івано-Франківщини.

Перед учасниками з'їзду оновлений хор "Лемковина" виступив з годинним концертом. Відновився також оркестр "Лемківські гудаки". Глядачі були емоційно піднесені і цей настрій передавався хористам і диригенту. Успіхом хор та відродженням оркестру зауважуємо новому диригенту "Лемковини" Марії Мельник. Вона успішно впоралася з керуванням зведеного хору на переповненій хористами і танцюристами сцені третього дня з'їзду – на "Лемківській забаві".

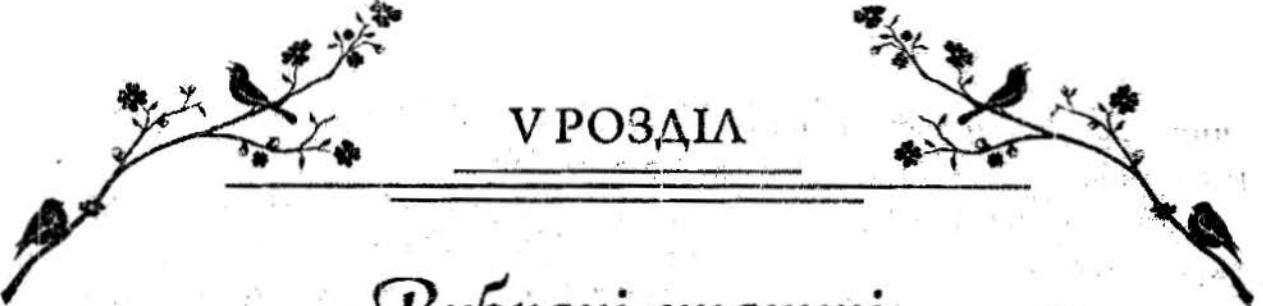
З народною традицією Лемківщина безсмертна

Гортаючи домашній лемківський архів, мене спонукало післати до "Нашого слова" старинні фотографії з 1937 р. із різьбярських сіл Балутянки та Вільки, які були центром лемківської різьби і про які я видав монографію "Корені лемківської різьби", та фото графині Потоцької, яка була власником Риманова-Здрою і окружних лісових і нафтових багатств. Графиня прекрасно знала життя лемків та їхню духовну традицію: пісні і релігійність. Вона дуже широко ставилася до нас.

Знаючи творчі здібності молодих хлопців у різьбі і прикрасі домашніх побутових речей як: лади, вішалки, ярма, вона організувала різьбярську школку в 1878 р., яка проіснувала лише два роки, але послужила значною технічною допомогою для здібних молодих різьбярів, допомогла покращити умови розвитку різьби, що приносило славу також і курортові.

Графиня Потоцька дуже любила лемківські пісні, весільні традиції і, будучи в похилому віці, вона запросила на сцену до Риманова-Здрою, де побували сотні курортників з різних кутків Польщі та з-за кордону, лемківський колектив чоловіків і дівчат із сіл Балутянки і Вільки, щоб показати на сцені, як чудово проходить лемківське весілля. Це було в 1937 році. Дуже шкода, що збереглася у мене лише одна фотографія весільного колективу. За переказом моєї мами, Параскевії Кищак, головним ведучим весілля був відомий різьбар із Вільки Михайло Орисик. Він сам був прекрасним різьбярем, чудовим музикантом і режисером. На фотографії стоїть у центрі зі свашками. Біля нього зліва стоїть Андрій Іляш, а крайній зліва Михайло Шалайда. Всі вони колишні учні різьбярської школки графині Потоцької.

Саме це весілля, за спогадами моєї мами, було дуже цікавим для польських глядачів. Позитивне сприйняття цієї події було прикладом дружнього ставлення поляків до лемків-українців у 1937 році.

Вибрані статті про Степана Кищака

Олена Падовська

Степан Кищак

*Спроба психологічного портрета
до його 70-річчя*

На стрижні його душі – полярні поняття – “Тут” і “Там”. За ними – чорний переділ, трагічно накреслений невблаганною долею. Переселенці, їх на Львівщині, виселених з прадідних земель Лемківщини, Холмщини, Надсяння, чимало. Та у Степана Івановича Кищака оте щемливе “Тут” і “Там” вкарбоване особливо рельєфно. Бо він – людина не байдужа й понад усе закохана в мистецтво Лемківщини.

Отже, “Тут”, на околиці кам’яного серця Львова затінена садом привітна оселя Степана Кищака, талановитого різьбяра, продовжува-ча справи пращурів.

“Там”, і блакитні очі його тепліють, серед мальовничих гір ко-лишнього Сяніцького повіту у с. Балутянка 12 січня 1928 року вперше побачив світ. Світ той спочатку зосереджувався на бать-ківській хаті та її мешканцях. Довкола вирувало цікаве творче жит-тя... Всі чоловіки роду з діда-прадіда зналися на дереворізбі і те уміння передавали у спадок як найкоштовніший дар. Опановував ази орнаментальної та фігурної лемківської різьби, дослухаючи не-квапним оповідям діда Петра Петрівського, про навчання у різь-бярській школі, що її заснувала в Риманові Здрою графиня По-тоцька... Гартована працею, плекана чудовими піснями росла у душі хлоп’яти любов до рідного краю. О, ті пісні. Співали гори, по-тік, зелений шум і мама, яка походила з різьбярського роду Одре-хівських... Але 1938 року той найрідніший спів обірвала передчас-на смерть. А хлопець вчився. Спочатку у початковій школі с. Балу-

тянка, далі – в польській школі в Риманові. І от вже учительська семінарія відкрила лемчата шлях до освіти.

Директорував у Криницькій семінарії добрий педагог, викладач української мови і літератури проф. О. Цісик. Вчила окріленому почуттю прагнути краси й досконалості викладач рисунку Наталія Волошинська. А були то тривожні 1941-1944 роки. Вже зближався час, коли грандіозні політичні ножиці великороджавних людожерів мали відняти одвіку українські землі, прирікаючи тисячі автохтонів на довічне вигнання. Що мав чинити супроти тої потуги, коли виповнилося лише 16 зим?

З 1945 року він “Тут”, на нашій, не своїй землі. Один поміж багатьох. Як встояти, не згубитися в велелюдді? Він продовжував вчитися. Як і по смерті мами, навчання допомагало тамувати біль, притлумлюючи тугу за рідними могилами, землею й усім, що лишилося “Там”. Екстерном склав екзамени у педагогічній школі в Бережанах, студіював англійську філологію у Львівському університеті ім. І. Франка. Невдовзі – праця у Львівському політехнічному інституті.

Складав кандидатський мінімум, як старший викладач опрацював технічні тексти. В його науковому доробку 24 збірники технічних текстів з різних спеціальностей та укладений спільно з проф. Ю. Величком англійсько-український радіотехнічний словник. Як фахівець досліджував переклади творів Т. Шевченка англійською мовою, що стало темою виступів на наукових конференціях та кількох статей у журналах.

Ta душою линув назад, бо відчував, що “Там” і тільки “Там” здатен зреалізувати Божий дар – свій творчий потенціял. Справою життя Степана Кищака стала популяризація лемківського мистецтва. Від самого переселення усе, що б він не робив: як майстер лемківської різьби і як художник, як організатор артілі різьлярів та численних культурних заходів, як педагог і просто людина, пов’язане з долею Лемківщини. Він серед тих, котрі підтримують кожне починання земляків і щороку запалюють славну лемківську “Ватру”.

З першої своєї зустрічі зі Степаном Кищаком у Музеї етнографії та художнього промислу у Львові, де він люб’язно погодився надати консультацію стосовно лемківської народної різьби та провідних різьлярів, вирішила: мушу написати про нього. Був би то не просто портрет, писаний з однієї людини – Степана Івановича Кищака. Хотілося охопити коло питань, які його хвилюють, справ, що становлять основу його діяльності, загалом відтворити особливу ауру і світ,

що формується довкола цієї діяльної творчої натури. Сподіваюся, нарис явить нам зріз життя Львова повоєнного і, зокрема, такий цікавий його пласт, як своєрідну культуру лемків у Галичині.

У повоєнному Львові гуртувалися наукові сили Лемківщини. Ще студентом їздив по Львівщині та Тернопільщині, збирав земляків-різьбярів з відомих осередків Балутянки та Вільки. Важко було згуртовувати розпорошенні сили в час насильницького насадження по селах колгоспів, коли непокірних вивозили. Та разом із батьком, братом Василем та скульптором Василем Одрехівським, заслуженим діячем мистецтв, Степан Кицак організував майстрів-надомників у цех різьби при артілі ім. Л. Українки, давши поштовх до розвитку лемківської різьби. З цеху вийшло дев'ять членів Спілки художників СРСР, серед них і С. Кицак. Брав участь у численних виставках: у стінах Львівської політехніки, у республіканських, всесоюзних та міжнародних. Широке визнання отримала лемківська різьба – твори братів Орисиків, Сухорських, Одрехівських, Бенчів, Іляшів, Стецяків, Красівських, Долинських та А. Фігеля – на виставці до 150-річчя з дня народження Т.Г. Шевченка. Представлена там скульптура С. Кицака “Малий Шевченко з чумаком” була відзначена і зберігається в музеї Шевченка в Каневі. Багато його плоскорізьб виставлялося на виставках і тепер зберігаються в музеях Києва. Його робота “Гніздо яструба” була відзначена на виставці в Польщі, а “Цапики” – в Болгарії. 1993 р. твори С. Кицака експонувалися на виставці, присвячений конгресові Світової Федерації Лемків, що проходив у Львові. Один із них, зображення напруженого двобою Тура з Ведмедем – “Кінець імперії” став ілюстрацією класичної лемківської пластики у дисертаційному дослідженні мистецтвознавця В. Одрехівського. Він є членом ради секції народного прикладного мистецтва Львівського відділення Спілки художників України.

До 100-річчя всесвітньо відомого маляра-примітивіста Никифора Епіфанія Дровняка С. Кицак організував виготовлення меморіально-го барельєфа для Музею Никифора в Криниці. Виконана скульптором В. Ропецьким з бронзи дошка, замовлена О.Л.П. в Горлицях, на жаль, ще й досі не встановлена через протидію польських урядових чинників. У виступі С. Кицака на місцевому радіо (лютий 1997 р.) львів'яни почули про творчість геніяльного самоука Никифора Епіфанія Дровняка та про долю барельєфа на його честь.

Протягом тривалого часу С. Кицака в'яжуть теплі дружні стосунки зі скульптором світової слави Григорієм Пецухом, який проживає

у Закопаному у Польщі С. Кищак є не лише прихильником і поціновувачем творів митця, але й збирачем матеріалів про нього. Він написав статтю “Григорій Пецух у Львові”. Разом із І. Красовським С. Кищак досліджував творчість забутого різьбяра, свого земляка В. Ішлайди. Він збирає і систематизує дані про лемківських різьбярів і охоче ділиться своїми знаннями з молодими науковцями та музеїними працівниками. У співпраці з дослідницею О. Жеплинською побачила світ стаття, присвячена 100-річчю художника проф. А. Геца, засновника музею в Сяноці. Завдяки старанням С. Кищака прозвучали в ефірі спогади про мистецтвознавця Романа Турину. Він написав статтю про сучасного львівського скульптора Володимира Ропецького “Образотворчий світ художника”. Відомі його статті “Корені лемківської різьби”, “Різьбярське село Балутянка” та “Різьбярське село Вілька, яке зникло з лиця землі”. Отже, в особі С. Кищака маємо не лише мистця-практика, але й теоретика, який ретельно заповнює сторінку лемківського мистецтва в українській культурі. Він листувався з поетом і науковим діячем Максимом Рильським, знайомлячи його з лемківським фольклором. Це лягло в основу статті С. Кищака “М. Рильський і лемківська культура”.

З дитинства Степана Івановича Кищака проводить по житті рідна лемківська пісня. В його серці навік вкарбувався образ лемкіні, що співає. То – його естетичний ідеал. Тому разом із Юрковським, Соболевським, Майчиком, Донським він стояв при колисці хорової капели “Лемковина”, де співають його дружина Тереза та дочка Ольга. Спільно з керівником музею в Зиндранові Ф. Гочом та етнографом П. Стефанівським розроблялися перші оригінальні костюми для цього колективу. Здавалося, було то вчора, а вже 44 роки поширює капела любов до лемківської традиції та пісні. В 1994 р. С. Кищак організував гастрольну поїздку хору до Мюнхена і Штуттарта. Захоплена публіка вітала мелодії Лемківщини, про що писала газета “Християнський голос” (“Народна хорова капела “Лемковина” в Баварії”).

Член правління товариства “Лемківщина” та багатолітній голова осередку цього товариства у Залізничному районі м. Львова, С. Кищак організовує зустрічі з відомими культурними діячами. Запам'ятався виступ на одному із засідань осередку полуменіального пропагандиста культури співу Богдана Жеплинського, який очолює Львівське відділення Спілки кобзарів, бандуристів і лірників України.

С. Кищак є шанувальником і активним дописувачем часописів “Наше Слово”, “Дзвони Лемківщини” та журналу “Лемківщина” в США і “Ватри”.

Спливають роки, відзначені віхами гарячих лемківських "Ватр". Степанові Івановичу Кищаку – 85. Побажаймо Ювілярові юнацького завзяття й енергії до подальшої праці для росту лемківської культури, міцного здоров'я і щастя.

Ольга Кровицька

Лемківські родини різьбярів

Перегортаючи сторінки минулого, ми немовби опиняємось в іншому світі: численні реліквії матеріальної культури дозволяють нам побачити не лише результати людської діяльності, але й певним чином відкрити для себе особливості світосприймання наших предків. У матеріальних речах закарбовується чуттєвість, художність, естетика, глибинність народного духу, який відтворюється у традиціях, у сучасних інноваціях, продовжуючи об'єднувати цілі покоління в єдину спільноту. До таких важливих засобів втілення народного духу належить мистецтво. Мистецькі твори виростають на традиціях, на особливостях художньо-естетичного прочитання світу та людської долі.

Одним із найпопулярніших видів народного мистецтва є різьбярство. Як зазначає мистецтвознавець М. Моздир: "Народна дерев'яна різьба – фігуративна та рельєфна як вид художньої творчості на Лемківщині має давні традиції. Її доля складна, хоча в своїй основі така ж, як і на інших землях з етнічним українським населенням... Пам'ятки, які збереглися... свідчать... [що] ... в художньо-образних їх системах завжди прописують риси народного світосприйняття, народної естетики" [Лемківщина, т. 2, с. 351].

Часто мистецькі твори залишаються безіменними. Натомість завдяки подвижницькій праці Степана Кищака, який упродовж багатьох років збирав матеріали для музею лемківської різьби, відтворено цілу галерею лемківських родин, що займалися різьбою у минулій сучасні часи. Очевидно, розпочати годиться із родини Кищаків. Степан Кищак (1928 р. н.) у своїй багато ілюстрованій книжці "Корені лемківської різьби" пише: "Постійно згадую своє дитинство, нашу хату, де завжди збиралися сільські різьбярі. З їхніх рук виходили правдиві мистецькі вироби. Згадую батька – Івана Кищака, відомого різьбяра, який представляв Лемківщину на виставках у Закопаному (1935 р.), Віслі (1937 р.), Криниці та Сяноку. Мене, тоді восьмирічного хлопчя, часто брав з собою. Ось павільйон у Закопаному... Навколо стелажі з різьбами – гуцульськими, бойківськими, лемківськими... До нашо-

го столу підійшов президент Польщі, професор Ігнаци Мосціцький. Оглянув різьбу і взяв до рук граційну фігуру балерини роботи Олекси Стецяка. Той випадок став молодому різьбяру перепусткою до Академії красних мистецтв у Кракові, а мені вперше дарував відкриття мистецької цінності, важливості тої лемківської штуки, що її мій батько і його односельці творили усе життя, день у день. Тому любов до різьби і відданість їй я зберіг на все життя” [Кищак С. Корені лемківської різьби. – Львів, 2003. – С. 5].

Родина Кищаків походить із лемківського села Балутянка на Сяніччині. Іван Кищак (1901-1968) – видатний майстер рельєфної та круглої різьби, навчався у свого вуйка Петра Петрівського. У нього навчалися різьбити рідні сини – Степан та Василь, хлопці з Дошина, Королика Польського та ін. Учасник багатьох виставок. Після депортациї з рідних земель опинився з родиною у с. Гутисько на Тернопільщині, згодом – у Львові. Як згадує Степан Кищак, після насильницького виселення лемки були розсіяні майже по всій Україні. Однак йому вдалося у 1948-1949 рр. зібрати лемківських майстрів у цех надомників при художній артілі ім. Лесі Українки. Він же й очолював цех різьбярів до 1953 р. До речі, завдяки такій діяльності вдалося вивести лемківське різьбярство на достатньо професійний рівень: 9 різьбярів було прийнято до спілчанських організацій тодішнього Радянського Союзу, України, почесними званнями відзначені Василь Одрехівський, Андрій Сухорський, Василь Шпак та ін. Степан Кищак – педагог, великий ентузіаст та громадський діяч. Член спілки художників з 1962 р. Брат Василь Кищак (1930-1962) – обдарований різьбяр, який творив здебільшого у прикладному жанрі.

В експозиції музею представлені твори родини Орисиків, що походять з іншого осередку лемківської різьби – села Вілька на Сяніччині. Видатний майстер різьби у міжвоєнний період – Михайло Орисик (1885-1946). Його творчістю, його натхненням переймалися насамперед його діти – Іван, Андрій, Степан, Онуфрій і Василь. Іван (1912-1946) та Степан Орисики (1929 р. н.) майстерно засвоїли батькову науку, виконували твори круглої та рельєфної пластики.

Декоративні вироби із рослинними орнаментами різьбив незабутній Олекса Стецяк (1915-1959), що народився в с. Вілька на Сяніччині. Його учнями були Василь Шпак, Данило Долинський, Василь Одрехівський та ін. Дослідники лемківського різьбярства вважають його одним із найталановитіших художників-різьбярів. Братья Олекси – Михайло та Іван Стецяки також активно займалися різьбяр-

ством. Їхні твори експонувалися на багатьох виставках. Глядачі звертали увагу на високохудожні твори цих різьбярів.

Переглядаючи колекцію Степана Кищака, ми натрапляємо на майстерно виконані твори родини Бенчів – Григорія (1905-1918), Василя (1922 р. н.), Івана (1921-1995), що народилися у с. Вілька. Орнаментика їхніх творів досить виразно показує тісний зв'язок людини зі світом природи.

Різьбярськими традиціями славиться також родина Бердалів. Зокрема Григорій Бердаль (1887-1960) – відомий своїми тарелями, скриньками, лемківськими хижами. Виготовляв також спеціальні дошота для обробки дерева. Його син – Микола Бердаль, відомий майстер круглої різьби, проживав в Моршині.

Звичайно, що не можна оминути родини Сухорських. В експозиції музею знаходяться твори Онуфрія, Андрія і Богдана Сухорських. Онуфрій – майстер круглої та рельєфної різьби, брав участь у багатьох виставках. Технічно досконалі твори заслуженого майстра народного мистецтва України, члена Спілки художників України Андрія Сухорського. Тематика його творів – багата й цікава: Лемківщина та її трагічна історія, побут людини, природа.

Новий цікавий погляд на різьбу демонструє творчість Антона Фігеля (1919-1999) – видатного майстра рельєфної та круглої різьби. Він з 1949 року проживав у Львові, працював у художньому фонду, неодноразово експонував свої твори на українських та міжнародних виставках.

До експозиції музею входять також твори Михайла Завійського (1950 р. н.), Фелікса Барця (1926 р. н.), Юрія Потоцького (1909-1985), Володимира Ропецького (1953 р. н.), Василя Серединського (1940 р. н.), Пилипа Прожералика (1927-2001).

Хочемо сказати ще кілька слів про родини Красівських, Іляшів, Пухонських, Шпаків, Храпця, Михайлишинів.

Родина Красівських походить зі с. Вілька на Сяніччині. Після депортациі частина родини замешкала у м. Трускавці, де були сприятливі умови для виготовлення сувенірної продукції. Барельєфною різьбою займався Іван Красівський (1921-1999), член Спілки художників України з 1959 р. Його твори неодноразово отримували позитивні відгуки на різних виставках. До речі, один із перших різьбярів-професіоналів у цій родині був Андрій Іляш (1864-1942), який вчився у різьбярській школі у Риманові – заснованій у 1878 р. графинею Потоцькою. Він різьбив скриньки з рослинним орнаментом, тарілки, па-

лиці, рами та ін. У нього навчалися ремесла молоді односельці – син Іван, Михайло Орисик, Григорій Бердаль, Василь Красівський, Дмитро і Андрій Рудавські, Григорій та Іван Бенчі, Кузьма Стецяк, Юрій та Петро Красівські, Петро Сухорський та ін. Хочемо представити також Андрія Красівського (1934 р. н.) – видатного майстра круглої та рельєфної різьби. Він закінчив Яворівську художню школу, працював у Львівському художньому комбінаті; брав участь у багатьох виставках. Особливостями його різьби є реалізм і динаміка.

Ще одна родина походить зі с. Вілька – це Іляші. У колекції С. Кищака бачимо твори представника цієї родини – Івана Іляша, який працював викладачем-майстром у Яворівській художній школі, експонував свої твори на обласних і республіканських виставках.

Свій талант у різьлярській справі демонструвала також родина Пухонських і Михайлишинів, Тимошенко, Завійських.

Із с. Балутянка походить сім'я Василя Храпця. Він народився у 1932 році. Зараз проживає у с. Гутисько Бережанського району Тернопільської області. Серед його робіт – декоративні палиці, вироби круглої різьби. Різьлярством займався також його син Ігор та брат Андрій.

Лемківське різьлярство, як бачимо, розвивається і в наш час. Варто зберегти для майбутніх поколінь цей неповторний світ лемківської душі, який втілений у дерев'яній різьбі.

Про лемківську різьбу, що має, на жаль, мало знану глибинну історію, йшлося 20 серпня 2009 р. на прес-конференції (В. Пащенко) УКРІНФОРМ і за участю заступника міністра культури та туризму України Ольги Бенч та видатних майстрів – Андрія Сухорського, Степана Кищака, Андрія Красівського, Данила Долинського, а також молодшого покоління Михайла Шиманського та Ігоря Михайлишина. Всі вони плекають різьбу з діда-прадіда, а їхні традиції продовжуть їхні діти, – підкresлила Ольга Бенч. Вперше зі всіх президентів в Україні виставку різьби лемківських майстрів з великою повагою оглянув після концерту Президент України Віктор Ющенко з дружиною, міністр культури та туризму Василь Вовкун, зам. міністра культури та туризму Ольга Бенч, віце-міністр Іван Васюник та інші, а також всі учасники концерту. Президент Віктор Ющенко був захоплений мистецьким виконанням різьби, спілкувався з кожним різьлярем, поцікавився книжкою “Корені лемківської різьби”, яку подарував С. Кищак, побажав різьлярам успіхів продовжувати наше лемківське мистецтво. Учасники виставки: Андрій Сухорський, Степан Кищак були нагороджені В. Ющенком ордером “За заслуги III ступеня”, Данилу Долин-

ському, Андрійові Красівському Указом Президента присвоєно по-чесне звання "Заслужений майстер народної творчості України".

Усі нагороди були врученні 22 серпня 2009 р. у м. Батурині, в палаці К. Розумовського.

Олена Падовська

Книга про різьбярство Лемківщини

З'ява книги-альбому Степана Кищака "Корені лемківської різьби" вкотре засвідчила унікальність цього явища у скарбниці українського мистецтва. Водночас пропоноване увазі всіх залюблених у самобутній пластиці малих форм видання саме є особливим. Маємо рідкісний випадок, коли нащадок лемківського різьбярського роду, митець-практик, один із активних організаторів дереворізьблення майстрів-переселенців у повоєнному Львові написав про генезу та побутування промислу на рідній землі, а згодом – у світі. На сторінках книги-альбому послідовно викладене те, чим жив, – почуте у дитинстві, особливо пережите, віднайдене в часі копіткої дослідницько-пошукової роботи. Тут правдива оповідь самовидця переросла у сконцентровану енциклопедію Лемківщини. У розділі "Лемківське художнє плем'я" зібрані визнані творці, які розійшлися по світу, високо презентуючи лемківське мистецтво. Вперше укладений докладний словник різьбярів, із бібліографічним покажчиком та вичерпною і лаконічною інформацією про життєвий і творчий шлях кожного (всього 237 персоналій).

Презентація книги відбулася у Львові і Києві. Її вітали лауреати Шевченківської премії ректор Львівської академії мистецтв, проф. Андрій Бокотей та проф. Володимир Овсійчук; автори численних мистецьких видань проф., академік НАНУ Яким Запаско та д-р мистецтвознавства Галина Стельмащук; народний художник України, патріарх львівського живописного цеху Зеновій Кецало; голова Фундації дослідження Лемківщини у Львові Ярослав Швягla; голова Львівського обласного товариства "Лемківщина", заслужений діяч мистецтв України, скульптор Володимир Ропецький; лемківський різьбяр, скульптор Мирон Амбіцкий. На думку народного художника України, проф. Івана Самотоса, книга є на часі, бо має надалі зберігати мистецьку культуру лемків. Фаховість авторського перекладу Степана Кищака тексту англійською мовою, а отже відкритість цього видання для світу відзначив кандидат філологічних наук, завідувач кафедри мов та літератури ЛАМ Маркіян Якуб'як. Тож вітаймо, читаймо цю цінну працю.

Вибірковий перелік друкованих праць Степана Кицака

1. Зібрати і видати матеріали з побуту та народної творчості лемків // Народна творчість та етнографія (Київ). – 1959. – № 1. (Співавтор).
2. Т. Шевченко в англійських перекладах // Наше слово (журнал “Наша культура”). – 1968. – № 3.
3. Різьбяр: В. Шалайда // Народна творчість та етнографія (Київ). – 1983. – № 3. (Співавтор).
4. По рідних стежках // Наше слово (Польща). – 1988. – № 24.
5. Максим Рильський і лемківська література // Наше слово (Польща). – 1989. – № 31.
6. Корені лемківської різьби // Лемківщина (США). – 1992. – № 4.
7. Корені лемківської різьби // Наше слово (Польща). – 1994. – № 51.
8. Жертви комуністичного диктату (До 50-річчя депортациї українського населення з Польщі та акції “Вісла”) // Час (Київ). – 1995. (Співавтор).
9. Скульптор Григорій Пецух у Львові // Наше слово (Польща). – 1995. – № 20.
10. Никифор Дровняк – гордість української і світової культури // Голос народу. – 1996. – № 70.
11. Незвичайний спів народної хорової капели “Лемковина” // Наше слово (Польща). – 1997. – № 9.
12. До 90-річчя від дня народження Б.-І. Антонича // Наше слово (Польща). – 1999. – № 45.
13. Емануїлу Миську – 70 // Наше слово (Польща). – 1999. – № 7.
14. До 100-річчя від дня народження Володимира Кубійовича // Наше слово (Польща). – 2000. – № 50.
15. До сторіччя від дня народження художника Лева Геца “З любов'ю до України” // Ватра (Польща). – 2000. (Співавтор О. Жеплинська).
16. З’їзд лемків у Львові // Дзвони Лемківщини. – 2002. – № 1 (31). – Січень-лютий.

17. "Лемковина" на фестивалі в Мюнхені // Дзвони Лемківщини (Тернопіль). – 2002. – № 4.
18. Міжнатодний симпозіум гутного скла ЛАМ, що відбувся у Львові. 6-10.XI.2001. // Дзвони Лемківщини. – 2002. – № 1.
19. Корені лемківської різьби. – Львів, 2003. – 152 с.
20. Методичний посібник фонетико-орфографічних завдань з англійської мови для студентів I курсу ЛАМ стаціонарного, заочного відділення та навчання на екстернаті, які вперше приступають до вивчення англійської мови і мають перерву у навчальному процесі. – Львів, 2003. – 39 с.
21. Никифор Дровняк: маловідомі сторінки життя і творчості // Науковий вісник Академії мистецтв у Львові. – Львів, 2004.
22. Тут жили мій отець і мати // Наше слово (Польща). – 2004. – № 5.
23. З народною традицією Лемківщина безсмертна // Наше слово (Польща). – 2005. – № 22 (2495). – 29 травня.
24. Корективний курс з англійської мови. – Львів, 2005. – 60 с.
25. Дай, Боже, діждатися відбудови святині в Королику Волоському // Наше слово (Польща). – 2009. – № 7 (2689). – 15 лютого. (Співавтор А. Петрончак).
26. Незабутній скульптор Василь Одрехівський // Науковий вісник ЛНАМ. – Львів, 2012.

Бібліографія

1. Аннали Лемківщини. За ред. І. Гвозда. – Нью-Йорк : Фундація досліджень Лемківщини, 1982. – 256 с.
2. Бенч О. Традиційне різьбярство лемків. / Український світ. – 1992. – №2. – С. 21-22.
3. Будзан А. Різьба по дереву в західних областях України. – Київ : В-во АН УРСР, 1960. – 107 с.
4. Булко М. І. Художня самодіяльна творчість студентів та працівників Державного університету „Львівська політехніка” (1944-1994). – Львів : В-во Державного університету „Львівська політехніка”, 1996.
5. Бутник-Сіверський Б. С. Українське радянське народне мистецтво. 1941-1967. – Київ : Наукова думка, 1970. – 213 с.
6. Вагилевич І. М. Лемки. / Народна творчість та етнографія. – 1965. – №4. – С. 76-80.
7. Голубець О. Еммануїл Мисько. / Скульптура. – Львів, 1999.
8. Голод І. Еммануїл Мисько. / Скульптура. – Львів, 1999.
9. Гошко Ю. Промисли й торгівля в Українських Карпатах XV-XIX ст. – Київ : Наукова думка, 1991. – 254 с.
10. Долінська М. Майстри народного мистецтва УРСР. Довідник. – Київ : Мистецтво, 1966. – 156 с.
11. Запаско Я. Мистецтво книги на Україні в XVI-XVII ст. – Львів, 1971. – 301 с.
12. Іванусів О. Церква в руїні. – Канада : В-во св. Софії, 1987. – 350 с.
13. Ісаєвич Я. А. Заселення Сяніцької землі в 1340-1650 роках. / Український історичний журнал. – 1966. – № 2. – С. 148-152.
14. Історія українського мистецтва: в 6-ти томах. – К. : УРЕ, 1966-1970. – ТТ. 1-4.
15. Кармазин-Каковський В. Мистецтво лемківської церкви. – Рим : В-во Українського католицького університету ім. св. Климента Папи, 1975. – 308 с.
16. Кравченко Я. Еммануїл Мисько. / Скульптура. – Львів, 1999.
17. Кищак С., Красовський І. та ін. Зібрати і видати матеріали з побуту, народної творчості лемків. / Народна творчість та етнографія. – №3. – 1959.
18. Кищак С. Григорій Пецух у Львові. / Дзвони Лемківщини. – №4. – 1995.
19. Кищак С. Корені лемківської різьби. / Лемківщина (США). – №4 – 1994.
20. Кищак. С. Еммануїлу Миську – 70. / Наше слово (Варшава). – №4. – 1999.

21. Кищак С. Селу Вілька, що біля Івоніча, було 6 423 роки. / Лемківщина (США). – №2. – 2000. – С.22-24.
22. Кищак С. Село Балутянка. / Наше слово (Варшава). – №15. – 1997.
23. Кищак С. Максим Рильський і лемківська культура. / Наше слово (Варшава). – №31. – 1988.
24. Красовський І., Кищак С. Різьбяр Василь Шалайда. / Народна творчість та етнографія. – №1. – 1983.
25. Красовський І. Діячі науки і культури Лемківщини. Довідник. – Львів, 2000.
26. Красовський І. Камінь і дерево в народних промислах лемків. / Народна творчість та етнографія. – № 5. – 1987. – С.21-28.
27. Красовський І. Михайло Орисик-визначний лемківський різьбяр першої половини ХХ ст. – Львів, 1995. – 91 с.
28. Красовський І. Різьбяр Іван Кищак (до 100-річчя від дня народження). / Лемківський календар. – 2001. – С. 8
29. Лашук Ю. П. Орнамент українських гончарів XIV-XX в. / Декоративное искусство СССР. – №12. – 1963.
30. Лопата П. В. Одрехівському – 70. / Лемківщина (США). – №21. – 1991. – С. 17-18.
31. Лопата П. Григорієві Пецуху – 70. / Лемківщина. – №1. – 1993. – С. 13-14.
32. Лопаткевич Т., М. Лопаткевич. Мала сакральна архітектура на Лемківщині. – Нью-Йорк : Фундація досліджень Лемківщини, 1993. – 490 с.
33. Моздир М. Українська народна дерев'яна скульптура. – К. : Наукова думка, 1986. – 187 с.
34. Моздир М. Українська народна меморіальна скульптура. – Київ : Наукова думка, 1996. – 128 с.
35. Німенко А. Українська скульптура другої половини XIX ст. – початку ХХ ст. – К. : В-во АНУРСР, 1963. – 125 с.
36. Овсійчук В. Українське мистецтво другої половини XVI – першої половини XVII ст. – К. : Наукова думка, 1985. – 182 с.
37. Одрехівський Р. Різьбярство Лемківщини. – Львів, 1998. – 261 с.
38. Одрехівський Р. Визначний лемківський народний різьбяр і його послідовники. – Народний лемківський календар. 1995. – Львів : Край, 1994. – С. 71-74.
39. Одрехівський Р. Кам'яне різьбярство Лемківщини. / Лемківщина. – 1994. – № I. – С 8-11.
40. Падовська О. С. Кищак. Спроба психологічного портрету до його 70-річчя. / Ватра. – № 1. – 1998. – С. 4-5.
41. Падовська О. Виставка Мирослава Падовського у спогадах і враженнях. / Вісник ЛАМ. – Вип. 11. – Львів, 2000. – 260 с.

42. Паньків В. Лемківські майстри різьба по дереву. – К.: Видавництво Академії архітектури УРСР, 1958. – 54 с.
43. Паньків В. Мастерство лемковских резчиков. / Декоративное искусство СССР. – 1959. – №4. – С. 23-25.
44. Райнфус Р. Народная архитектура лемков. Карпатский сборник. – М. : Наука, 1972. – С. 46-56.
45. Республіканська художня виставка – „40 років Великої перемоги”. Каталог. – К., 1985.
46. Республіканська виставка українського народного декоративного мистецтва. Каталог. – К., 1973.
47. Сухорський А. Різьбярі з Вільки. –/ Лемківський календар. – 1995. – С. 64-70.
48. Сополига М. 35 років діяльності музею української культури у Свиднику. Науковий збірник музею української культури у Свиднику. Словачське педагогічне видавництво у Братиславі. Відділ української літератури в Пряшеві. – Число 17. – 1991. – С. 7-26.
49. Станкевич М. Українське художнє дерево. – Львів, 2002. – 144 с.
50. Тарнович Ю. Лемківщина. Матеріальна культура. – Краків : Українське видавництво, 1941. – 168 с.
51. Художня виставка Радянської України. Народне декоративне мистецтво. Каталог. – К., 1963.
52. Чарновський О. О. Українська народна скульптура. – Львів : Вища школа, 1976. – 143 с.
53. Шмагало Р. До історії коломийської деревообробної школи. Вісник Львівської академії мистецтв. Вип. 8. – Львів, 1997. – С. 50-56. (у співавторстві з М. Гнатюком).
54. Шмагало Р. До історії деревообробних шкіл західної України кінця XIX – початку XX ст. Вісник Львівської академії мистецтв. Вип. 10. – Львів, 1999. – С. 81-90.
55. Ювілейна виставка українського народного декоративного мистецтва. Каталог. – К., 1970.
56. Юбилейная художественная выставка, посвященная 150-летию со дня рождения Т. Г. Шевченко. Каталог. – К. : Мистецтво, 1964. – 281 с.
57. Kroh A. Problemy współczesnej kultury Lemkowskiej na przykładzie muzeum w Zyndranowej. / Polska sztuka ludowa. – 1985. – N3-4. – S. 131-136.
58. Stefanowski P. Ogólna charakterystyka regionu Lemkowskiego. Biuletyn zarządu wojewódzkiego. IX-X – Lódź : PTTK, 1976.
59. Stiber Z. Toponomastyka Lemkowszczyzny. Cz I. Nazwu miejscowości. Lódz: Łódzkie Towarzystwo Naukowe, 1948.
60. Stuka cerkiewna XVII-XIX wieku / Biskupski R., Winiarz E., Museum historyczne w Sanoku. Katalog Wystawy. – Sanok, 1993. – 33 s.

Отець доктор Блажейовський Д. у лемківській церкві Володимира і Ольги.

Консерваторія. 2007 р. Кищак С. вітає М. Байко.

Лемківська Ватра. Ждиня, 2007 р.

Виставка П. Лопати. Музей Українського мистецтва, Канада.

Лемківська церква. Львів, 1996 р.

Буськ/Львів, 1952. Н. Байко.

Бережани, 1946 р.

с. Балутянка, 1940 р., Кищак М. І.,
Кищак М. Р., Орисик М.

На цвинтарі. Зліва направо: Філяк В.,
Кищак С., Кищак Т., Барць Ф., Гоч М.,
Балутянка, 1968 р.

с. Балутянка, 1944 р., Кищак Іван,
дочка Марія

с. Вою-
тичі,
Кищак
Роман,
Кищак
Василь,
Орисик
Дмитро

Сім'я лемківських різьбярів:
зліва Кищак С. І., Кищак І. М.,
Кищак В. І.

Сестри Байко.

Студенти І курсу української учительської семінарії в Криниці, 1941 р.

Студенти групи ІІ-а учительської семінарії в Криниці, 1943 р.

Балутянка. 1941 р.
Кищак С. і Кищак В.

1957 р., женихання Кищака Степана з Русиник Терезою

Друзі на учительських курсах, 1945 р.

Родина Кищаків, 2007 р.

Моршин, 1980 р. Різьбярі з родинами

Лемківська писанкарка, народний майстер Кищак Тереза

Івано-Франківськ, 1950 р., Кищак Степан, Папач Антін, Кирпан Іван

Родина Кищаків, Богдан Пастух, 2007 р.

Кищак Іван з сином Степаном і різьбою, 1937 р.

Одрехівський Василь

Кищак Іван з внуками та невістками

Іван Юрчак. Лемко з
Одрехова. Відомий
кулінар, який приго-
щав у Ялті президентів
Європи лемківською
стравою киселицею.
Президент Югославії
дуже хвалив її.

1938 р. Руська бурса. Горлиця.

“Лемківська ватра”,
с. Гутисько, 1999 р.

Академік Мушинка М.

Епіфаній Никифор Дровняк

1933 р., лемки з с. Шляхтова

Шалайда Василь. Одеса, 1975 р.

Викладачі Криницької семінарії з
Володимиром Кубійовичем

Гурток різьбярів при обласному будинку народної творчості. Львів, 1951 р.

Орисик Михайло,
с. Вілька, 1937 р.

Кищак І. М., Кищак С. І.,
1951 р.

Бенч Іван з дружиною, Любін, 1988 р.

Лемківські різьбярі, Трускавець, 1955 р.

Одрехівський В., Кищак С.
Львів, 1947 р.

с. Балутянка,
1942 р.
Орисик І.,
Кищак С.

Різьбярі з с. Гутисько, 1947 р.

Перші лемківські різьбярі у Львові, 1949 р.

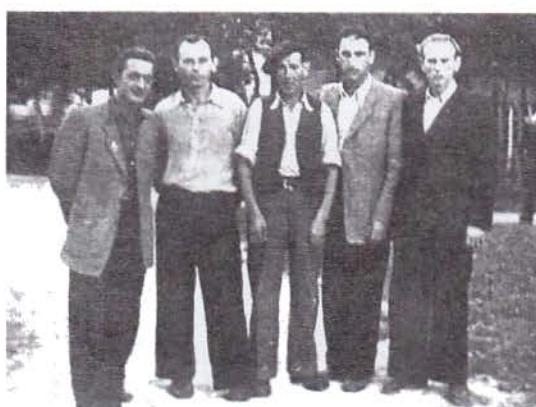
Станкевич М. – писанкарка, народний майстер

Сухорський Андрій з роботою
“Я пас ягнята за селом”.
1963р., дерево, різьба.

Різьбярі в с. Гутисько, “кermеш” 1950 р.

Гутисько, 1960 р. Різьбярі: зліва
Кищак С., Бенч В., Орисик Г.,
Одрехівський В., Бенч. І.

Кищак Іван та Кищак Степан біля скульптури “Лісова пісня”, Київ, 1965 р.

Кашицький Володимир.
Підприємець, меценат
української культури

Молоді різьбярі. Зліва направо:
Кищак В., Кищак М., Кищак С.
Балутянка, 1943 р.

Лемківська інтелігенція у Львові
у 1970-90 pp.

Тарілка “Клен”, Кищак В.

Майстри лемківської різьби зі Львова.
Туристичний похід у Карпати 1958 р.

Народний різьбяр
Кищак Іван Миколайович

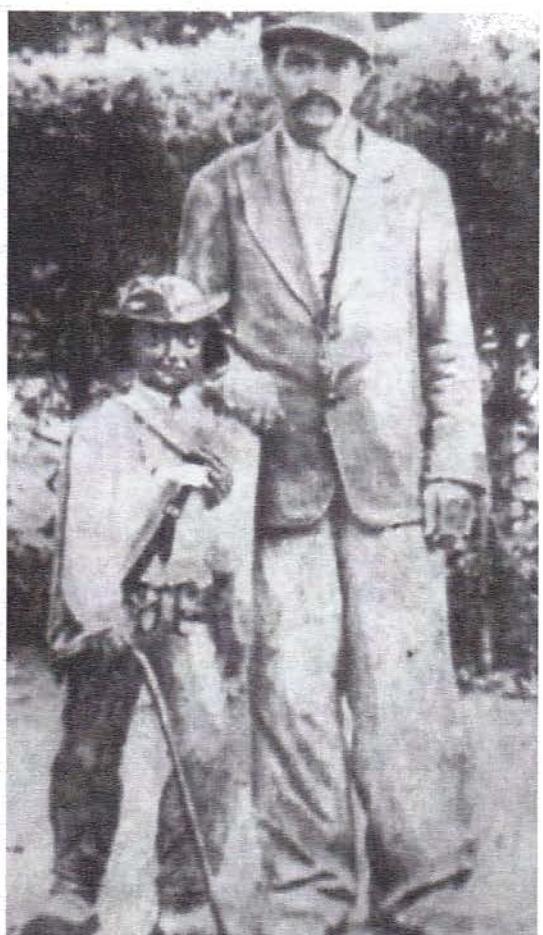
Різьбярська школа, 1987 р. Засновник графиня Потоцька.

Графиня Софія Потоцька.
Засновник різьбярської школи в
Риманові. 1887 р.

Сім'я Івана Кищака. Львів, 1955 р.

Курс книговодів. Риманів. 1940 р.

Орисик М., с. Вілька, 1937 р.

Кищак С. за роботою. Львів, 1968 р.

Лемківські різьбярі біля музею
“Шевченківський гай”

Перша поїздка на Лемківщину.
1967 р.

Лемківський хор. Зліва - диригент
Б. Кривко, в центрі - лемківський
поет Б. Пастух, хористи.

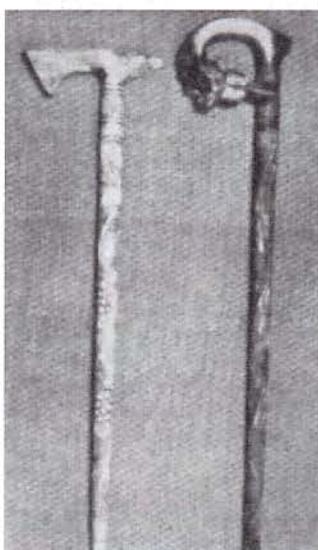
Родина Кищака В. Гостина, 1950 р.

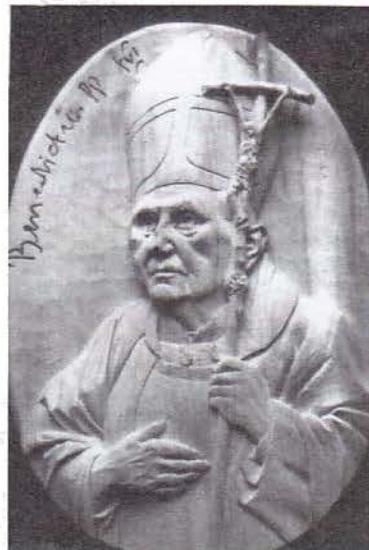
Кищак С. та Кищак О.
(племінник), 1998 р.

Красівський А.
“Здобич”. 1978,
дерево, різьба.

Бенч Г. Палиці. 1960,
дерево, різьба

Барильєф Папи
Бенедикта XVI.
Следз С., Кищак С.

Кравчук В. (Львів)
“Кінь”. 2002 р.,
дерево, різьба.

Стецяк Олекса. Верхня частина
скриньки. 1956, дерево, різьба

Стецяк І. (м. Бережани)
“Лисиця”, 1965, дерево, різьба.

М. та Ю.
Амбіцькі.
Пам'ятник
Т. Шевчен-
ку у с.
Сокіль-
ники,
1998 р.

Мирон А. Трагедія депортациї
лемків 1945-47 рр.

Пецух Григорій. Пам'ятник
лемківським партизанам.

Отець
доктор
Блажейов-
ський Д.

Кищак В. Декоративна
тарілка "Каштан". 1959,
дерево, різьба.

Пецух Г.
“Учітесь,
братя мої”.
1964, дерево,
різьба.

Лопата П. “Дар Божий народові”. 1983, олія.

Орден за заслуги III
Ступеня. Присвоєний
Кищаку С. І. В. Ющенко
нком 18.VI. 2009 р. в
Батурині

Т. Шевченко. Львів.
Брати Сухорські.

Сухорський А. “Косар”
1985, дерево, різьба.

Сухорський А.
“Депортация”.
1987, дерево,
різьба.

Стецяк О. "Серна". 1956, дерево,
різьба.

Кищак І. "Ланкова". 1954,
дерево, різьба

Черешньовський М.
"Роман Шухевич"

Кищак І.
"Напад
беркута на
серняка".
1952,
дерево,
різьба.

Амбіць-
кий М.
"Молитва".
1998, дере-
во, різьба.

Цісар Франц Йосиф I.

Кищак С. "Карпатські гори".
1980, дерево, різьба.

Пецух Г. "ЗОО". 1959,
дерево, різьба.

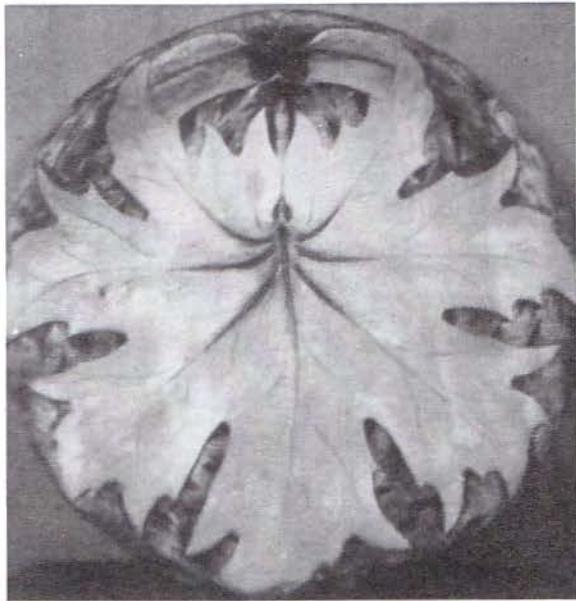
Стецяк О. "Ведмідь". 1956, дерево, різьба.

Кищак С. "Лісова боротьба". 1965,
дерево, різьба.

Кищак С. "Дика свиня". Дерево,
різьба.

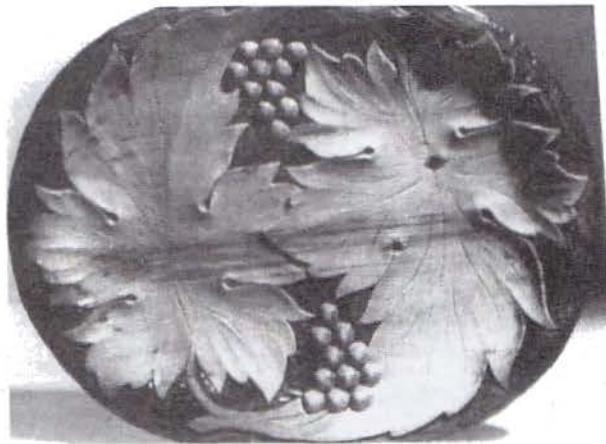
Кищак С. Тарілка “Клен”. Дерево, різьба.

Кищак В. Декоративна тарілка. 1960, дерево, різьба.

Мисько Е. Портрет О. Кульчицької. 1968, дерево, різьба.

Одрехівський І. Тарілка овальна. 1977, дерево, різьба.

Кищак С. “Т. Шевченко з чумаком”. 1964, дерево, різьба.

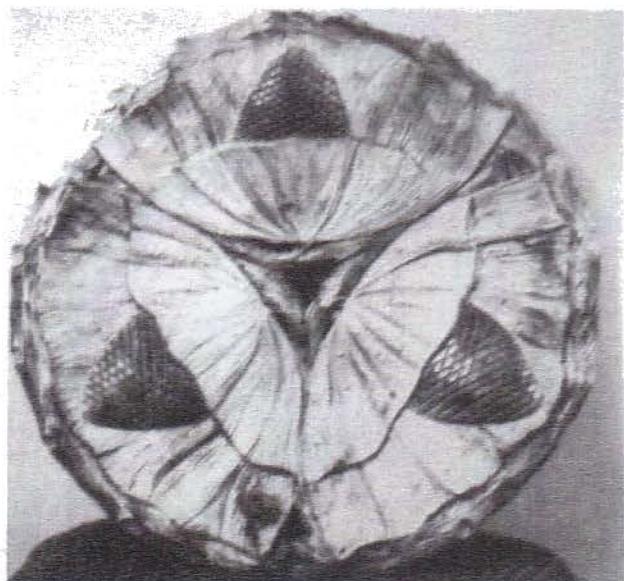
Сухорський А. “Мені тринадцятий минало”. 1963, дерево, різьба.

Бердал' Ю. Декоративна тарілка. 1982, дерево, різьба.

Падовський М. "Тягар", дерево, різьба.

Кищак С. Декоративна тарілка, 1970, дерево, різьба.

Орисик С. "Дика свиня". 1968, дерево, різьба.

Кищак В.
Декора-
тивна та-
рілка.
1957,
дерево,
різьба.

Одрехівський І. Декоративна тарілка. 1968, дерево, різьба.

Русенко І. Лемківські типи. 1935.

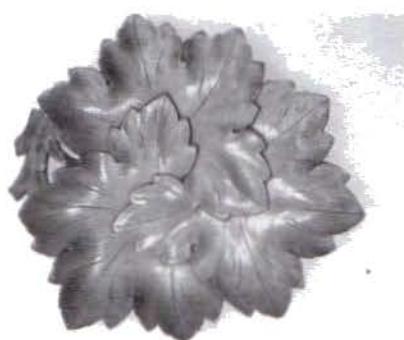
Серединський В.
Фрагмент палиці.
1992, дерево, різьба.

Амбіцький М.
“Спаситель”. 1999,
дерево, різьба.

Сухорський А.
“Лев”. 1980, дерево

Максимович І., виставка лемківської різьби в США, Монроє, Нью Йорк.

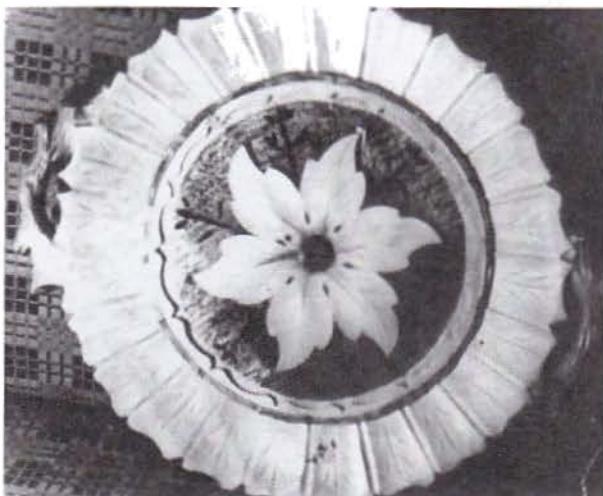
Кищак С. Цапики. 1952 р.

Кищак С. "Кінець сталінської імперії". 1997, дерево, різьба.

Орисик С. "Качка". 1982, дерево, різьба.

Кищак С. Тарілка декоративна. 1980.

Фігель А. "Гуцул". 1983, дерево, різьба.

Кищак С. Падіння Берлінського муру. 1990.

Одрехівський В. Т. Шевченко.
1990 р.

Стецяк І. "Цап". 1965, дерево, різьба.

Кищак І., Шалайда Д., Стецяк О. Виставка
“Свято гір в Закопаному”, 1935 р.

Черешньовський М.
“Степан Бандера”. 1968.

Пецух Григорій

Долинський М. “Шевченко в
бур’янах”, 1935, дерево, різьба.

Ватикан. Папа Іван-Павло ІІ-й,
ректор ЛНАМ Мисько Емануїл.

Мисько Емануїл.

Учительські семінаристи біля
пам'ятника письменнику Б. Лепкому.
Бережани, 1991.

Родина Кищаків. 2011 р.

Стецяк О., с. Вілька, 1943 р.

Мюнхен, 1994, хор “Лемковина”.
Екзарх Платон Корнійчук.

Академік, лауреат Шевченківської премії, професор, ректор ЛНАМ Бокотей А.

Лемківські музики, с. Гутисько, 1950 р.

Ст. Викладач Кищак С. І. Екзамен у політехніці. 1985 р.

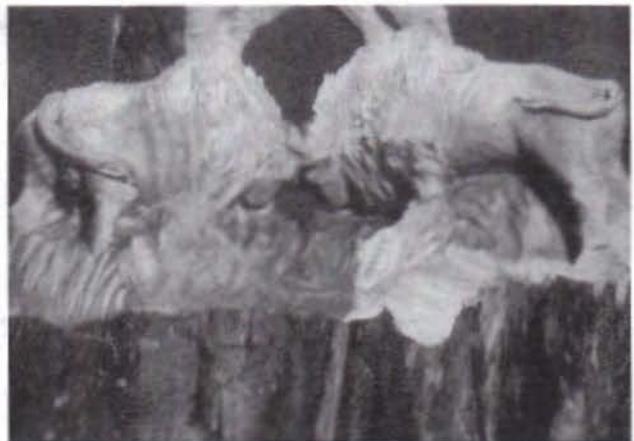
Н. Ошибко-Волошинська, викладач рисунку учительської семінарії в Криниці.

Екс-прем'єр І. Васюнік вручає Кищаку С. від президента В. Ющенка звання заслуженого майстра народної творчості України. 2006 р.

Біганич Лука. “Першодрукар Фіоль”. Дерево, різьба.

Кищак І. “Бій турів”. 1954, дерево, різьба.

Долинський Д. “Ведмідь”. 1983, дерево, різьба.

Мисько Е. Портрет З. Кецили. 1978 р.

Музей українського народного декоративного мистецтва, Київ, 1979 р.

П. Лопата. "Покровителька".
1990, темпера.

Засідання обласного товариства
"Лемківщина". Львів.

Шевченківський гай, 2007 р., о.
Мітрат Дуда та священики у церкві
Володимира і Ольги

Брати Сухорські та Стасюк
Володимир. Скульптура
творців Пересопницького
Євангеліє, 2009 р.

Мюнхен, 1994 р. Лемківський хор
"Лемковина".

Лемківська Ватра у Ждині. 2007 р.

Лемківські різьбярі біля музею
“Шевченковський гай”.

Директор Української
учительської семінарії в
Криниці (1940-1944)

Сестри Байко і
С. Кищак. 1955 р.
Ловля риб.

О. Олійник – нарече-
на Б. І. Антонича

Зустріч семінаристів через 50-ть років у
Бережанах, 1991 р.

Розтайне, 2007 р.
Хрест Русиників.

с. Балутянка до 1945 р., церква і школа

Сім'я Кищаків, 1946 р., батько Іван, Степан, Марійка, Василь

школа в Балутянці, 1967 р.

1938 р., два брати:
Кищак Степан, Кищак
Василь, с. Балутянка

Початкова
школа у
Балутянці,
1937 р.

Кищак Іван з дочкою Марією і
сином Степаном, 1939 р.

Студенти
учитель-
ської
семінарії,
1942 р.

Кищак Степан. Тарілка.

Народний хор “Лемковина”. Львів, 2000 р.

с. Гутисько. Кермеш депортованих лемків з Вільки і Балутянки. 1950 р.

с. Гутисько, 1960 р., лемківські різьбярі, молодше покоління.

Посвідчення Кищака С. І., члена арт. імені Л. Українки Станіславського Міжоблхудожсоюзу.

Орисик І. М., Бенч .І., 1937 р.

С.Федина – голова СФУЛО

Орисик М.,
скульптура “Лемко”

Організатори
лемківської
виставки
в палаці
мистецтв
у Києві,
20.08.2009 р.

Виставка
Бердаля Ю.
у Львові
в палаці
мистецтв з
1-9. Х. 2009 р.

Голова міської ради А. Садовий оглядає писанки і вітає писанкарок.

Павличко Д., Кищак С., Опалак М., Штянта В. (Польща)

Київ, 2002 р. С.Кищак на засіданні Світової федерації

В. Максимович. Історик, фотожурналіст.

Зліва направо: Задорожна Н. писанкарка лемківського музею Кищака С., писанкарка Кищак М., 1950 р., різьбярі у Ждині, 2005 р., “Лемківська ватра”, писанкарі та хористи.

“Ватра”, 2001 р., співає “Лемковина”.

2-й справа Анатолій Петришак – голова церковного комітету лемківської церкви Володимира і Ольги, творець інтер’єру церкви і забудови дзвіниці

Зліва: Секела М., Слабошицький М., Ропецький В., Кищак С., Тавпаш. А.

50-річчя подружнього життя С. Кищака і Терези (біля церкви в Шевченківському гаю)

Професори ЛНМ. Учасники презентації книжки Кищака С. “Корені лемківської різьби”

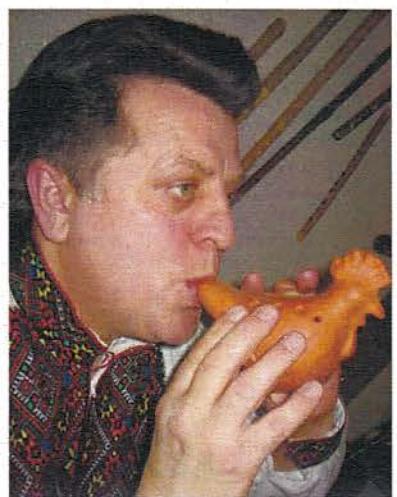
Музей лемківської різьби і писанок ім.
Б.-І. Антонича
затверджено
львівським ОДА
№ 133 14. 07.
2009 р.

Конгрес СФУЛО
4-5-6-V 2007 р.,
1. Сергійчук В.,
2. Плахтій Л., 3.
Кищак С. І.

Виставка Максимовича І. в Монроє, Нью-Йорк

Мирон Блощичак

ЗМІСТ

Переднє слово.....	3
Introduction.....	5
I Розділ. З любов'ю до отчого краю.....	14
Мій життєпис	14
Село Балутянка	34
Українська учительська семінарія в Криниці.....	39
Із архівних документів.....	46
II Розділ. Лемківська різьба та писанкарство	48
Мистецтво лемківської різьби	48
Тереза Кищак Лемківські писанки	49
Музей лемківської різьби і писанок.....	50
Записи в "Книзі відвідувачів Музею лемківської різьби і писанок ім. Б.-І. Антонича"	54
III Розділ. Словник різьлярів	58
IV Розділ. Вибрані статті Степана Кищака.....	110
Емануїлу Миську – 70	110
З любов'ю до України.....	111
Дай, Боже, діждатися відбудови святині в Королику-Волоському	116
Григорій Пецуц у Львові	116
З'їзд лемків у Львові.....	119
З народною традицією Лемківщина безсмертна.....	120
V Розділ. Вибрані статті про Степана Кищака	121
VI Розділ. Вибірковий перелік друкованих праць	
Степана Кищака	130
Бібліографія.....	132

Науково-популярне видання

КИЩАК Степан Іванович

Лемківські різьбярі у Львові після депортациї 1945-1947 років

Історичні нариси

Редактор – Ольга КРОВИЦЬКА

Видавничий редактор – Галина КАПІНІС

Комп'ютерне верстання – Анастасія ЮРЧИК, Наталія ЖЕЗЛО

Відповідальний за випуск – Олег ДУК

Підписано до друку 25.01.13 р.

Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Друк офсетний.

Ум. друк. арк. 7,09. Зам. № 548/12-12

Видавництво "СПОЛОМ" 79008 Україна,
м. Львів, вул. Krakівська, 9.

Тел. /факс: (380-32) 297-55-47. E-mail: spolom_lviv@ukr.net.
Свідоцтво держреєстру: серія ДК, № 2038
від 02.02.2005 р.

Друк ФОП

Гуменецький М. В. 81630 Львівська обл.,
Миколаївський р-н, с. Гонятичі, вул. Польова, 10.
Свідоцтво держреєстру: № 083613 від 18.08.2008 р.

Кищак, Степан Іванович.

Лемківські різьбярі у Львові після депортациї 1945-1947 років [Текст] : історичні нариси / С.І. Кищак. – Львів : СПОЛОМ, 2013. – 136 с.

Бібліограф.: с. 132-134 (60 назв).

У книжці висвітлено життя і діяльність Степана Кищака; особливу увагу звернено на розвиток різьбярства у Львові; подано також "Словник різьбярів" (з доповненнями й уточненнями), вибрані статті Степана Кищака про діячів української культури та ін.

Для широкого кола читачів.

Кищак Степан Іванович народився 12 січня 1928 р. у с. Балутянка Сяніцького повіту (Польща), в різьлярській лемківській родині. Мистецтво різьби перейняв від батька, брата й односельців. У 1948 р., після депортації лемків, зібрав земляків-різьлярів у цех надомників при артілі ім. Лесі Українки у Львові, став майстром. З цього цеху вийшло 9 членів Спілки художників УРСР.

У 1952 р. закінчив Львівський університет імені І.Франка за фахом англійська філологія. Працював ст. викладачем англійської мови у Львівському політехнічному інституті. З 1998 р. працює в ЛАМ, спершу – ст. викладачем англійської мови, а тепер йому присвоєно звання приватного доцента.

Член Спілки художників з 1962 р. За понад півстоліття праці як народний майстер зробив великий внесок у скарбницю української культури, зокрема образотворчого мистецтва.

Багато творів автора виставлялися на різного рівня вітчизняних та закордонних виставках і зараз знаходяться в музеях України, Польщі, Словаччини, Болгарії, США та у приватних збірках.

Степан Кищак бере активну участь у громадському житті, у діяльності товариства "Лемківщина", хору "Лемковина" та ЛАМ.

Завдяки старанням Степана Кищака у його садибі в 2009 р. був відкритий громадський музей лемківської різьби і писанок ім. Б.-І. Антонича.

